

Pilvi Peltomaa

**“OTTI ASIAN SILTÄ KANNALTA, ETTÄ LÄHTI
OMILLE TEILLEEN”**

1. divisioonan rintamakarkuruus jatkosodan hyökkäysvaiheessa
syksyllä 1941

Suomen historian pro gradu tutkielma

Jyväskylän yliopiston Historian laitoksella

2002

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta
HUMANISTINEN

Laitos
HISTORIA

Tekijä
PILVI SELMA ANNARIINA PELTOMAA

Työn nimi

**“OTTI SILTÄ KANNALTA, ETTÄ LÄHTI OMILLE TEILLEEN”
1. divisioonan rintamakarkuruus jatkosodan hyökkäysvaiheessa, syksyllä 1941**

Oppiaine
SUOMEN HISTORIA

Työn laji
PRO GRADU

Aika
TALVI 2002

Sivumäärä
102 s.

Tiivistelmä- abstract

Suomen lähtiessä vuonna 1941 jatkosotaan uskottiin hyvityssodan oikeutuksen olevan kansankin mielissä vahva. Kuitenkin syksyn mittaan törmättiin talvisotaan verrattuna uuteen ilmiöön, sotilaskarkuruuteen. Työssä selvitetään 1. divisioonan rintamakarkuruutta jatkosodan hyökkäysvaiheessa 1941. Tutkimuskohde on tiukasti rajattu lyhyeen ajanjaksoon ja marginaaliseen sotilasmäärään, noin 15 000 mieheen.

Lähteinä käytetään pääasiallisesti kenttäoikeuksien tuomioluetteloita, pöytäkirjoja sekä kuulustelupöytäkirjoja. Pakoilurikosten syitä selittäessä suhteutetaan rikollisuutta tapahtumiin rintamalla.

Keskeisimpinä kysymyksiä ovat olleet, miten laajasti karkuruutta 1. divisioonassa esiintyi, miten se ajallisesti jakaantui, miten sotatilanteiden muutokset vaikuttivat rikollisuuteen, miten karkureita rangaistiin sekä miten armeijan johto ongelmaan suhtautui?

Lähteistä voidaan päätellä, että pakoilurikokset ovat ensisijaisesti sidoksissa tapahtumiin rintamalla. Karkuruusrikoksia alkaa ilmetä välittömästi vihollisen läheisyyteen jouduttaessa. Kaatuneiden ja haavoittuneiden määrä sekä väsymys lisäävät ilmiötä edelleen. Tietämättömyys sodan päämäärästä, lomien vähäisyys sekä jatkuvasti huononeva ruoka- ja terveystilanne heikentävät miesten sietokykyä entisestään. 1. divisioonassa rintamakarkureiden kohdalla ei poliittisesta kannanotosta voida puhua. Kenttäoikeuden pöytäkirjoissa ei ilmene Neuvostomielisiä kannanottoja eikä armeijan johdonkaan keskusteluissa niihin viitata. Erittäin pelkistetysti voidaan sanoa, että olosuhteet ajoivat 1. divisioonan miehiä rikoksen tielle.

Asiasanat
rintamakarkuruus, jatkosota, 1. divisioona

Säilytyspaikka
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO, HISTORIAN LAITOS

Muita tietoja

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	-1-
1.1	1. divisioonan sotatoimet lyhyesti hyökkäysvaiheen aikana	-1-
1.2	Aiempi tutkimus	-8-
1.3	Tehtävä ja lähteet	-10-
1.5	Kuka on karkuri ?	-16-
2	1. DIVISIOONA	-18-
2.1	Sekatyömies	-18-
2.2	Parhaassa iässä	-21-
2.3	Sotamies	-24-
2.4	Mistä joukko-osastosta te olette?	-26-
3	KOHTI PIENEMPIÄ YKSIKÖITÄ	-30-
3.1	Retken raskauttamat - JR35	-30-
3.2	Rikosten jakautuminen rykmentissä	-44-
3.3	“Kaikki hyvät miehet kaatuvat” - 6./JR60	-50-
3.4	Tuomitaan rintamalta karkaamisesta!	-56-
4	ARMEIJAN JOHTO RYHTYY TOIMIIN	-58-
4.1	Kirjeen voimalla	-58-
4.2	Sotatuomari ottaa kantaa	-61-
4.3	Armeijankin olisi tarkasteltava toimiaan	-66-
4.4	Hullujako ne ovat?	-77-
5	JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	-86-
	LIITTEET	-95-
	LÄHTEET	-98-

1 JOHDANTO

1.1 1. divisioonan sotatoimet lyhyesti hyökkäysvaiheen aikana

Talvisodan päättymisen jälkeen sota jatkui Euroopassa eikä Suomen tilannetta rauhan sopimuksesta huolimatta voinut pitää vakaana. Rauha oli monen mielestä häpeällinen ja vaihtoehtoja menetetyn alueen takaisin saamiseksi pohdittiin, jollei aluksi kovinkaan julkisesti, niin tosiasiaassa ympäri Suomea vakavastikin. Varovaiset tiedustelut puolustusliittojen solmimisen mahdollisuuksista aloitettiin pian talvisodan päättymisen jälkeen.¹ Armeijan kotiuttamisessa ei suuremmin kiirehditty ja palvelusaika nostettiin 24.1.1941 kahdeksi vuodeksi, 1940 palvelukseen tulleille. Näillä järjestelyillä pystyttiin armeijan kokonaisvahvuutta nostamaan ja lopulta armeija voitiin laajentaa talvisodan yhdeksästä divisioonasta 16:sta, jotka lähtivät kesällä 1941 jatkosodan tielle.² Suomi oli saanut apua vahvalta Saksan armeijalta ja usko hyvityssodan oikeutukseen uskottiin olevan voimakas³.

Talvisodan aikana sotilaskarkuruus oli ollut olemattoman pieni ilmiö. Karkuruudesta tiedetään talvisodan aikana tuomitun vain 250 miestä, joka on kokonaisvahvuudesta eli noin 340 000 miehestä hyvin marginaalinen luku.⁴ Ottaen huomioon myös sodan olosuhteet on määrä hyvin pieni. Toisaalta sodan kokonaiskesto oli vain kolmisen kuukautta ja puolustussodan henki oli selvästi kaikkien havaittavissa. Lukuun

---

¹ Tarkemmin ks. Jatkosodan historia 1.

² Armeijan organisaation muutoksesta ks. esimerkiksi Jatkosodan historia 1.tai Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt,1985, 110

³ Rientola,1994,336.

⁴ Kulomaa,1995,32.

lisättäväksi tulee tietysti aktiivikommunistit, joita vangittiin ennen sotaa.⁵ Talvisodan tapahtumat huomioon ottaen, ylimääräisten harjoitusten eli jatkosodan kutsuntojen alkaessa palveluksesta kieltäytyjien lukumäärä tuli suurena yllätyksenä. Eikä siihen oltu osattu tarpeeksi varautua. Sotaväen rikoslain pykälän, karkuruudesta rankaisemisesta sodan aikana, vankilatuomiota oli pidennetty vain muutamalla kuukaudella rauhan aikaan nähden 17.11.1939.⁶ Muuten lainsäädännön ankaruuteen ei ollut katsottu tarpeelliseksi puuttua. Siksi kesän ja syksyn 1941 kieltäytymisiin ei ollut kovinkaan tehokkaita keinoja puuttua nopeasti, saatikka sitten estää niitä.

Jatkosodan aikana 1941 - 1944 pakoili Suomen armeijan tehtävistä kaikkiaan n. 30 000 miestä. Se on noin kuutisen prosenttia kaikista rintamalla palvelleista. Kokonaisuutena karkaamisrikoksilla ei varmastikaan ollut suurtakaan merkitystä koko Suomen armeijan toiminnalle, mutta paikallisena ilmiönä se aiheutti runsaasti päänvaivaa armeijan johdolle.⁷

Heti 1. divisioonan alkutaipaleella esiintyi karkuruuteen liittyviä ongelmia. Ympäri Suomea poltettiin kutsuntojen aikana kaikkiaan parisenkymmentä suojeluskuntataloa. Näin kävi myös Ruovedellä, jossa oli määrä perustaa 1. divisioonan jalkaväkirykmentti 60:nen niin viides kuin kahdeksaskin komppania.⁸ Kokoamispaikan tuhouduttua yksikön kokoamispaikka siirtyi Virroille. Eräiden selvitysten mukaan Ruovedellä olisi lopulta ollut kaikkiaan 90 sotilaskarkuria⁹. Ruovedelle oli perustettu Suomen-

---

⁵ Luutnantti A. Lehtovirran muistio 25.4.1942.

⁶ As.kok. n:o 403/1939.

⁷ Kulomaa, 1995,363.

⁸ Hernesniemi,1991,146.

⁹ Tuokko,1995,26.

Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuran (SNS) paikallisosasto 1940.¹⁰ Ei liene siis sattumaa, että juuri Ruoveden suojeluskuntatalo paloi¹¹. Yleisesti ajateltiin, että kerhotalon palo oli sabotaasia vaikkei todellista syytä koskaan selvitettykään¹². Valtakunnallinen yhteys muihin paloihin on kuitenkin ilmeinen. Sotaan lähdön vastustamisessa oltiin tosissaan. Ideologiset motiivit kieltäytyä lähtemästä sotaan Neuvostoliittoa vastaan ilmaistiin jo tässä vaiheessa. Mitä pidemmälle syksyyn mennään sitä vähemmän poliittisilla tekijöillä oli yhteyttä 1. divisioonan karkuruuteen. Muissa 1. divisioonan komppanioissa ei näin merkittäviin palveluksesta kieltäytymisen määriin päästy. Tampereella, jossa olisi voinut kuvitella olevan ongelmia, ei niitä juuri esiintynyt¹³.

1. divisioona aloitti sotaretkensä Karjalan armeijan reservinä, jatkoi siitä Talvelan VI armeijakunnalle alistettuna ja päätti hyökkäysvaiheen Hägglundin VII armeijakunnassa. Sen esikunta siirtyi Jessoilasta Äänislinnaan lokakuun alussa. Divisioona taisteli yhtenäisenä vain puolitoista kuukautta Vieljärven-Sotjärven rintamanosalla heinä-elokuussa. Sen jälkeen JR 35 lähti korpisotaansa muille yhtymille alistettuna, joten jalkaväkirykmenteistä vain 56 ja 60 jäivät eversti Paalun komentoon. Varsinkin myöhäissyksyn taisteluissa oli divisioonalle alistettu runsaasti muitakin joukkoja. 1. divisioonan esikunta siirtyi sitä mukaan, kun joukot etenivät maastossa. Komentopaikat olivat Nuasjärvi, Matroosa, Äänislinna, Kontupohja ja viimein Perälahti Karhumäen kaupungin eteläpuolella.

Tykistöpatteristot seurasivat yleensä divisioonan joukkoja, mutta ne

---

¹⁰ Hernesniemi,1991, 163

¹¹ Hernesniemi,1991, 58.

¹² Hernesniemi,1991, 146

¹³ Rientola,1994,266.

joutuivat osallistumaan myös muille yhtymille alistettuna suuriin hyökkäyksiin, kuten Korpiselässä ja Matroosassa.

Tykistörykmentiltä puuttui osa haupitseistä¹⁴, jotka he saivat vasta lokakuussa. Alueen teiden harvalukuisuuden tähden tykistö keskittyi ratkaisusuuntiin tavallista voimakkaammin.

Huollon järjestäminen ja hoitaminen Itä-Karjalan kelirikkoisilla ja heikkokuntoisilla teillä oli erityisen vaikeaa varsinkin myöhäissyksyllä. Pioneerit ja sotavangit joutuivat työskentelemään lähes yötä päivää pitääkseen tiestön edes jonkinlaisessa kunnossa. Erityisesti Äänislinnan erämaataistelujen aikana tieverkon huolto oli erityisen ongelmallista. Samoin edettäessä kohti Karhumäkeä pioneerit joutuivat rakentamaan hyökkäysuraa marraskuun pakkasten vaivaamassa maastossa.

1. divisioonan huoltojärjestelyissä ratkaisevaa osaa näytteli kuitenkin suomalaisten haltuun ottama osa Muurmannin rataa. Rata kunnostettiin nopeasti raskasta liikennettä kestäväksi ja junalla pääsikin Äänislinnaan jo 24.10.1941. Karhumäkeenkin päästiin ennen vuoden loppua, eli 20.12.1941.¹⁵

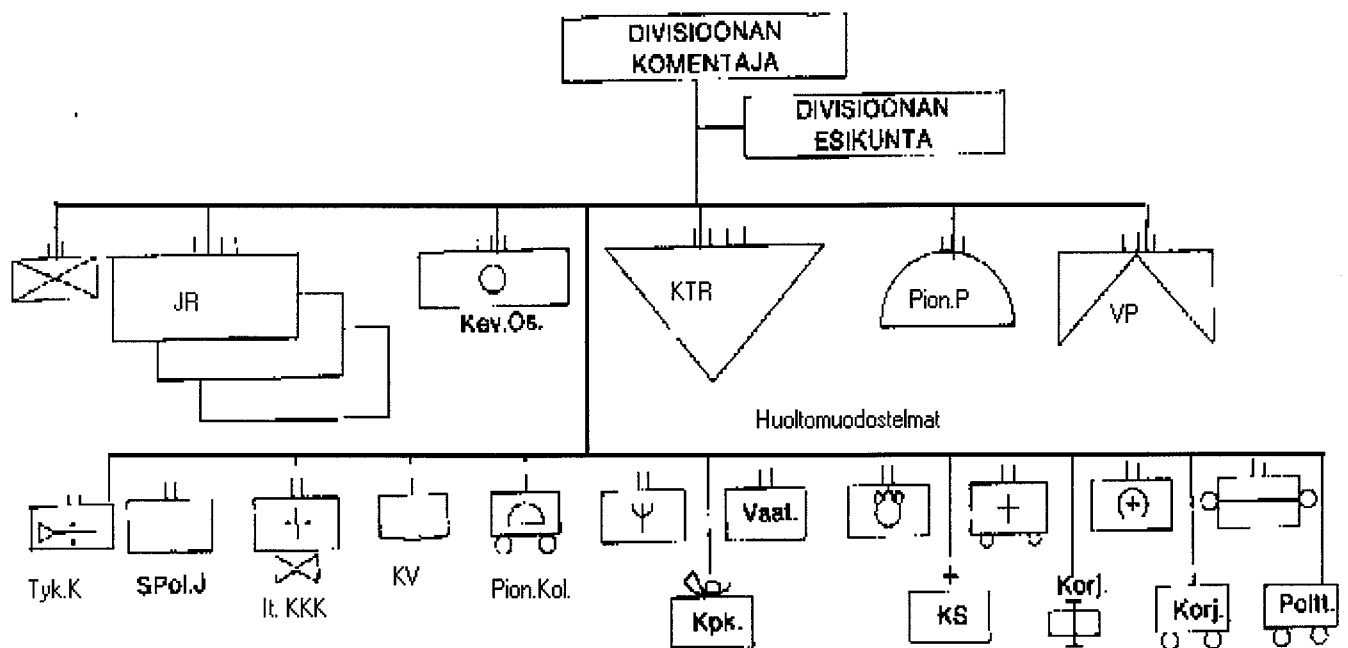
Korpisotaa käynyt jalkaväkirykmentti 35 joutui pitkiksi ajoiksi turvautumaan purilaskuljetuksiin. Niillä kuljetettiin ruoka, haavoittuneet ja ampumatarvikkeet. 1. divisioona kävi muiden Maanselän suunnan joukkojen mukana raskaita taisteluja loka-marraskuussa, aikana, jolloin Kannaksella ja Syvärillä oli jo asetettu puolustukseen. Joukot jaksoivat

---

¹⁴ Haupitsi, tykkityyppi , jonka putken pituus on 12-20 kaliiperia.
Ammuksen lentorata tällä tyypillä on kaareva.

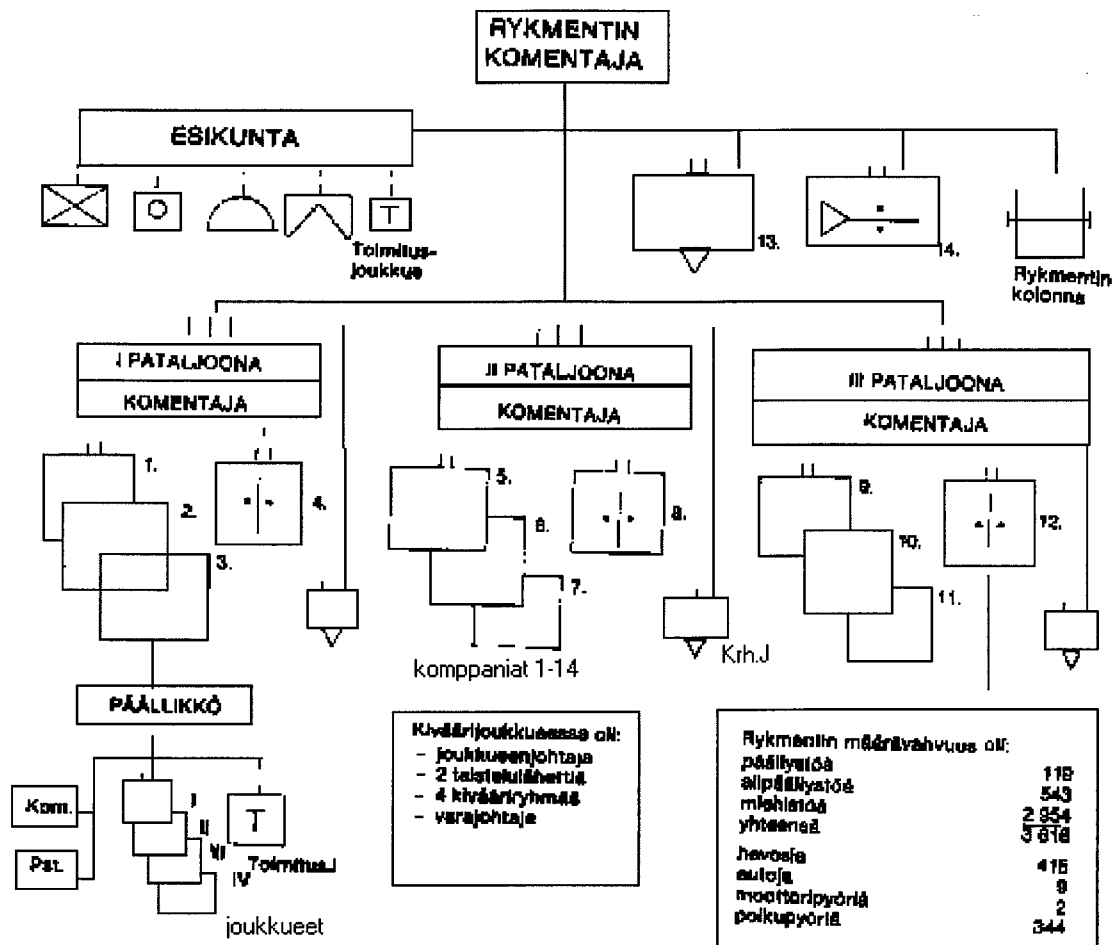
¹⁵ Tuokko,1995, 32-270.

kohtuullisen rikkeittä Äänislinnaan asti, mutta sen jälkeen alkoi lähes kaikissa yksiköissä ilmetä kieltäytymisiä ja karkaamisia. Oheisissa kaavioissa on kuvattu divisioonan ja jalkaväkirykmentin kokoonpanoa sellaisena, kuin se oli sotaan lähdetessä kesällä 1941. Tutkimuksen kannalta tärkeimmiksi kohteiksi muodostuvat jalkaväkirykmentit, sillä karkuruus keskittyi selvästi tähän joukkoon.

KUVA 1. Määrävahvuisen divisioonan kokoonpano kesällä 1941

Kev.Os.	Kevyt osasto
JR	Jalkaväkirykmentti
KTR	Kenttätykistörykmentti
Pion.P	Pioneeripataljoona
VP	Viestipataljoona
Tyk.K	Tykkikomppania
SPol.J	Sotapoliisijoukkue
It.KKK	Ilmatorjuntakonekiväärikomppania
KV	Kenttävartio
Pion.Kol.	Pioneerikolonna

KUVA 2. Jalkaväkirykmentin kokoonpano kesällä 1941

Huoltomuodostelmiin kuuluivat talous-, vaatetus-, ampumatarvikevarasto-, lääkintä-, eläinlääkintä- ja autokompaniat. Sekä kenttäpostikonttori, kenttäsairaala, korjaamo ja polttoaineosasto.

Divisioonan tavoin rykmentti on kolmijakoinen. Rykmentin komentajan alaisuudessa toimivat 3 pataljoonaa ja jokaisen pataljoonan alla 3 komppaniaa. Komppanioiden alapuolella toimivat vielä joukkueet, jotka

edelleen jakautuivat kolmeen.

1. divisioonan hyökkäysvaiheen taistelutappiot yhtymien päämajan lähettämien ilmoitusten mukaan olivat 4843 miestä, noin 6% koko armeijan tappioista (79 319)¹⁶.

	vahvuus	tappiot	%
heinäkuu	15 004	1 662	11,08
elokuu	14 737	701	4,76
syyskuu	11 457	693	6,05
lokakuu	16 629	1 005	6,04
marraskuu	9 253	283	3,06
joulukuu	10 623	499	4,70
yhteensä		4843	

TAULUKKO 1 1.divisioonan tappiot kuukausittain seuraavasti¹⁷

Taulukossa 1. ovat mukana kaikki taistelujen aiheuttamat menetykset; kaatuneet, haavoittuneet ja kadonneet. Divisioonan vahvuusilmoitus koskee kaikkia sillä hetkellä divisioonalle alistettuja joukkoja.

---

¹⁶ Vahvuusilmoitukset ja T-ilmoitukset ajalta 17.6-31.12.41.

¹⁷ Vahvuusilmoitukset ja T-ilmoitukset ajalta 17.6-31.12.41.

	JR3	JR5	JR60	KTR	Pion	KevOs	yht.
	5	6		5¹⁸	P¹⁹	8²⁰	
kaatuneita	264	329	457	58	8	64	1180
haavoittuneita	950	1090	1090	150	42	110	3432

TAULUKKO 2 1. divisioonan jalkaväkirykmenttien ja tärkeimpien osastojen tappiot hyökkäysvaiheessa 1941, eriteltyinä joukko-osastoittain.

1.2 Aiempi tutkimus

Vaikka toinen maailmansota ja siihen liittyvät ilmiöt ovat olleet melko suosittuja historian tutkimuksen aiheita, on rintamakarkuruuden kohdalla toisin. Jos Jukka Kulomaan koko jatkosotaa koskevaa karkuruustutkimusta ei olisi, voisi sanoa, ettei asiaa ole tutkittu juuri lainkaan. Kulomaan tutkimuksen jälkeen on kuitenkin aiheesta alettu kirjoittaa. Uusimpana paikallista karkuruusilmiötä tutkiva teos on Markku Tasalan Metsäkaarti: Kolarin metsäkaartin sota ja rauha. (2000) Jokainen sukupolvi kirjoittaa historian uudelleen, sanotaan, ja näyttäisi siltä, että aika on kypsä tutkia myös toisen maailmansodan ikävimpiä lieveilmiöitä.

Historian opinnäytetöitä ei aiheesta ole kirjoitettu muita, kuin Jukka Kulomaan myöhemmin väitöskirjaksi asti laajennettu Sotilaskarkuruus Suomen armeijassa jatkosodan aikana 1941-44. Aihetta sivuavia tutkimuksia on muutama, kuten Mikko Heikuran sosiologian lisensiaattityö rintamajoukkojen mielialasta vuodelta 1967. Jussi Nuorteva on kirjoittanut

¹⁸ Kenttätykistörykmentti..

¹⁹ Pioneeripataljoona.

²⁰ Kevyt osasto 8

teoksen sota-ajan vankeinhoidon historiasta (1987), jossa aihetta sivutaan erillisellä luvulla. Mistään syvällisestä tulkinnasta ei kuitenkaan ole kyse. Useissa sotahistorioissa, kuten Kaino Tuokon 1. divisioonaa ja JR 60 asiasta vaietaan lähes täysin. Muutamia rivejä ongelmasta voi löytää, jos niitä todella etsii. Karkuruudesta ei ole katsottu tarpeelliseksi kirjoittaa, onhan se sangen kiusallinen aihe silloin, kun Suomen armeijan toimista yleisesti kerrotaan. Jatkosodan historiassa 6. osa (1994) on aiheeseen viitattu kappaleessa Oikeudenhoito. Suurta mielenkiintoa se ei kuitenkaan ole kirjoittajissa herättänyt. Nämä tutkimukset ovat koko armeijaa koskevaa kokonaistutkimusta, mutta divisioonaa pienempiä kokonaisuuksia ei ole karkuruustutkimuksen osalta kartoitettu lainkaan.

Jukka Kulomaan teos, Käpykaartiin? Sotilaskarkuruus Suomen armeijassa jatkosodan aikana on siis uraa uurtava. Se pohjautuu pääosin Sota-arkiston lähteisiin, mutta se kattaa niin suuren määrän ihmisiä, ettei se voi porautua kovinkaan syvälle. Se tyytyykin piirtämään päälinjoja aiheesta. On selviö, ettei yksi tutkija voi käydä läpi kaikkea sitä materiaalia, jota puolustusvoimien byrokratia sodankin aikana suolsi ulos. Kulomaan on ollut pakko tyytyä divisioonatason katsastuksiin ja aiheen keskeisiin kysymyksiin. Silloinkin hänen läpikäymänsä materiaali lähentelee useita hyllykilometrejä ennestään läpikäymätöntä aineistoa ja on siksi sangen ansiokas alansa teos.

Aihetta on sivuttu tutkimuskirjallisuutta enemmän kaunokirjallisuudessa. Hämäläinen on kirjoittanut teoksen 'Karkuri' 1961, Pöllänen 'Isänmaan pettäjät' 1974 ja Hirvonen 'Metsäkaartilaiset' 1968 vain joitakin pelkkää karkuruusilmiötä kuvaavia mainitakseni. Karkurin kuva ei oletustikaan kaunokirjallisuudessa ollut kovinkaan imarteleva, kuten jo Pölläsen kirjan

nimikin kuvastaa.

1. divisioonan karkuruuden tutkimuksen apuna ovat korvaamattomia sodan tapahtumien kulusta kertovat teokset, kuten aiemmin mainitut Tuokon tutkimukset. Nämä helpottavat huomattavasti arkistolähteistä löytyvien karkuruusesiintymien paikallistamisessa ja asettamisessa niille kuuluvaan ympäristöön. Tässä työssä käytetyt sotatapahtumat on kartoitettu Tuokon teosten pohjalta. Hänen teoksensa ovat keskittyneet nimenomaan 1.divisioonan sekä JR60 sotataipaleen kuvaamiseen. Neuvonantajana hänellä on ollut teoksia laatiessaan professori Mauno Jokipii. Karkureiden motiivien ja valintojen tutkiminen sekä varsinaisen ilmiön ymmärtäminen ei ole mahdollista ilman paneutumista sodan kulkuun. Ongelmaa ei voi irrottaa rintaman tapahtumista omaksi ilmiökseen.

1.3 Tehtävä ja lähteet

Tämä tutkimus keskittyy tutkimaan 1. divisioonan rintamakarkuruutta Suomen jatkosodan hyökkäysvaiheessa 1941. Rintamakarkuruus rajataan sotatoimiyhtymien läheisyydessä pidätettyihin ja divisioonan kenttäoikeuksissa tuomittuihin. Ne karkurit, jotka välttivät lain kouran kotirintamille asti, kieltäytyivät jo kutsunnoissa tai jäivät lomiltaan lopullisesti kotiin, rajataan tässä työssä pois.²¹ Pro gradun laajuisessa työssä suojeluskuntien kenttäoikeuksien tuomioiden ottaminen mukaan paisuttaisi työtä liikaa, eikä kokonaisuudesta tulisi hallittava. Divisioonan karkuruuden ohella tarkastellaan niitä keskusteluja ja toimenpiteitä, joita Karjalan Armeijassa karkuruuden tiimoilta käytiin.

---

²¹ Poikkeuksena JR35:n rangaistuspäiväkirjoissa esiintyneet kutsunnoista kieltäytyneet, mutta myöhemmin rintamalle ilmestyneet sotilaat.

1. divisioonaa tarkastellaan sen kolmen perusyksikön JR 35, JR 56 ja JR 60 valossa. Divisioonan muut osastot kerätään otsakkeen *muut* alle. Alkuperäisen 1. divisioonan jalkaväkirykmenttien alistussuhteet vaihtuvat syksyn aikana useampaan kertaan. Rykmentit palvelivat mm. 4:nen , 11:sta divisioonan sekä Ryhmä Oinosen alaisuudessa. Mikään divisioona ei ole pysyvästi kiinteä ja yhtenäinen kokonaisuus vaan uusien alistussuhteiden ilmetessä tarkastellaan uuden divisioonan kenttäoikeuksien pöytäkirjoja etsien alkuperäisten jalkaväkirykmenttien mahdolliset tuomitut sieltä.

Jalkaväkirykmentti 35 saa kuitenkin oman erityisen tarkastelunsa omassa luvussaan. JR 35 valintaan vaikutti se, että rykmentissä oli eniten karkureita ja vähiten kaatuneita. Tilasto voi kuitenkin näyttää vain puolikkaan totuuden, joten asiaa päädyttiin tarkastelemaan lähemmin. Vieläkin pienempänä yksikkönä tarkastellaan JR60:nen 6. komppaniaa. Yhden rykmentin/komppanian valitseminen mahdollistaa entistä pienemmän ja kiinteän joukko-osaston tutkimisen tarkemmin. Kyseisen yksikön valintaan vaikutti se, että koko tutkimus aloitettiin alunperin kyseisen yksikön tarkastelulla.

1. divisioonan karkuruuslukujen suhteellisen korkeaa määrää voisi helposti puolustella niiden rintamaosuuksien vaativuudella, jossa 1. divisioonan pääosin toimi. 1. divisioona operoi eturintamalla sekä sen välittömässä läheisyydessä lähes koko hyökkäysvaiheen ajan. Tutkittaessa 1. divisioonan rintamakarkuruutta saadaan kuva ennen kaikkea eturintaman karkuruuden laajuudesta ja sen muodoista.

Kysymys miksi, olisi kovin houkutteleva, mutta siihen on syytä olla etsimättä vastausta. Historian tutkimuksen keinot ovat hyvin vaillinaisia selvittämään niitä ajatuksia, joita karkurin päässä tosiasiallisesti liikkui.

Henkilökohtaisiin haastatteluihin on turha paljoakaan luottaa, sillä aihe on paitsi hyvin kiusallinen, aika on myös tehnyt tehtävänsä monen sotilaan mielessä. Pääkysymykset siis ovat paremminkin *miten laajasti karkuruutta kyseisessä divisioonassa esiintyi ja miten se ajallisesti jakaantui?* Varsinkin JR35 kohdalla arvioidaan melko tarkasti *miten sotatilanteiden muutokset vaikuttivat karkuruuteen?* Tarkasteltaessa tarkemmin jalkaväkirykmentti 35 tapauksia, käytetään päälähteinä komppanioiden rangaistuspäiväkirjoja.

Ammattien ja sosiaalisen aseman suhteen ryhmittely ei ole ongelmatonta, sillä sotaa edeltäneen Suomen ammattijakauma ei ole kovinkaan vaihteleva. Myöskään koko miehistön ammattijakaumaa ei ole käytössä, joten vertailevaa tutkimusta ei voi suorittaa. JR35:n kappaleessa asiaa kuitenkin esitetään käytössä olevien tietojen valossa suppeasti.

Miten karkureita rangaistiin on myös yksi tutkimuksen teemoista. Suomen sotaväen rikoslaki asetti tarkat määritelmät, miten karkuria rangaistiin, mutta käytäntö osoittautuu monin paikoin lain hengen vastaiseksi. Niin tuomittavan teon kuin karkuruuden ollessa kyseessä, voisi ajatella tuomioiden olevan kovia. Näin ei kuitenkaan asian laita aina ollut.

Omassa kappaleessa tarkastellaan, *miten yllättävään ilmiöön armeijan johdossa suhtauduttiin ja millaisia toimenpiteitä ilmiön nujertamiseksi käytettiin tai suunniteltiin käytettäväksi?*

Miten sotapäiväkirjoissa karkuruuteen suhtaudutaan? Sotapäiväkirjat eivät muodostu päälähteiksi, vaikka ne ovatkin sangen informatiivisia. Karkuruuteen liittyviin asioihin otetaan kantaa varovasti tai ainoastaan ilmoitusluontoisena asiana, riippuen millä tasolla divisioonan hierarkiassa

liikuttiiin.

Tutkimusaihe on siis rajattu lyhyeen ajanjaksoon, marginaaliseen ilmiöön ja se on tiukasti rajattu koskemaan vain sotatoimiyhtymien oikeusasteita. Tutkimuksen tärkein lähteistö on nimenomaan alkuperäislähteitä, koska keskeisin informaatio on koottu 1. divisioonan oikeusasteiden tuottamiin arkistoihin sekä komppanioiden rangaistuksista ylläpitämään rangaistuspäiväkirja sarjaan. Paitsi, että arkistomateriaalia on tarjolla runsaasti on se myös sisällöltään juuri kysymyksen asetteluun nähden kaikkein oleellisinta. Aikaisemman tutkimuksen niukkuus näkyy lähdeluettelon tutkimuskirjallisuuden niukkuutena. Virheellisten tulkintojen mahdollisuus on aina varteenotettava uhkatekijä silloin, kun tulkitaan tuomioistuimille kerrottuja versioita ja pyritään löytämään niille myös sotatoimiin liittyvä yhteys. Tulevat kappaleet osoittavat miten epäuskottavia selityksiä karkaamisen perusteluiksi annetaan.

Lähes poikkeuksetta kaikki aiheeseen liittyvät lähteet löytyvät Helsingistä Sota-arkiston mittavista kokoelmista. Arkistot on luetteloitu tulongumeroittain, joka lähteissä näkyy tunnuksena T. Tavallisimmin kukin tulongumero sisältää vain yhden arkistonmuodostajan aineistoa, mutta sitä saattaa olla useita kymmeniä, jopa satoja sivuja samassa kansiossa.²² Kansallisarkistossa sijaitsevasta Valtiollisen poliisin arkistosta ei tämän tutkimuksen kannalta merkittävää tietoa löytynyt, vaikka karkuruusilmiöön viittaavia tietoja löytyykin. Valtiollisen poliisin arkistot valottavat enemmänkin sabotaasia ja kotirintamien neuvostomielistä toimintaa.²³

Kenttäoikeuksien tuomiopöytäkirjat ovat rintamakarkuruuden tutkimuksen

---

²²Syrjö, 1994, 244

²³ Valpo I, kansiot 1394, 1395.

kannalta keskeisintä ainesta. Niihin on merkitty tuomitun ikä, ammatti, kotipaikkakunta, karkaamisen ajankohta ja paikka sekä tuomion pituus. Yleensä luettelosta löytyy myös tuomitun joukko-osasto. Pöytäkirjojen liitteissä on myös kuulustelupöytäkirjat, mutta syvällisiä kuulusteluja kenttäoikeuksissa ei ole suoritettu. Kuulustelut antavat kuitenkin hyödyllistä lisäinformaatiota tuomitun vaiheista sekä tuomitun oman näkemyksen tapahtumien kulusta.

Tuomiokirjat toimivat myös päiväkirjojen ja päiväkäskyjen välisen yhteyden tärkeimpänä linkkinä. Ilman tuomiokirjoja ei ole mahdollista inhimillisellä työmäärällä selvittää karkurin menneisyyttä, sillä päiväkirjoihin ja päiväkäskyihin merkittiin ainoastaan karkurin nimi ja sotilasarvo.

Tutkimuksessa käytetään rangaistuspäiväkirjoja sekä sotapäiväkirjoja. Rangaistuspäiväkirjoja pidettiin yksiköittäin ja niihin merkittiin myös sellaiset rikkomukset, joista ei joutunut tuomittavaksi tuomioistuimiin. Tällaisia tapauksia olivat esimerkiksi lievät juopumus ja kurinpito asiat sekä hevosten huoltamisen laiminlyöntiin liittyvät tapaukset. Päiväkirjoista näkyvät myös vakavammat rikokset, tuomioistuimet joissa asiaa on käsitelty, tuomiot sekä vangitun myöhäisemmät vaiheet. Kuten palasiko hän tuomion kärsittyään omaan yksikköönsä, armahdettiinko hänet vai palasiko hän rintamalle rangaistusyksiköihin. Rangaistuspäiväkirjaan on myös merkitty, armahtiko komentaja kokonaan tai lykkäsikö hän tuomioistuimen rangaistukseen täytäntöön panoa. Rangaistuspäiväkirjat valottavat JR35 tuomioita, sillä sotilaita tuomittiin usean divisioonan tuomioistuimissa. Selkeä haitta on se, että muutaman yksikön rikkeiltään vilkkaimman ajan rangaistuspäiväkirjat ovat kadonneet.

Sotapäiväkirjat ovat ulkomuodoltaan hyvin vaatimattomia, useimmiten sinikantisia ruutuvihkoja, mutta ne kätkevät sisäänsä tutkimukselle korvaamatonta tietoa. Kenttäohjesäännössä sanotaan sotapäiväkirjan pitämisestä seuraavaa.

“ sotapäiväkirjaa on päivittäin pidettävä jokaisessa pataljoonassa ja sitä suuremmassa joukko-osastossa sekä jokaisessa esikunnassa niin pian kuin joukko-osasto on pantu liikekannalle...siihen merkitään aikajärjestyksessä muistiinpanoja sellaisista tapahtumista toimenpiteistä ja seikoista, jolla voi olla merkitystä sotatoimille ja niiden myöhemmälle arvostelemiselle. Sotapäiväkirjaa täydennetään luonnoksilla ja peitepiirroksilla²⁴.

Käytännössä erona ohjesääntöön oli alun alkaen se, että sotapäiväkirjaa pidettiin perusyksiköistä lähtien. Ongelmana sotapäiväkirjoissa on niiden laadinnan ajankohta. Silloin kun toiminta rintamalla oli kiivaimmillaan olivat päiväkirjojen merkinnät niukimmillaan. Toinen vaihtoehto oli se, että päiväkirjaa kirjoitettiin vasta muutaman päivän kuluttua tapahtumista. Tällöin kaikkia yksityiskohtia ei enää edes katsottu tarpeellisiksi kirjata ylös. Yleensä päiväkirjan kirjoittajat eivät selvästi ilmaise mielipidettään mistään tapahtumasta tai toimenpiteestä, mutta kirjoituksen sävyistä voi lukea paljon. Päiväkirjat virallistuvat noustaessa armeijan hierarkian portaita. Komppanian päiväkirja saattaa olla hyvinkin kertomuksenomainen sikäli, kun kirjoittaja on omannut hyvät kirjoittajan lahjat. Pataljoonien ja rykmenttien päiväkirjat ovat jo selvästi virallisempia.

Esikuntien ja puolustusministeriön kirjeistöstä löytää korkeimman johdon mielipiteitä karkuruuden kitkemisestä ja siitä rankaisemisesta. Suuntaa antavaa on myös, miten huomattavana johto ongelmaa piti ja millaisia ehdotuksia esimerkiksi esikunnilla oli asiaan tarttumisesta. Historian

---

²⁴ Kenttäohjesääntö 1939, osa 1 .

tutkijalla on se etu, että hän voi tarkastella samaan aikaan jonkun tahon toiveita asian suhteen ja todellisia toimenpiteitä myöhemmin ehdotusten seurauksina.

1.5 Kuka on karkuri ?

Työssä käytetty karkuruuden käsite juontaa juurensa vuoden 1919 sotaväen rikoslaista (SRL)²⁵ Siinä olevan pykälän nojalla karkuriksi voitiin luokitella sotilas, joka poistui ilmeisen karkaamisen tarkoituksessa joukko-osastostaan ja viipyi poissa enemmän kuin yhden vuorokauden. Käytäntö kuitenkin myöhemmin osoittaa, ettei vuorokauden sääntöä kaikissa olosuhteissa noudatettu. Palaaminen joukko-osastoon esimiehen kehotuksen jälkeen riitti usein säästämään sotilaan kenttöoikeuden tuomiolta. Alle puoli vuotta palveluksessa olleiden kohdalla poissaoloaika oli automaattisesti 2 vuorokautta. Nämä rajat eivät kuitenkaan koskeneet rikoksia, jotka oli suoritettu vihollisen välittömässä läheisyydessä. Eturintamassa suoritettun karkaamisen katsottiin voivan vaarantaa muiden sotilaiden hengen niin radikaalisti, että sitä pidettiin raskauttavana asianhaarana.²⁶

SRL sisältää useamman pykälän koskien karkuruuden erilaisia muotoja. Pelkästään karkaaminen tai yhdessä karkaaminen ei tässäkään tutkimuksessa ole riittävä lähtökohta. Sen vuoksi tarkastellaan rintamakarkuruuden ohella palvelukseen saapumatta jäämistä²⁷, pelkuruudesta pakenemista tai jälkeen jättäytymistä²⁸, lomalta,

---

²⁵ As.kok. n:o 71/1919.

²⁶ sama.

²⁷ SRL 87,88§.

²⁸ SRL 70, 71§.

komennukselta tai sairaalasta palaamatta jäämistä²⁹ sekä esimiehen käskystä kieltäytymistä³⁰. Kaikkia näitä voidaan pitää rinnastettavana karkuruuden perustarkoitukseen; päästä pois rintamalta. Varsinkin esimiehen käskystä kieltäytyminen muodostui 1. divisioonan JR 56 kohdalla ongelmaksi vuoden neljännellä neljänneksellä.

Kaiken kaikkiaan yleisin karkuruuden muoto 1. divisioonassa oli pelkuruudesta pakeneminen. Oikeuden mukaan pelkuruudesta voitiin tuomita ainoastaan silloin, kun rikos oli tapahtunut taistelutilanteessa, mutta ei esimerkiksi silloin, kun sotilaat tiesivät joutuvansa eturintamaan ja pakenivat. Vuoden 1919 sotaväen rikoslain mukaan kaikkein vakavin karkuruuden muoto oli pelkuruudesta pakeneminen, varsinkin jos siihen liittyi toverin mukaan houkuttelua. Tällaisesta rikoksesta oli tuomiona kuolemanrangaistus tai elinkautinen kuritushuonetuomio. 1 divisioonan kenttöoikeuden pöytäkirjat osoittavat kuitenkin, että pelkuruudesta pakenemisesta annettiin yleisesti 2 vuotta kuritushuonetta, mikäli teko ei ollut uusittu tai siihen ei liittynyt muita rikkomuksia. Sen sijaan esimiehen käskyn täyttämättä jättämisestä saattoi helpostikin saada 5 vuotta kuritushuonetta.

Verrattaessa suomalaisia tuomioita esimerkiksi Neuvostoliiton vastaaviin, voidaan rangaistusasteikkoamme pitää suhteellisen lievänä. Neuvostoarmeijassa karkuruuden syytteen saattoi kohdata jo 2 tunnin luvattomasta poissaolosta, josta rangaistuksena oli 7 vuoden tuomio. Yli vuorokauden poissaoloista oli olemassa vain yksi mahdollinen tuomio - kuolemantuomio.³¹

---

²⁹ SRL 85§.

³⁰ SRL 98§.

³¹ Manninen, 1994 sekä Tenhunen 1969, 8 .

2 1. DIVISIOONA

2.1 Sekatyömies

Tarkastellessa karkurien sosiaalista taustaa 1. divisioonan sotilaiden kohdalla, on työssä käytetty enimmäkseen kenttäoikeuden kuulustelupöytäkirjojen antamaa tietoa. Lähes poikkeuksetta kaikista tuomituista mainitaan sotilasarvo, syntymävuosi ja ammatti.

Ammatillinen jakauma kolmekymmen- ja neljäkymmenluvun Suomessa ei ollut kovinkaan vaihteleva. Varsinkin ensimmäisen divisioonan kohdalla, jonka miehet olivat lähinnä maaseudulta ja pienistä kaupungeista lähtöisin. Työmiesten, sekatyömiesten ja kirvesmiesten määrä kaikista ammattia harjoittavista miehistä oli prosentuaalisesti suuri, mutta se ei yksin riitä selittämään kyseisen ryhmän suurta osuutta karkuruusrikoksiin syyllistyneiden joukossa.

Vuoden 1941 kolmannen neljänneksen tuomiokirjoissa 46 % kaikista tuomituista ilmoitti ammatikseen työmies, sekatyömies tai kirvesmies. Neljännellä neljänneksellä prosenttiosuus oli vieläkin korkeampi 63%. Voidaan sanoa, että kysymyksessä on selkeästi työväen liikehdintää, vaikkei poliittisella vakaumuksella asiaa pyrittäisi selittämäänkään. Työväestöllä oli vähiten kiinnikkeitä valtioon ja näin ollen myös pienempi kiinnostus uhrautua valtion edun nimissä. Oman hengen säilyttäminen ja tätä kautta oman perheen toimeentulon turvaaminen oli mahdollisesti lähempänä sydäntä kuin sota politiikan jatkeena.

Vuoden neljännellä neljänneksellä yhä kasvavaa työläiskarkureiden

määrää voi selittää edelleen sillä, että Suur-Suomi poliittiset näkökannat nousivat selvemmin esille edettäessä pidemmälle Suomen vanhan rajan taakse. Mitä kauempana Neuvostoliiton alueella oltiin, sitä vähemmän perustelut oman maan puolustamisesta tyydyttivät miehiä³². Tällaisessa tilanteessa työväkeen kuuluvat sotilaat kyseenalaistivat eniten sodan todellisia tarkoituksia. Puolustettiin sodassa kotimaata vai jatkettiin valkoisten Suur-Suomi politiikkaa ajan antaessa siihen tilaisuuden? Mannerheimin päiväkäsky 10.7.1941 oli muotoiltu rohkeasti.

Vapaussodassa v. 1918 lausuin Suomen ja Vian karjalaisille, etten tulisi panemaan miekkaani tuppeen, ennen kuin Suomi ja Itä-Karjala olisivat vapaat. Vannoin tämän suomalaisen talonpoikaisarmeijan nimissä....Teidän voittonne tulevat vapauttamaan Karjalan, teidän tekonne luovat Suomelle suuren, onnellisen tulevaisuuden..³³

Rintamalla ilmestynyt sanomalehti Tappara uutisoi 23.7.1941 Mannerheimin päiväkäskyä juhlavasti. *Suuri Suomi syntyy. Viena ja Aunus julistettu Suomeen liitetyiksi.*³⁴ Myös toinen rintamalehti Karjalan Viesti sekä kotirintamalla ilmestyvä Uusi Suomi otsikoivat Suur-Suomi aatetta etusivuillaan.³⁵ Suomen viralliselta kannalta tilanne oli kiusallinen³⁶. Koko kansan uskottiin hyväksyvän talvisodan jälkeisen hyvityssodan, mutta Suur-Suomi suuntaiset puheet ja vanhojen, sisällissodan aikaisten haavojen auki repiminen, ei ilahduttanut sosiaalidemokraatteja sen enempää kuin vasemmistoakaan.³⁷

---

³²Selostus 1. divisioonan KeO toiminnasta ja rikollisuudesta.

³³Mannerheimin päiväkäsky 10.7.1941.

³⁴Tappara N:o 25 1941.

³⁵ Karjalan Viesti.11.7.1941 ja Uusi Suomi23.7.1941 N:o 196.

³⁶ Lehmus, 1967, 61-62

³⁷ Valtiopäivät 1941, pöytäkirjat II, 973-977

Toiseksi suurin osuus rikoksista oli maanviljelijöillä 22%. Prosenttiluku pysyi molemmilla neljänneksillä muuttumattomana, vaikka lukumääräisesti nousiinkin 26:sta 67:ään tuomittuun. Maanviljelijöistä on eritelty vielä talolliset ja tilalliset, joiden osuus laski kolmannen neljänneksen 6% neljännen neljänneksen alle prosenttiin. Maanviljelijöiksi ammattinsa ilmoittaneet kuuluivat mitä ilmeisemmin siihen pienviljelijöiden joukkoon, jotka olivat saaneet torppansa omaan viljelykseen. Tilallisiksi tai talollisiksi itseään tituleeraavilla oli selkeä tarve ilmaista sitä asemaa, joka heillä vielä neljäkymmenluvulla oli. Periaatteessa voisihan talollinenkin kutsua itseään maanviljelijäksi tahtoessaan. Kyse on kuitenkin elinkeinon harjoittamisesta.

Lista ammateista, joita rikokseen syyllistyneiden joukosta löytyy, osoittaa, että muitakin ammatteja kuin maanviljelijä tai työmies löytyi. Tasaisen jakauman saivat suutarit, maalarit, koneenhoitajat, sahurit, muurarit sekä erilaiset poraajat. Lukumääräisesti heidän osuutensa jäi 1-4 jokaista ammattiryhmää kohti eli alle 1%. Myös työnjohtajia joukossa oli useampia, joten karkaaminen ei täysin yksiselitteisesti ollut kiinni ammatillisesta statuksesta. Esimerkiksi muurari tai suutari, työnjohtajien ohella, saattoivat olla hyvinkin vauraita ammatinharjoittajia. Samoin puuseppä tai maalari. Toisaalta kuka hyvänsä heistä saattoi myös olla työmies työläisten joukossa. Autonkuljettajia ja puuseppiä oli joukossa molempia kymmenkunta, mikä yksittäisen ammatinharjoittajien lukumääränä erottuu tilastosta. Prosentteina luku on 2,5% luokkaa.

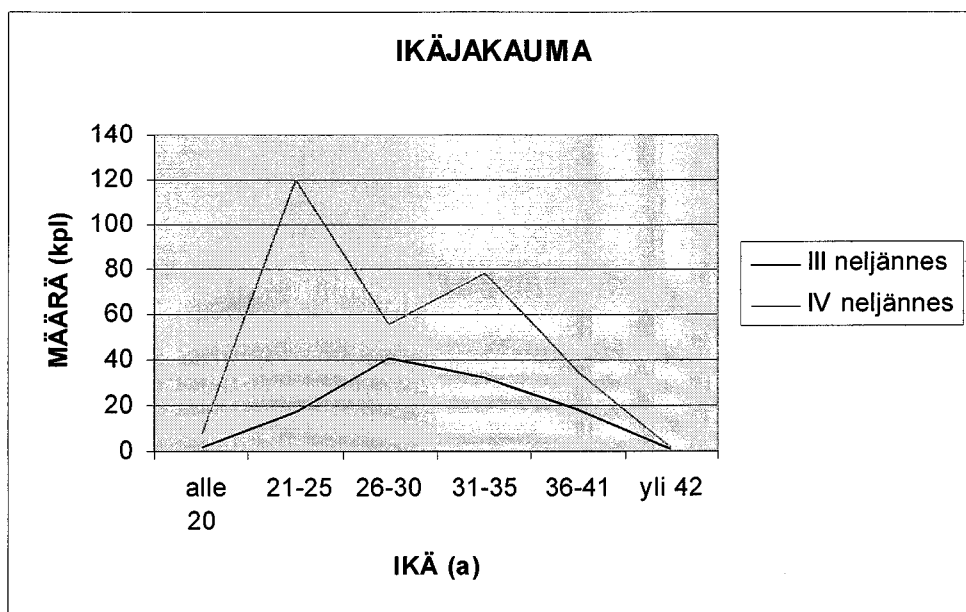
Vaikka karkaamisrikoksiin syyllistyneiden ammattijakauma onkin hyvin selvä, varsinkin työmiesten ja maanviljelijöiden hallitsevan lukumäärän osalta, ei rikoksiin syyllistymisen selittäjänä voida yksistään pitää ammattia tai koulutusta. Sodan ajan Suomessa elettiin yhteiskunnassa, jossa

kouluttamattomuus ei sinällään ollut lahjattomuuden osoitus. Jatkokoulutukseen pääsivät helpoimmin varakkaampien perheiden vesat. Aina koulutuksen määrä ei ollut henkilön asenteesta tai lahjakkuudesta kiinni. Kouluttamattomalla työmiehelläkin oli agraariyhteiskunnassa huomattavasti enemmän käyttöä kuin tänä päivänä, jolloin kouluttamattomuutta pidetään suurimpana syrjäytymisriskinä.

Koulutuksen määrällä ei myöskään varsinaisesti voida mitata ihmisen kestäkykyä tai yleensä hänen velvollisuudentuntoaan. Työväenliikkeen nousun jälkeen ei voida enää sanoa, että vain koulutetut ihmiset olisivat poliittisesti valveutuneita.

2.2 Parhaassa iässä

Tuomioluetteloista löytyy 420 karkuruusrikokseen syyllistyneen tuomitun syntymävuosi. III ja IV neljänneksen tuomittujen ikäjakauma noudattelee kuvassa 3 esitettyä hajontaa.

Neljännenten neljänneksen karkureiden lukumäärät ovat huomattavasti suurempia kuin kolmannen. Niiden välisiä eroja tarkastellaan edellisellä viivadiagrammilla. Huomiota herättävin on ryhmässä 21-25 vuotta tapahtuva jyrkkä rikosten määrän kohoaminen neljännelle neljännekselle. III neljänneksen 14% osuus nousee IV neljänneksellä 40%. Aukotonta selitystä kehitykselle ei ole, mutta erilaisia arvioita asiasta voi esittää. 1. divisioona oli perinteinen jalkaväkipeiteinen joukko, joka taisteli Karjalan armeijan eturintaman osissa 1941 kolmannen ja neljännenten neljänneksen aikana. Tarkkaa ikäjakaumaa rintamalla palvelleista ei ole, mutta voidaan päätellä, että eturintaman jalkaväkirykmenteissä palveli parhaassa iässä ja fyysisessä kunnossa olevia miehiä. Yksinkertaisesti juuri kahdenkymmenen ikävuoden päälle ylittäneitä reservijoukkoja. Runsasta rikollisten määrää ikäluokassa voi perustella kyseisen ikäluokan suurella edustuksella juuri jalkaväkirykmenteissä.

Samaan ikähaarukkaan osuvat myös tuon ajan perheen perustaminen ja lapsien hankinta. Rintamalla yhtenä karkaamisen motiivia lisäävänä tekijänä toimi huoli perheen selviytymisestä, jos isäntä kaatuisi talosta. Karkaaminen voi joissain tapauksissa olla hyvinkin impulsiivisen mielenyhtymän tuottama rikos, joten tiede ei voi unohtaa tunteiden mahdollista vaikutinta tässä asiassa. Huomattavasti helpompaa on pyrkiä selittämään ikähaitarin molemmissa ääripäissä olevien karkurien vähyyttä kuin parhaassa iässä olevien miesten runsautta.

Vanhimmat, tässä tapauksessa yli 42-vuotiaat kuuluivat siihen ryhmään, jotka jos eivät tienneet niin osasivat odottaa kotiutusta ensimmäisenä sotatilanteen niin salliessa. Kotiutusta ei haluttu vaarantaa viime hetken

rikkeillä. Kotiutukset alkoivat 1. divisioonassa vuoden vaihteessa 1942. Tieto kotiutumisesta toimi positiivisena motivoijana vain siinä tapauksessa, että se oli tiedossa. Voidaan kuitenkin epäillä, että mahdollinen tieto iän puolesta kotiin pääsemisestä ei pelkästään voinut pitää miehiä rintamalla. Varteenotettavampi selitys on se, että vanhimman ikäluokan edustajat palvelivat hieman kauempana etulinjasta kuin nuoremmat. Heille pyrittiin järjestämään tehtäviä huoltojoukoissa, jossa karkaaminen muutenkin oli harvinaisempaa kuin aivan ensimmäisessä aallossa. Yli 42-vuotiaiden prosentuaalinen osuus karkureista säilyy koko syksyn 0,5-1% suuruisena.

Vanhimpien ikäluokkien sotilaat saattoivat olla selvästi vanhempia ja kokeneempia varsinaisessa sodankäynnissä kuin reservijoukkojen upseerit. Tämä saattoi heikentää kuria ja järjestystä eräissä joukko-osastoissa. On huomattavaa, että toisissa osastoissa karkuruus on hyvin yleistä, kun taas toisissa sitä ei ilmene lainkaan.

Johtajuuden ongelmat ovat yksi selitys ilmiön esiintymisenä runsaammin tietyissä yksiköissä. Päälliköillä oli keinoja pitää miehet rintamalla niin halutessaan ja rikoksen tekijän ollessa yhteistyöhaluinen. Esimerkkinä mainittakoon JR35:den komppanianpäällikkö Fagerholm. Hän siirsi usein omalla käskyllään sotilaan oikeudenkäyntiin lähettämistä³⁸. Tämä selittää osittain JR35:den todellisuuteen nähden vähäisen esiintymisen divisioonan kenttöoikeuksissa. Fagerholmin toiminta on esimerkki käytännötoiminnan ja lakitekstin välillä olleesta kuilusta.

Kulomaa selittää tutkimuksessaan nuorimpien ikäluokkien suhteellisen vähäisiä karkuruuslukuja sillä, että miehet olivat vasta koulutettuja. Juuri

---

³⁸ JR35 rangaistuspäiväkirjat 1941.

armeijasta päässeinä heillä oli paremmat edellytykset selviytyä sodan rasituksista niin fyysisesti kuin psyykkisestikin.³⁹ Alle 20-vuotiaita karkuruudesta tuomittuja onkin kenttäoikeuden tuomiopöytäkirjojen mukaan noin 2%.

Selitys koulutuksellisesta valmiudesta on epäilemättä looginen, mutta siinä on myös heikkoutensa. Alle 20-vuotiailla ei ollut sitä kokemusta talvisodasta, joka useimmilla vanhemmista miehistä oli. Tämä voidaan nähdä vahvuutena ja heikkoutena. Kokemus tuo yleensä tullessaan harkintaa toimiin ja päätöksiin. Toisaalta monella talvisodan käyneellä oli myös traumoja edellisen retken tiimoilta. Tällaiset traumaattiset kokemukset varsinkin raskaan tykistön pelosta tulevat esiin kuulustelupöytäkirjoissa useampaan otteeseen⁴⁰.

Alle 20-vuotiaita oli joukoissa myös lukumäärällisesti huomattavasti vähemmän kuin seuraaviin sektoreihin 21-25 ja 26-30-vuotiaat kuuluvia. Suora prosentuaalinen vertaaminen johtaa helposti harhaan. Mielenkiintoinen yksityiskohta on myös se, että III neljänneksen luetteloissa on 8% tuomituista vailla merkittyä syntymävuotta. IV neljänneksellä, jossa tapauksia on lähes kolme kertaa enemmän, ei syntymävuosi ole jäänyt merkitsemättä yhdenkään tapauksen kohdalla.

2.3 Sotamies

Tutkimukset karkurin sotilasarvosta, eivät juurikaan tuo 1. divisioonassa muutoksia Kulomaan tekemiin arvioihin koko armeijan osalta. Miehistö on selvästi eniten osallisena karkaamiseen ja sotapelkuruuteen. Kulomaan

---

³⁹ Kulomaa, 1995, 129.

⁴⁰ 1. divisioonan KeO kuulustelupöytäkirjat III neljännes 1941

mukaan 94-96% tuomituista kuului miehistöön.⁴¹

Jos vertaamme miehistön henkilömääriä päällystään tai jopa alipäällystään on näiden määrät ensinnäkin suhteutettava toisiinsa ja vasta sen jälkeen verrattava keskenään. 1. divisioonassa upseereita oli 25.6.1941 annetun vahvuusilmoituksen mukaan 4 %, aliupseeristoa 18% ja miehistöä 78%⁴². Näiden lukujen valossa on ilmeistä, että miehistön edustajia esiintyy karkuruusrikkoksiin syylistyneistä eniten. Kuitenkin määrä on epäilemättä suurempi kuin mitä miehistön yksinkertainen prosenttiosuus antaisi olettaa, mikäli jakauma olisi tasainen.

Henkilömenetysten määrä on päällystössä hieman korkeampi kuin heidän suhteellinen määränsä koko divisioonan miehistöstä. Päämajan tappioilmoitusten mukaan vuonna 1941 kaatuneista ja haavoittuneista oli upseereita 5,3% ja aliupseereita 16,9%⁴³. Näiden lukujen valossa suhteellisesti miehistö ei kokenut yhtään suurempia henkilömenetyksiä kuin päällystö tai alipäällystökään, joten karkaamista ei yksistään voi selittää tappioiden määrällä ja sen karkuruutta lisäävällä vaikutuksella. Ei myöskään jos tappiolukuja verrataan ikäluokkien kesken. Ikäluokissa nuorimpien tappiostatot ovat selvästi suurempia kuin vanhempien ikäluokkien ja siltikään karkuruusrikkomukset eivät nuorimmissa ikäluokissa nouse suureksi ongelmaksi⁴⁴.

Alipäällystössä ja varsinkin päällystössä palveli henkilöitä, jotka jo aiemmin olivat osoittaneet sellaisia henkilökohtaisia taipumuksia ja

---

⁴¹ Kulomaa, 1995, 127

⁴² 1. divisioonan vahvuusilmoitus 25.6.1941.

⁴³ Tappiot sodissa 1941-44.

⁴⁴ Vahvuusilmoitukset ja T-ilmoitukset ajalta 17.6-31.12.41.

valmiuksia, joita sodassa oletetaan tarvittavan. Miehistön edustajilla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin astua palvelukseen käskyn käydessä, halusivatpa tai eivät. Käytännössä sodankäynnin kannalta heikoin aines kuului vääjäämättä miehistöön. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö miehistössä olisi palvellut myös erinomaisia sotilaita.

Miehistön suorittamiin karkuruusrikoksiin suhtauduttiin tuomioidenkin suhteen toisin kuin ylempien upseerien. Kuten seuraavissa luvuissa selviää, jo alipäällystön edustajien syyllistyessä rikoksiin reagoitiin niihin selvästi kovemmin tuomioin kuin miehistön tuomioissa. Vallan katsottiin tuovan vastuuta tässäkin asiassa.⁴⁵

2.4 Mistäs joukko-osastosta te olette?

Kappaleessa 3 tarkastellaan tarkemmin kahta 1. divisioonan joukko-osastoa. Työn laajuuden huomioon ottaen seuraavassa vertaillaan divisioonan muita joukko-osastoja keskenään pääasiallisesti 1. divisioona kenttöoikeuden luetteloiden perusteella. 1. divisioona jaetaan seuraavassa neljään osaan. JR35, JR56, JR60 sekä muut joukko-osastot. Näin tarkastellessa miesmäärät jakautuvat suurin piirtein tasan kaikkien neljän osalle.⁴⁶ Tuomitut ovat 1. divisioonan kenttöoikeuden pöytäkirjojen mukaan tuomittuja, joten varsinkin JR35 todelliset karkuruusluvut ovat hieman suuremmat kuten kappaleesta 3. käy esille.

III neljänneksen tuomioiden määrät ovat vielä suhteellisen vähäisiä. Yhteensä pakoilurikoksiin luettavia tuomittuja on 136 kappaletta. JR35 kohdalla karkaamisia ja yhdessä karkaamisia on huomattavasti enemmän

---

⁴⁵1. divisioonan kenttöoikeuden tuomioluettelo.

⁴⁶1. divisioonan vahvuusilmoitus 25.6.1941.

kuin muilla joukko-osastoilla. JR56:ssa vastaavia rikoksia on yhteensä 14, JR60:ssä viisi ja ryhmässä muut kolme. Selittävänä tekijänä voisi ajatella JR35 nopeampaa joutumista taistelujen välittömään läheisyyteen.

JR56:den kompastuskiveksi muodostuvat luvattomat poistumiset. Suhteessa muihin määrä on korkea: 11 kappaletta. Varsinkin verrattaessa ryhmään muut, jossa luvattomia poistumisia ei ole yhtään kappaletta. JR35:ssä ja JR60:ssä samaisia rikkeitä on molemmissa 3 kappaletta. Sen sijaa JR35:n sarakkeesta esimiehen käskystä kieltäytymiset nousevat esiin selvästi. Toisilla jalkaväkirykmenteillä ei tähän mennessä vastaavia rikkeitä ole kuin yksi JR35:n 10 vastaan. Esimiehen käskystä kieltäytyminen tosin liitettiin helposti karkaamisen yhteyteen. Syynä käytäntöön on se, että kiinni jäädessään karkurilla oli mahdollisuus palata yksikköön esimiehen käskystä ja näin välttää oikeustoimet. Mahdollisuudesta kieltäytyessään hän samalla syyllistyi esimiehen vastustamiseen.

Itsensä silpomiseen syyllistyivät tässä vaiheessa pääsääntöisesti muut kuin jalkaväkirykmenttien sotilaat. Ryhmässä muut joukko-osastot silpomisia on 4 kappaletta. JR56:ssa ja JR60:ssä tapauksia ei ole ainuttakaan. IV neljännekseltä vastaavat rikokset häviävät kokonaan. Toinen mahdollisuus tapausten "loppumiseen" on, että muiden rikosten yleistyessä itsensä silpomiset eivät enää päätyneet oikeusistuimeen asti.

Vuoden 1941 neljäs neljännes toi tullessaan paitsi kiihkeämmät taistelut, myös pakoilurikokset. JR35 oli poistunut divisioonan vahvuudesta ja tilalle oli tullut JR45, joka myös otetaan huomioon vertailussa. Kaikkiaan tuomioluetteloista löytyy 324 rikkomusta. Ylivoimaisesti suurimman osuuden saa JR56, jossa pakoilurikoksia on 208 kappaletta, 64% koko divisioonan IV neljänneksen tuomituista.. Pelkästään pelkuruudesta

karkaamisia on rykmentissä 133(41%⁴⁷) ja esimiehen käskystä kieltäytymisiä 51(16%). Huomionarvoista JR56:n kohdalla on, että esimiehen käskystä kieltäytymiset olivat suurimmaksi osaksi ainoana syytteen aiheena. Nyt ei kyseistä rikosta enää automaattisesti liitetty karkaamiseen vaan rike sai aivan omat esiintymismuotonsa. JR56:n hyökätessä Muurmanin radalle 11 miestä kieltäytyi hyökkäämästä⁴⁸. Esimiestä siis vastustettiin tarmokkaasti jo käskyn antamishetkellä.

Karkaamisia ei JR56:den osalle kuitenkaan ole kirjattu kuin 11 ja yhdessä karkaamisiakin vain 10. Tämä kertoo siitä, että lähtijät karkasivat kesken taistelun. Taistelusta karkaaminen oli paitsi vaarallista, hyvin vaikea suunnitella etukäteen, koska tilanteiden kulkua on lähes mahdoton ennakoita.

JR56:n karkuruuslukujen laajuutta voidaan suhteellistaa kun vertaamalla muiden jalkaväkirykmenttien karkaamisiin. Pelkuruudesta karkaamisia oli JR60:ssä 9 ja JR45:ssä saman verran, molemmissa 9 kappaletta. Yhteenlaskettunakin tämä on 13,5% luokkaa JR56:n karkaamistuomioista. Karkaamisia tai yhdessä karkaamisia on JR60:ssä yhtä paljon kuin JR56:ssäkin. JR45:ssä tapauksia on vain 3. Mikä sitten tekee JR45:n niin erikoisen tapauksen? Koko neljännellä neljänneksellä, kyseisellä joukko-osastolla on kaiken kaikkiaan 15 pakoilurikosta 1. divisioonan kenttäoikeuden tuomioluetteloissa. Kuitenkin heidän komentajansa raportoi 24.11.41 joukko-osaston olevan katkeamispisteessä vaatien olojen nopeaa helpottamista³⁷.

Omana lausuntonani esitän: Joukon henki ja toimintateho on ollut

---

⁴⁷ Prosentti osuudet ovat koko divisioonan rikoksiin suhteutettuina

³⁶ 1. divisioonan KeO tuomioluettelo IV neljännes1941.

koko ajan hyvä, mutta tällä hetkellä kaikkien n.35 päivää kestettyjen yhtämittaisten rasitusten jälkeen katson kunnan ja henkisen tilan sellaiseksi, että jatkuva hyökkäyksellinen toiminta voi johtaa täydelliseen taittumiseen tai lamaantumiseen....Tunnen johtamani joukon, en katso esimiehenä ja joukon johtajana voivani ennen esittämieni järjestelyjen toteutumista asettaa joukolleni uusia tehtäviä...³⁷

Edelliseen lainaukseen viitaten voidaan todeta, että joukkueen johtajan rooli karkaamisten ehkäisemisessä oli ratkaiseva. JR45 sai kirjeen ja sen liitteenä olleen lääkärintodistuksen nojalla joukko-osastolleen hetkeksi helpomman taistelusektorin. Tarkasteltaessa rykmentin karkuruuslukuja voidaan päätyä lopputulokseen, ettei miehistön selkäranka katkennut. On yltiöpäistä väittää, että suurin osa karkaamisista oltaisiin voitu välttää paremmalla johtajuudella, mutta houkuttelevaa se kieltämättä on. JR56:ssa ja JR60:ssä löytyy esimerkki upseerin kaatumisen karkuruutta *lisäävänä* tekijänä³⁸ Useimmiten, vaikka joukkueenjohtaja olisikin nähnyt miestensä väsymyksen, oli mahdotonta järjestää tarvittuja lepoetkiä.

Vertailtaessa eri joukko-osastoja voidaan todeta, että karkaamisilla oli useimmiten helposti selittävät tapahtumat, jotka laukaisivat karkuruutta. Siellä, missä rasitus ja olosuhteet olivat vaativimmat tapahtui myös eniten pakoilurikoksia. Kuitenkin tietyt pakoilun muodot ovat tyypillisiä eri joukko-osastoille ja tapaukset kasautuvat usein samoihin osastoihin. Esimiehen käskystä kieltäytyminen oli hyvin joukossa tarttuva rike, samoin luvaton poistuminen. Seuraavassa tarkastellaan tarkemmin tapahtumien ja karkaamisen yhteyttä.

---

³⁷ 1. divisioonan KeO tuomioluettelo IV neljännes1941.

³⁸ Esimerkkinä 9.-10.10 rinnakain hyökänneistä JR56 ja JR60 kaatui 3 upseeria ja 4 aliupseeria. Molemmista karkasi seuraavina päivinä huomattavan monta miestä

3 KOHTI PIENEMPIÄ YKSIKÖITÄ

3.1 Retken raskauttamat - JR35

Kappaleessa ilmoitetut sotatapahtumat on pääosin Kaino Tuokon kirjan 1. divisioona 1941-1944 mukaan esitettyjä. Muutamia tarkistuksia kirjan tietoihin on tehty jalkaväkirykmentin alkuperäisten asiakirjojen, kuten päiväkirjojen perusteella. Sotatapahtumia kartoittavana teoksena on käytetty myös U.V. Ruanheimon Ryhmä Oinosen etenemisestä kertovaa artikkelia teoksessa, Suomen sota³⁹. Kappaleen tuomiot ovat 1.divisioonan kenttäoikeuden tuomioluetteloiden ja jalkaväkirykmentti 35:n rangaistuspäiväkirjojen mukaan, ellei toisin ole mainittu. Lähdetiedot esitetään kappaleen alussa, koska tekstin luettavuuden säilyttämiseksi jatkuvaa alaviittausta ei tässä kappaleessa käytetä.

JR35 joukko-osastojen perustamispaikat olivat suhteellisen lähellä toisiaan. Pataljoonien komppaniat olivat lähes poikkeuksetta yhden paikkakunnan komppanioita eli miehet tulivat kaikki samalta alueelta. Näin tapahtui esimerkiksi Oripään, Kosken ja Metsämaan alueilta kootuissa joukoissa. Joukko-osastot kokoontuivat alueen suojeluskuntataloille Auraan, Raisioon, Lietoon ja Tarvasjoelle. Mitään huomattavia ongelmia, kuten Ruovedellä, ei joukkojen saapumisvaiheessa ollut.

Jalkaväkirykmentin osittain puutteellisesta rikospäiväkirjasta voidaan löytää 16 saapumatta jääneen miehen nimet. Nämä saapumatta jääneet ovat tosin niitä, jotka vuoden 1941 loppuun mennessä jäivät kiinni ja tuomittiin eri pituisiin rangaistuksiin. Muutamien kohdalla asia hoidettiin niin, että

---

³⁹ Ruanheimo,1952, 577-614

rangaistusta lykättiin heti tuonnemmaksi ja pakoilija palasi heti joukko-osastonsa palvelukseen. Ne saapumatta jääneet, jotka onnistuivat pakoilemaan lain kouraa yli vuoden vaihteen 1942 jäävät tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Jalkaväkirykmentti 35:n sotataival alkoi varsinaisesti 22.6.1941 Liedon asemalta. Matkareitti kulki Turku-Toijala-Riihimäki akselilla jatkuen Lahden seudulle. Ensimmäiset kosketukset viholliseen JR 35 sai jo Lahdessa, sillä aluetta pommitettiin useaan eri otteeseen. Tappioilta kuitenkin vältyttiin. Vielä kesäkuun lopussa joukko-osaston epävirallinen uutistoimisto tiesi kertoa, että alussa toiveissa ollut Ahvenanmaan vartiointi olisikin muuttunut Hangon motin vartiointiin. Kuinka väärässä he olivatkaan. Junalla matkustaminen päättyi 6.7.1941 Koveron alueelle Pohjois-Karjalaan, jossa 1. divisioona oli Karjalan armeijan reservinä.

1.divisioona toimi sodan alkukuukaudet kokonaisuudessaan Karjalan armeijan reservinä, eikä sillä ollut varsinaisia taistelutehtäviä. Joukot etenivät rintaman takana sitä mukaan kun eturintama eteni heidän edellään maastossa. JR60/6⁴⁰ sotapäiväkirja kertoo marssista seuraavaa. Koska marssi oli divisioonan järjestämä, oli jokaiselle osastolle laadittu tarkoin noudatettava aikataulu. Nurinaa aiheutti ennen kaikkea se, että aika oli aivan liian lyhyt päämäärän saavuttamiseksi ja liikkeellelähtökäskykin oli tullut liian myöhään. Koska tiet olivat aivan täynnä itään matkalla olevia joukkoja, kului jonojen haitariliikkeeseen tai sen aiheuttamiin taukoihin aivan yhtä kauan kuin itse etenemiseenkin. Tie oli erittäin huonokuntoista ja mäkistä, ilma kuumaa ja tiet pölyisivät etenevien jonojen alla. Matkat olivat 35-45 kilometriä pitkiä ja marssimiseen tottumattomien jalat alkoivat

---

⁴⁰ JR60 taivalsi samaa matkaa JR 35:n kanssa vielä tässä vaiheessa, joten voidaan olettaa olosuhteiden olleen samanlaiset molemmissa joukko-osastoissa.

olla rakoilla - ilmapiiri oli sangen kireä.⁴¹

Odotettu päämäärä oli vaihtunut Karjalan korpimetsiksi ja useat alkoivat aavistaa mitä tuleman piti. Heinäkuun puolessa välissä joukot olivat tarpeeksi lähellä eturintamaa kuullakseen taistelujen äänet, siirtyminen eturintamaan alkoi olla lähellä.

Ensimmäiseen varsinaiseen taisteluun JR 35 joutui Kukkajärvellä 25-26.7. Ensimmäiset karkaamis- ja itsensä silpomistapaukset tapahtuivat heti ensimmäiseen taisteluun jouduttaessa.⁴² Menestys taistelussa oli hyvä, sillä sotasaaliin määrä oli melko suuri, mm 7 täysikuntoista panssarivaunua sekä kranaatinheitimiä, kivääreitä, miinoja ja yli 100 000 kiväärinpatruunaa. Vihollisen tappioiksi arvioitiin 200-300 miestä, mutta tappioita ei selvinnyt myöskään JR35. Kaatuneita oli 4 upseeria sekä kuusi miehistöön kuulunutta sekä 28 haavoittunutta⁴³.

Juuri ennen Kirvesjärven taistelua, 25-27.7 , III/JR35:n oli tullut uusi komentaja. Komppanianpäälliköksi nimettiin kapteeni Petramaa. III/JR35:si varmisti 1. divisioonan oikeaa sivustaa siinä, kun Kukkajärven taistelussa olleet joukko-osastot puolustivat 1. divisioonan vasenta sivua. Tästä taistelusta, jossa tappiot rajoittuivat 10 haavoittuneeseen, alkoi niin sanottu ”Kirvesjärven viidakkosotavaihe”.

Komppanijat kaivautuivat poteroihin ja eteneminen päättyi tältä erää tähän. Pataljoona kävi lähes päivittäin pieniä kahakoita vihollisen kanssa ja varsinkin öisin patruunoita kulutettiin paljon.

---

⁴¹ 6./JR60 sotapäiväkirja 13.7.1941.

⁴² JR 35 rangaistuspäiväkirja no:2 1941.

⁴³ Tappiot sodissa 1941-44.

Heinäkuun aikana ei kuitenkaan karkaamisia kirjattu kuin 4 kappaletta, joten ensimmäisistä taisteluista selvittiin rikollisuuden osalta melko vähin menetyksin. Voisi arvioida, ettei taistelu yksistään ollut karkaamisen laukaiseva tekijä vaan tilanteiden jatkuvuus. Kosketus viholliseen Kukkaisjärvellä ja melko raskaat miehistötappiot eivät aiheuttaneet laajamittaista rikollisuutta. Ei myöskään se, että joukko oli marssinut pitkiä ja hikisiä marsseja. Säätila oli lämmin, mutta siedettävä, huolto pelasi vielä kohtuullisesti ja sotataival ei ollut vielä edennyt kiusallisen pitkälle vihollisen puolelle. Vanhan rajan ylittäminen ei tuottanut 1. divisioonan sotilaille ongelmia.⁴⁴

1. Divisioonan komentajan, eversti Paalun päiväkäskyssä N:o 5, 21.7.41⁴⁵, painotetaan tinkimätöntä velvollisuuden täyttämistä varsinaisten sotatoimien alettua ja koko divisioonan siirryttyä vanhan rajan yli. Koska heinäkuu on karkaamisten osalta sangen hiljaista aikaa, ei vanhan rajan ylittäminen ole lisännyt karkaamisia JR35 osalta. Mikäli karkaamisella olisi ollut poliittinen motiivi, olisi oletettavaa, että viimeistään vanhan rajan ylittäminen olisi saanut miehet palaamaan kotiin. Sotataipaleen jatkuminen ilman suurempia "nurinoita" osoittaa, ettei politiikalla ollut JR35:den rintamakarkuruudessa sijaa.

10.8 . 1. divisioonan puolustuslohkoja vastaan alkoi Neuvostoliiton laaja vastahyökkäys. Aamulla JR 35:den 10. ja 11. komppania saivat niskaansa vihollisen kovan tykistökeskityksen. Keskitys ei välittömästi aiheuttanut karkaamisia. 10. Komppaniasta oli kuitenkin elokuun alussa, jolloin Neuvostoliitto suoritti tunnusteluja päähyökkäystä varten, karannut jo 6

---

⁴⁴1. divisioonan KeO tuomioluetteloissa ei rajan ylityspäiville ole merkitty karkaamis- tai niskurointirikkeitä

⁴⁵Divisioonan päiväkäsky N:o 5/ sal. 21.7.1941

miestä. Näyttää siltä, että karkaamiseen syyllystyneistä osa ei kestänyt monta kontaktia vihollisen kanssa. 1. divisioonassa väsymystä ja suuria tappioita on pidetty yhtenä karkuruutta selittävänä tekijänä, mutta oikeastaan kummastakaan ei näissä tapauksissa vielä ole kysymys.

Tykistökeskityksen jälkeen parin päivän viiveellä 11. komppaniasta löytyy yksi pelkuruudesta pakenemisesta tuomittu. Yleisesti myöhemmin kuulusteluissa juuri kranaattikeskitykset ja tykkituli mainitaan eniten rintamalla pelkoa herättäviksi. 1 divisioonan kenttäoikeuden kuulustelupöytäkirjoista näkyy, että tykistökeskityksien vaikutusta miehiin ei kokonaisuudessaan voi lukea rangaistuspäiväkirjojen ja kenttäoikeuksien tuomioista. 8.9.1941 II/JR35:den komentaja, kapteeni Ryyänen antoi seuraavan lausunnon.

On tapahtunut aikaisemmissa taisteluissa varsinkin kovien tykistökeskitysten aikana, että eri yksiköistä on siirtynyt miehiä taaksepäin aina huoltoportaaseen asti. Nämä yksilöt ovat kuitenkin aina palanneet takaisin etulinjaan, useammin kehotuksesta. Mihinkään rankaisutoimenpiteeseen eivät yksikköjen päälliköt ole näissä tapauksissa ryhtyneet.⁴⁶

10.8. alkaneen hyökkäyksen pysäyttäminen kesti lähes tauotta 4 vuorokautta. Vuorojen vaihtomahdollisuuksia ei etulinjassa näiden päivien aikana ollut ja miehet joutuivat nukkumaan kaivamiensa kuoppien pohjilla. Öisin oli kaikkien oltava hereillä, sillä kiivain taistelutoiminta keskittyi yön tunteihin⁴⁷.

JR35:n kaikki joukko-osastot huomioon ottaen nämä muutamat päivät aiheuttivat ensimmäisen karkaamisten ja rikkomusten aallon. Kaikkiaan

---

⁴⁶ I divisioonan kenttäoikeuden kuulustelupöytäkirja III neljännes 1941.

⁴⁷ JR35:n sotapäiväkirja 10.8.1941.

21:lle henkilölle kirjattiin karkaamiseen liittyviä rikoksia 1. divisioonan kenttäoikeuden pöytäkirjaan, runsaan viikon aikana. Tässäkin on nähtävissä suuntaus siitä, että varsinaisesta taistelutoiminnasta ei JR35:ssä juurikaan lähdetty, vaan heti sen jälkeen.

Karkaamisia tapahtui 5 kappaletta, yhteisestä sopimuksesta karkaamisia 7 kappaletta sekä pelkuruudesta tapahtuneita taistelusta pakenemisia 7 kappaletta. Pelkuruudesta pakenemiseen liitettiin usein myös esimiehen käskyn täyttämättä jättäminen, joita 1. divisioonan kenttäoikeudesta asti löytyy näille päiville 4 kappaletta. Majoituspaikkakunnalta poistui 3 henkilöä, joka voidaan myös katsoa erääksi keinoksi välttää taisteluun joutuminen. Yksittäisten rikosten kokonaismäärä nousee yli 30, koska sama henkilö syyllistyi useimmiten useamman kuin 1 pykälän rikkomiseen. Muiden kuin 1. divisioonan kenttäoikeuksissa tuomittuja JR35:den sotilaita löytyy kyseiseltä aikaväliltä 4 kappaletta.

1. divisioonaa alistettiin kokonaisuudessaan 15.8.1941 VII armeijakunnan komentoonsa, jota johti kenraalimajuri Hägglund. Armeijakunnan komennon jakoivat näin Hägglund ja Talvela. Talvelan mielipiteet karkuruudesta ja yleensäkin tottelemattomuudesta olivat jyrkät. Niistä kerrotaan kuitenkin paremmin armeijan johtoa käsittelevässä kappaleessa.

JR 35:n miehet alkoivat olla sietokykynsä päätepisteessä useita päiviä jatkuneiden taisteluiden jälkeen. 1. divisioonan komentaja vaihtoi JR56:n JR35:n tilalle etulinjaan, jolloin JR35:n miehet saivat ansaitsemansa lepotaunon. Näiden kahden etulinjakomennuksen väliin mahtuu 7 kappaletta esimiehen käskyn täyttämättä jättämisestä tuomittuja, joiden rangaistukset olivat järjestään poikkeuksellisen kovat, 5 vuotta kuritushuonetta. Talvelan henki puhui divisioonassa, joka oli siirtynyt hänen komentoonsa.

28.8. JR35:den oli kuitenkin palattava paikoilleen. Siinä vaiheessa moni teki omat ratkaisunsa. 28.8. tapahtuneeksi kirjattiin 1. divisioonan kenttöoikeuden pöytäkirjaan kaikkiaan 14 kieltäytymis- tai karkaamisrikosta. 11 niistä on tuomittu yhdessä karkaamisena, joten asian suunnitelmallisuudelle on löytynyt näyttöä. Yhdessä karkaamisesta pidettiin pahimpana karkuruuden muotona ja rangaistukset olivat sen mukaisia. Kaikille tuomituille langetettiin 5 vuoden kuritushuonetuomiot. Samana päivänä tapahtuneesta karkaamisesta sai 4 vuotta ja pelkuruudesta pakenemisesta 1 vuoden kuritushuonetta. Tässä näyttäytyy sotaväenrikoslain hengen ja käytännön tuomioiden välinen ristiriita. Pelkuruudesta voitiin lain mukaan tuomita kuolemaan tai elinkautiseen vankeuteen. Kuitenkin käytännön 1 vuosi kuritushuoneessa on varsinaiseen rangaistusasteikkoon nähden erittäin lievä.

Rangaistuspäiväkirjasta löytyy 28. päivän kohdalta 3 muuta lievempää pakoilurikkomusta, jotka eivät päätyneet oikeuteen asti, mutta aiheuttivat arestituomiot komppanianpäälliköltä.

2.9. eversti Paalu sai käskyn, jonka mukaan JR35 oli luovutettava 11. divisioonalle, joka oli aloittamassa hyökkäystä paljon pohjoisemmalla rintamaosuudella kuin 1. divisioona. Kohteena kuitenkin kummallakin oli Petroskoin valloitus. Divisioonan alistuksen vaihtuessa muutamat miehet päättivät vaihtaa maisemaa oma-aloitteisesti.

Syyskuun alkupäivien kohdalle on 1. divisioonan kenttöoikeuden pöytäkirjan mukaan karkaamisesta tuomittu 6 henkilöä. Ehkä uskottiin, että yleisessä paikan ja alistussuhteiden vaihto-operaation suomassa melskeessä, olisi vahvuudesta helpompi poistua. Toinen perusteltu syy saattoi olla se, että autokuljetusten ollessa edessä, tietämättömyys matkan

määränpäästä ja sitä seuraavista tehtävistä olisivat laukaisseet karkaamisen.

Syyskuun puolessa välissä JR35:si alistettiin kenraalimajuri Oinosen johtamaan ryhmään. Ryhmä oli lähes divisioonan muotoinen, mutta se kulkee kaikkialla nimellä Ryhmä O. Oinonen toivotti JR35:den henkilökohtaisesti tervetulleeksi ryhmään. 18.9 myös levossa ollut JR35 III pataljoona saapui Ryhmä O:n vahvuuteen.

Ryhmän ollessa täydessä vahvuudessaan, aloitettiin hyökkäys. JR35:si taisteli osana ryhmää jakautuen suhteellisen laajalle alueelle, mutta ollen kuitenkin eturintamassa. 18.-23.9 olivat rykmentille raskaat. Huolto ei toiminut ja osa joutui pärjäämään ilman lämmintä ruokaa 2 vuorokautta ⁴⁸. Toisaalta vihollistykistö ja kranaatinheittimet pehmittivät joukkoja lähes taukoamatta. Hyökkäysosastot olivat menettäneet myös osittain yhteyden toisiinsa. Vaikka hyökkäys lopulta päättyi venäläisten perääntymiseen oli tykistön keskitykset ja kranaattituli tehneet tehtävänsä monen suomalaisen mielessä. Teitä ei ollut, huoltomiehet kuljettivat lämpimän ruuan, patruunat ja ammuksiset sekä haavoittuneet purilailla ja useimmiten vihollisen ankarasti ahdistelemina. Karkureiden määrä oli 21-23.9 aikana korkea. Ryhmä Oinosen sekä rangaistuspäiväkirjojen tuomioluetteloista löytyy 15 paenneen ja taistelusta kieltäytyneen nimet. Erikoista on se, ettei yhdenkään Ryhmä O tuomioistuimessa näinä päivinä tuomitun nimeä löydy yksikön rangaistuspäiväkirjasta. Myöhempiä tuomioita O:n tuomioistuimessa sen sijaan löytyy.

Kenttäoikeuksien pöytäkirjojen ja rangaistuspäiväkirjojen väliltä löytyy useita ristiriitaisuuksia. Olisi ymmärrettävää, jos päiväkirjoista puuttuisi

---

⁴⁸ 1./JR35 sotapäiväkirja 21.9.1941.

merkintöjä tuomioista, joita esimerkiksi 1. divisioonassa on pantu täytäntöön. Mutta mystisiä ovat merkinnät päiväkirjoissa, joiden vastinetta ei löydy oikeuden pöytäkirjoista. On vaikea löytää selitystä useille tapauksille, joissa rangaistuspäiväkirjan mukaan tietynä päivänä on 1. divisioonan kenttäoikeudessa tuomittu henkilö, mutta 1. divisioonan asiakirjoista kyseisestä henkilöstä ei löydy mainintaa. Ainoa mahdollisuus tällaiseen käytäntöön on se, että kenttäoikeus on tuominnut sotilaan vuosia rikkomuksen jälkeen ja päiväkirjaan merkintä tuomiosta on tehty myöhemmin. Päiväykseksi on laitettu rikoksen tekopäivä, eikä niinkään kenttäoikeuden istuntopäivä⁴⁹.

Oinosen tuomioistuimen rangaistukset olivat myös asteikolla kovimmasta päästä. Pelkuruudesta pakenemisesta sai lähes säännöllisesti yli 4 vuoden kuritushuonetuomion⁵⁰.

JR35:n alistukset vaihtuivat syyskuun aikana nopeaan tahtiin, eivätkä miehet oikeastaan kuuluneet kiinteästi mihinkään. Jalkaväkirykmentti ei sekään säilynyt rikkumattomana yksikkönä vaan sen osia käytettiin milloin minkin rykmentin vahvistuksena. Jo 5.9 vajaa JR 35 alistettiin 4. divisioonalle. Osittain näiden jatkuvien siirtojen takia rykmentin rangaistuspäiväkirjat ovat epätäydelliset. Osa joukko-osastojen viikkosista nimenomaan ensimmäiset osat⁵¹ ovat kateissa. Tämä on tutkimuksen kannalta valitettava asia, sillä jatkuvasti vaihtuvien alistusten tähden tuomioita luettiin eri kenttäoikeuksissa. JR35:n miehiä löytyy sellaisistakin kenttäoikeuksista, jonka alaisuudessa rykmentti ei palvellut. Rykmentin

---

⁴⁹

Tällaiset tapaukset ovat mahdollisia, sillä pitkään pakoilemaan onnistunut karkuri jää tutkimuksen ulkopuolelle aikarajauksen vuoksi. Vuosien 1942-44 tuomiokirjoja ei ole käyty läpi tähän työhön.

⁵⁰ Ryhmä O KeO tuomioluettelot 1941.

⁵¹ No:1.

omien rangaistuspäiväkirjojen täydellisyys olisi siis avainasemassa rikollisuuden kartoittamiseen.

1.- 9.10. välinen aika on karkaamistapauksien seuraava huomattava piikki. 3.10 karkasi kaikkiaan 14 henkilöä, muuten lähteminen on tasaista koko hieman runsaan viikon ajan. Jälleen sotatapahtumissa on JR35:den kohdalla rankat ajat kyseessä. Ryhmä Oinosen rintamasuunnan merkitys korostui, kun Karjalan armeija jatkoi lokakuun alussa hyökkäystä Äänislinnasta pohjoiseen. JR35:n asemaa Äänislinnan varsinaisessa valloituksessa ei voida pitää niin merkittävänä kuin JR56:n ja ennen kaikkea JR60:n. Näille joukoille sama ajankohta oli karkuruus rikollisuuden kannalta merkittävä, mutta juuri siitä syystä, että heille lupailtiin palkkioksi lepoa kaupungin valloituksen jälkeen. Kaikkien 1. divisioonan joukkojen kohdalla Äänislinnaa pidettiin jonkinlaisena etappina ja matkan jatkaminen yhä syvemmälle Neuvostoliiton puolelle herätti runsaasti kysymyksiä.

Ryhmä O:lle oli alistettuna myös Erillinen Pataljoona 21, eli Pärmin pataljoona, kuuluisa rangaistuspataljoona⁵². Hyökkäykselle oli tyypillistä vihollisen jatkuva ahdistelu vailla kunnan kontaktia. Tällainen salakavala eteneminen vailla tarkkaa tietoa vihollisen sijainnista on omiaan jännittämään hermot äärimmilleen. Maastossa raskaita kantamuksia kuten konekiväärejä ja kranaatinheitimiä raahattiin purilaiden avulla. Purilassaattue joutui erilleen muusta pataljoonasta illalla ja se joutui edelleen vihollisen ahdistelemana yöpymään suon reunassa vailla lämmintä muonaa.

---

⁵² Pataljoonasta lisää kappaleessa 4.

Hyökkäyksessä Kenjakin kylään, joka oli erittäin vahvasti vihollisen varustama, 11. komppanian komentaja luutnantti Halme kaatui. Muutamien seuraavien päivien aikana 11. komppaniasta karkaa 6 miestä, joten voidaan pohtia mikä on komentajan kaatumisen merkitys karkaamispäätöksessä. Näin monilukuinen karkaamisten määrä muutamassa päivässä, samassa komppaniassa, viittaa ongelmiin joukon sisällä. Uuden komentajan määrääminen keskellä kiivasta hyökkäystä on omiaan luomaan epävarmuustekijän osastoon. Toisaalta komentajan kaatumisen tuoma järkytys voitiin myös potentiaalisesti katsoa hyväksi selitykseksi karkaamiselle.

9. komppaniasta kaatui myös komentaja saman hyökkäyksen aikana, seuraavana yönä käydyssä kuutamotaistelussa. Joukot jäivät paikoilleen koko yöksi, joka osoittautui kylmäksi vain havujen alla vietettäväksi. 9. komppanian rangaistuspäiväkirjat eivät ole käytettävissä, joten ei voida tarkasti yksilöidä, karkasivatko miehet juuri tästä joukko-osastosta.

Kenjakin taistelut olivat raskaimpia JR35:n syksyisellä sotatiellä. Huoltomiehet joutuivat jatkuvasti parantelemaan purilaspolkua ja torjumaan vihollisosastoja. II ja III pataljoonan miehet jäivät taistelujen alkuvaiheessa päiväkausiksi ilman lämmintä muonaa ja telttoja, vihollisen katkaistua huoltotien. Samalla rykmentin esikunta menetti puhelinyhteyden taisteleviin pataljooniin yli vuorokaudeksi.

Haavoittuneiden hoito ja kuljettaminen tien varteen satoi paljon miehiä. Tilannetta parantaakseen rykmentti lähetti 3.10 lääkärin ja sairaankantajia II ja III pataljoonan leirialueelle. Koukkaavien pataljoonien joukkosidontapaikat jäivät taistelujen alkaessa päätien varteen. Taistelujen

aikana vihollispartio tunkeutui II pataljoonan joukkosidontapaikalle, jolloin muun muassa lääkäri ja pastori kaatuivat sekä koko kalusto tuhoutui. 3.10 on ryhmä Oinosen kenttäoikeuden tuomiokirjojen mukaan karannut 14 miestä.

Lopulta Kenjakiin motitettu vihollinen saatiin tuhottua ja suomalaisille jäi 150 sotavangin lisäksi runsaasti muutakin sotasaalista. Kuten kenttäkeittiöitä, kymmenkunta autoa ja tykki sekä runsaasti ampumatarvikkeita ja jalkaväen aseita.

13.10 JR35:n alistussuhteita muutettiin jälleen. Rykmentti siirrettiin Ryhmä Oinosen alaisuudesta 4. divisioonan alaisuuteen. Lokakuun puolen välin tienoissa sää alkoi yllättävän varhain viiletä ja pakkaset alkoivat vaivata vielä kesävarusteissa olevia miehiä. Lokakuun loppupuolen JR35:si taisteli 4. divisioonan osana kohti Karhumäkeä. Aivan kuun viimeiset päivät joukot olivat kuitenkin pitkästä aikaa koossa ja linjojen takana ansaitussa levossa.

Neuvostojoukot olivat rakentaneet Karhumäkeen vievän maantien varteen sopiviksi katsomiinsa paikkoihin bunkkereita, katettuja pesäkkeitä ja taisteluhautoja. Mitä lähemmäksi Karhumäkeä tultiin, sitä vahvemmiiksi kävivät vihollisen asemat. 4. divisioonan taktiikkana oli kuitenkin kiertää vahvasti vartioitu tieosuus ja laajoilla koukkauksilla välttää tien suuntainen rintamalinja. Jonkun oli kuitenkin edettävä tien suunnassakin ja tämä tehtävä koitui JR35:n osaksi.

5.11 tehty hyökkäys epäonnistui pahoin. Rangaistuspäiväkirjojen mukaan tämä ei kuitenkaan aiheuttanut joukoissa kuin 1 karkaamisen.

Epäonnistuneet yökkäykset kuitenkin aiheuttivat sen, että JR35:si vaihdettiin toiseen rykmenttiin ja JR35:si koottiin 4. divisioonan reserviksi 8.11.

11.11 JR35 määrättiin ottamaan rintamavastuun. Muutamia karkaamisia tapahtui heti, mutta yllättävää on, ettei niitä ollut enempää. 4 päivän levon aikana ajatuksia oli varmasti saatu koottua ja tällaiset lepo hetket ovat omiaan lisäämään yhdessä sovittujen karkaamisten mahdollisuutta. JR35:si oli menettänyt karanneina jo melko huomattavan joukon miehiä, joten ajatuksia herättää, oliko potentiaalinen "karkaaja-aines" jo lähtenyt. Ne henkilöt, joiden hermot eivät olleet kaikkein vahvimpia, olivat jo kohdanneet ne pahimmat paikat aikaisemmin.

Kenjakin taisteluiden jälkeen taistelurasitus ei ollut enää yhtä vaativaa ja vaikka säät olivatkin heikentyneet, myös levon määrää oli kyetty lisäämään. Armeijan johdossa käytiin samoihin aikoihin keskusteluja ilmenneestä karkuruusongelmasta ja toimenpiteisiin oli ryhdytty. JR35:n kohdalla voidaan selvästi huomata, että sen levon osuus oli alkusyksyn taistelurasitukseen nähden kohonnut. Sattumaa tai ei, mutta myös karanneiden määrä oli pienenemään päin.

Toinen keskeinen seikka liittyy juuri huonoihin säihin. Yksinäinen pakomatka pitkin Karjalan korpia kiristyvässä pakkasessa ei ollut kaikkein houkuttelevimpia vaihtoehtoja. Eturintamalta pääsi pois myös jättäytymällä joukoista jälkeen tai perääntymällä huoltomuodostelmiin. Rangaistukset näistä olivat yleensä arestiluonteisia tai sitten niistä selvisi ankaralla puhuttelulla. Kuitenkin se pelasti joutumasta aivan suoraan etulinjaan ja oli ehkä myös parempi vaihtoehto kuin hiippaileminen pimeissä metsissä, joka

sekään ei ollut kovin turvallista vallitsevissa oloissa. On syytä huomauttaa, että pakkasen Karhumäen piirityksen aikana laski -35C asteeseen.

Marraskuun puolenvälin ja lopun välillä 16 miestä päätti lähteä omille teilleen. Hetken rauhallisempi vaihe oli loppunut ja varsinaiset taistelut Karhumäestä olivat alkaneet. Osa rikoksista on myös lomalta palaamatta jäämisiä, eli sotaretken jatkaminen yhä määrättömästi kohti itää ei enää kotona käytyä kiinnostanut.

JR35:n ongelmat eivät liittyneet pelkästään karanneisiin. Rykmentin taisteluteho oli viimeaikoina ollut kautta linjan heikohko. I pataljoonan lääkäri, lääkintäluutnantti Appelquist oli jo jonkin aikaa ollut huolissaan miesten terveydestä. Sairaustapaukset olivat lisääntyneet, syynä yliväsymys ja ruuansaannin toistuva keskeytyminen. Pataljoona oli ollut ilman lämmintä ruokaa kuusi vuorokautta. Komentaja oli varoittanut esimiehiään siitä, että miesten ruumiillinen ja henkinen sietokyky läheni loppuaan. Karhumäki valloitettiin lopullisesti 16.12.1941. Tämän jälkeen ei yhtään karkaamistapausta ole merkitty JR35 säilyneisiin rangaistuspäiväkirjoihin.

Edelliseen taistelukertomukseen sijoitetuista karkaamisista voidaan päätellä, että kaikkein suurimmat karkaamispiikit sijoittuvat aina vaikeaan sotatilanteeseen. JR35:n kohdalla karkuruusluvut ovat korkeat verrattuna kaatuneiden määrään ja haavoittuneidenkin määrään. Hermorasituksen määrää ei kuitenkaan voi mitata suoraan tappioiden lukumäärässä. JR35:n huolto toimi huonosti verrattuna muihin ja se olikin purilaskuljetusten varassa pitkään. Samoin "viidakkosodaksi" kutsuttu Kukkaisjärven taistelu ei tappioiltaan ollut suuri, mutta jatkuva pelko vihollisen läheisyydestä voi sinänsä olla pahempi kuin taistelu itsessään. Odottavan aika on pitkä

sanotaan.

3.2 Rikosten jakautuminen rykmentissä

Jalkaväkirykmentti 35:den erilaisten karkuruusrikkomusten jakauma on lopultakin melko tasainen. Karkaaminen on kaikkein yleisin tuomion syy. Rangaistuspäiväkirjoista löytyy 30 karkaamisesta tuomittua ja 1. divisioonan tuomioluetteloista vielä 18 kappaletta lisää. Tämä on 39% JR35:n tuomioista syksyn aikana. Syy miksei 18 1. divisioonan kenttäoikeuden tuomioluetteloista löytynyttä ole rangaistuspäiväkirjoissa selitty varmasti kateissa olevilla rangaistuspäiväkirjoilla. Kateissa olevat päiväkirjat kun valitettavasti kuuluvat juuri niille joukko-osastoille, joissa karkaaminen oli yleisintä. Näyttäisi kuitenkin siltä, etteivät ne ole kadonneet sota-arkistoon tulon jälkeen, vaan niitä ei ole koskaan sinne toimitettukaan. Tämän voi todeta siitä, että kaikki rangaistuspäiväkirjat, jotka tulonumeroiden mukaan on kokoelmiin kirjattu, olivat myös saatavilla. Syitä minne päiväkirjat ovat kadonneet, voidaan vain arvailla. Käytännössä aina mukana kuljetettavat päiväkirjat olivat sodan arjessa helposti tuhoutuvaa materiaalia.

Karkaamisesta langetettavat tuomiot vaihtelivat 1. divisioonan kenttäoikeudessa 2 vuodesta 6 kuukaudesta 4 vuoteen kuritushuonetta. Lyhimmät tuomiot langetettiin syksyn ensimmäisistä karkaamisista, mutta rikollisuuden yleistyessä tuomiot vakiintuivat 4 vuoteen kuritushuonetta. Lyhimmät tuomiot luettiin 7. divisioonan keO, jossa lyhin tuomio karkaamisesta on 1 vuosi kuritushuonetta⁵³.

Pelkuruudesta karkaaminen ja esimiehen käskyn täyttämättä jättäminen

---

⁵³ 7. divisioonan kenttäoikeuden tuomioluettelo.

kuuluvat lähes aina samaan tuomioon. Usein samaan litaniaan on vielä lisätty majoituspaikkakunnalta poistuminenkin. Kuitenkin jokaisesta voitiin tuomita myös erikseen. Pelkuruudesta karkaamisia oli rangaistuspäiväkirjoihin merkitty 21 kappaletta ja 1. divisioonan tuomioihin 9 lisää. Sotapelkuruudesta voitiin tuomita vain silloin, jos karanneen voitiin todeta karanneen taistelutilanteesta. Taistelusta karkaaminen on huomattavasti vaarallisempaa kuin taaempaa lähteminen. Toisaalta yleinen sekasorto antoi mahdollisuuden pakenemiselle ja tällöin katoaminen huomattiin vasta myöhemmin. Huomion arvoista on se, ettei esimerkiksi vartiosta karkaamisia ole yhtään. Vartioon on saatettu nukahtaa ja muutamia nuhteita rangaistuspäiväkirjaan on tästäkin merkitty. Kuitenkin vartiosta karkaaminen asettaa koko joukko-osaston hengen vaaraan, eikä ehkä oman kylän miehille tällaista tempua haluttu tehdä, vaikka oma sietokyky olisikin ollut katkeamispisteessä. Samaa ajatusta voidaan soveltaa myös taistelutilanteisiin. Yhden lenkin puuttuminen linjasta, silloin kun se tulee yllätyksenä, saattaa aiheuttaa kaaoksen ja runsaita tappioita.

Miehistön kokoaminen samalta paikkakunnalta onkin kaksiteräinen miekka. Saman kylän miehet ovat toisilleen lojaalimpia, eikä muita haluta ehdoin tahdoin jättää pulaan. Toinen terä on se, että silloin kun yhden osaston miehistö tappiot kohoavat suuriksi, on oman alueen miehet paitsi tuttuja niin myös ajatus kylän kohtalosta saattaa askarruttaa mieltä. Maassamme tunnetaan tapauksia, joissa lähes koko kylän miehet ovat kaatuneet sodassa.

JR35:stä löytyy tapaus, jossa sotilas kieltäytyi enää palaamasta rintamalle saatuaan lomaa veljensä hautajaisia varten. Lomalta palaamisen

laiminlyöntejä oli sotapäiväkirjan mukaan 10 kappaletta, eikä kenttöoikeuden tuomiokirjat tuoneet siihen enää muutosta.

Tuomioissa, joissa on lueteltu sekä pelkuruudesta pakeneminen ja esimiehen käskyn noudattamatta jättäminen, on ensimmäisestä yleensä langetettu 1 vuoden tuomio ja jälkimmäisestä 4-5 vuoden tuomio. Suuntaus on sinänsä inhimillinen, että kautta linjan pelkuruudesta määrätyt tuomiot ovat ankaruudeltaan lievimmästä päästä. Silloin kun sotilas tuomittiin ainoastaan pelkuruudesta tuomiot vaihtelivat 1 vuoden ja 1 vuoden 6 kuukauden välillä.

Yleisesti kuulusteluissa toistettiinkin hermostuneisuuden ja pelkäämisen merkitystä lievemmän tuomion toivossa, mutta lain kirjain oli tässä ankara. Pelkuruudesta paenneiden oli paettava nimenomaan taistelusta. Ei sitä ennen, eikä sen jälkeen. Pelkäämiseen vedottiin, mutta mikäli edellä mainittu seikka ei toteutunut olivat kertomukset turhia.

Yhdessä karkaaminen luettiin rikoksista esimiehen vastustamisen ohella kaikkein tuomittavimmaksi rikokseksi. Yhdessä karkaamisesta annetut tuomiot olivat 1. divisioonan kenttöoikeudessa 3-5 vuoden kuritushuonetuomioita ja Ryhmä O:n kenttöoikeudessa 4 vuotta 6 kuukautta. Yhteisestä sopimuksesta karkaamisia oli rangaistuspäiväkirjan mukaan 8 kappaletta ja divisioonan kenttöoikeuden mukaan peräti 28! Selitys tähän löytynee tulkinnasta, eli joukko-osasto on tulkinnut sotilaan karanneeksi ja kenttöoikeus todennut kuulusteluissa yhteyden muihin olevan ilmeinen. Yhdessä karkaaminen ei rajoittunut pelkästään saman joukko-osaston miehiin, vaan rinnakkaisista komppanioista saatettiin myös lähteä yhteistuumiin. Muutamassa tapauksessa kyseessä ovat mitä

ilmeisimmin sukulaisesta tai peräti veljekset. Sukulaisten yhteydenpito on luonnollista ja samalla voidaan sopia tällaisistakin seikoista. Voi olla myös mahdotonta selittää tuomarille, että veljekset ovat lähteneet karkuun samana päivänä läheisiltä lohkoilta aivan sattumalta. Mahdotonta tämäkään ei tietysti ole.

Esimiehen käskyn täyttämättä jättäminen ei JR35:ssä ollut varsinainen ongelma. Päiväkirjoista tapauksia löytyy 13 ja divisioonana tuomioluetteloista 23. Lähes poikkeuksetta tuomio on yhdistetty karkaamiseen tai pelkuruudesta karkaamiseen. Esimiehet olivat velvoitettuja karkurin tavatessaan kehottamaan häntä palaamaan joukko-osastonsa, mikäli karkuri kieltäytyi, hän syyllistyi esimiehen vastustamiseen. Ainoastaan 4 tapauksia on sellaisia, missä tuomio on luettu pelkästään esimiehen käskyn noudattamatta jättämisestä. Syy miksi määrää ei voi pitää suurena, liittyy vertaukseen JR60:neen, jossa pelkästään 13.10.14 miestä kieltäytyi lähtemästä teltasta hyökkäykseen. Tosin 13.10.25 JR56:den miestä pakeni pelkuruudesta taistelusta, joten nämä päivät olivat erityisen synkät koko 1. divisioonalle.

Esimiehen käskyn täyttämättä jättämisestä langetettiin vaihtelevia tuomioita. Yhteinen tekijä on kuitenkin se, että sitä pidettiin vakavampana rikkomuksena kuin pelkuruudesta pakenemista ja useissa tapauksissa myös karkaamista pahempana. Syy tähän lienee se, että muutaman yksilön avoin niskurointi joukko-osastossa herättää helposti laajempaakin liikehdintää kuten JR56 ja 60 osalla on huomattavissa. 8. divisioonassa tuomio oli 4 vuotta kuritushuonetta⁵⁴ 1. divisioonan kenttäoikeudella oli se linja, että sotamiesten tuomiot olivat 3-4 vuotta kuritushuonetta ja korpraaleiden ja

---

⁵⁴8. divisioonan kenttäoikeuden tuomioluettelo 30.11.41.

alikersanttien 5-6 vuotta. Tilanteesta riippuen tuomiot saattoivat myös sotamiehillä olla 5 vuoden luokkaa.

Kutsunnoista kieltäytyneitä JR35:ssä oli vuoden loppuun mennessä 16 kappaletta. Kaikkia tuomittuja tässä ei ole, sillä rangaistuspäiväkirjoihin merkittiin vain ne, jotka jäivät syystä tai toisesta kiinni tai ilmoittautuivat itse palvelukseen. Kaikki tuomiot olivat suojelekuntapiirin antamia ja hyvin lieviä. Eräessä tapauksessa mies oli omilla teillään lokakuulle asti, mutta tuomio oli 9 kuukautta. Yleisesti nämä vielä kaikki armahdettiin. Syy tällaiseen käytäntöön voi olla vain se, että sotilas ilmoittautui itse palvelukseen ja katsottiin hänen panoksensa näin olevan merkittävämpi rintamalla kuin vankilassa. Ongelmia aiheuttivat jo täyteen tulleet vankilat ja karkureitakin otettiin mielellään takaisin rintamalle, mikäli he siihen olivat halukkaita.

Muita pakoilurikoksiin verrattavia rikkeitä tapahtui muutamia. Näistä ainoastaan itsensä silpomista käyttäneet 3 tuomittiin kenttäoikeudessa. Pienemmät rikkomukset kuten joukosta jättäytyminen, lomalta palaamisen myöhästytminen ja vilpillinen menettely palveluksesta vapautumiseksi on hoidettu osaston sisäisen kurinpalautuksen piirissä. Rangaistukset olivat arestityyppisiä tai puhutteluja. Loman ylittäminenkin kuitattiin arestilla vain, jos sotamies ehti joukko-osastoonsa ennen kiinni jääntiään. Kotirintamalta pidätetyt saivat muutamien kuukausien vankilatuomioita. Nämäkin tuomiot yleensä siirrettiin tuonnemmaksi ja mies palasi rintamalle.

Joukko-osastosta poistumisissa on niistä rankaisemisissa on hämmästyttäviä eroja. Poistumisesta toiselle puolelle Suomea viikoksi on

tuottanut 10. komppaniassa kahden vuorokauden kovennetun arestin kun I krh joukossa, kutsunnoissa 4 päivän myöhästymisen on tuottanut vuoden vankeutta ja passituksen ErP 21, rangaistuskomppaniaan.

III pataljoonan esikunnan rangaistuspäiväkirjasta näkee millaisia eroja suojeluskuntapiirien kenttöoikeuden tuomiolla voi suurimmillaan olla. Varsinais-Suomen kenttöoikeus on tuominnut esteettömästä palvelukseen saapumattomuudesta sekä arvoa vastaamattoman virkapuvun julkisesta käytöstä, joka on kestänyt 19.6-9.10.1941, 9 kuukaudeksi vankilaan. Kun Etelä-Satakunnan suojeluskuntapiiriin kenttöoikeus on langettanut 23.6-27.8.1941 välisen ajan esteettömästä saapumisesta lähes, 3 vuoden vankeustuomion ja siirron ErP21. Yksinkertaista syytä miksi suojeluskunnilla saattoi olla näin huomattavan suuria tuomio eroja ei ole. Asiaa voi kuitenkin pohtia. Etelä-Satakunnan KeO istui tuomioitaan Vammalassa, joka oli sisällissodan kannalta keskeisiä paikkoja. Kaupungissa koettiin murhenäytelmä, joka kaatuneiden lukumäärässä laskettuna on maamme synkimpiä, yli 2% asukasluvusta.⁵⁵ Voisi siis ajatella, että sisällissodan jälkeiset hyvin jyrkät asenteet olivat osaltaan vaikuttamassa edelleen Etelä-Satakunnan kenttöoikeuden tuomioihin. Voittajien asenne hallitsi Vammalassa ja mikäli yksittäinen henkilö oikeuden edessä kantoi vielä raskaita menneisyyden taakkoja oli oikeusistuin lain tuomin oikeuksin lähes vapaa käyttämään koko rangaistus haitaria palvelukseen saapumatta jättämisestä. Edellisissä tapauksissa Etelä-Satakunnan suojeluskuntapiiri käytti kaikkein ankarinta tuomiota, samalla kun Varsinais-Suomessa tyydyttiin lievimpään mahdolliseen vaihtoehtoon. Yleisesti suuntaus kuitenkin oli se, että suojeluskuntapiirien rangaistukset

---

⁵⁵ Sillanpää, 1962, 70

olivat selvästi lievempiä kuin sotatoimiyhtymien läheisyydessä toimineiden divisioonien kenttäoikeuksien tuomiot.

3.3 “Kaikki hyvät miehet kaatuvat” - 6./JR60

Jalkaväkirykmentti 60:nen 6:s komppania saa tutkimuksessa oman osansa. Karanneita tässä yksikössä oli syksyn aikana 32 ja kaatuneita 49.⁵⁶ Mitä pienempiin yksiköihin mennään sitä selvemmin karkureiden ja kaatuneiden määrän välinen suhde saadaan esiin. 6./JR60:n alkuperäiskokoonpano oli 220 miestä. Täydennyksiä saatiin syksyn aikana 129 kappaletta. Kokonaisvahvuudeksi tulee siis 349 miestä. Tähän vahvuuteen verrattaessa kaatuneiden osuus on 14%, haavoittuneiden 37,5% ja karanneiden 9%.⁵⁷ Ei siis voida enää puhua aivan häviävän pienestä osasta joukko-osastossa.

JR60 oli jalkaväkirykmentti, joka palveli I divisioonan alaisuudessa suurimmaksi osaksi etulinjassa Pohjois-Karjalassa. He ylittivät vanhan rajan Korpiselän kohdalla ja etenivät taistellen Laatokan pohjoispuolen soisen maaston läpi vallaten Petroskoin 1.10.1941.⁵⁸

Seitsemäntoista miehen kohdalta oli tuomiot kirjattu joko I divisioonan kenttäoikeuden tuomiokirjoihin tai Etelä-Satakunnan suojeluskuntapiirin kenttäoikeuden tuomioluetteloihin. Näiden tietojen perusteella voi karkureiden iästä tehdä hieman toisenlaisen päätelmän kuin Kulomaa. 37% impolalaisista asettuu ikähaarukkaan 25-32 vuotta. 37% on alle 25-vuotiaita ja 26 % on yli 32-vuotiaita, osa jo lähempänä neljäkymmentä

---

⁵⁶ JR60:nen päiväkäskyt 1941.

⁵⁷ II/JR60 Pataljoonan päiväkäskyt N:o 1-13/41.

⁵⁸ Tuokko 1995, 179.

vuotta.⁵⁹ On kuitenkin huomioitava, että otos on hyvin pieni ja Kulomaan laskelma suuntaa antava, joten liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä on turha lähteä tekemään.

Sotilasarvojen kohdalla otanta on yksinkertainen muutamaa epäselvyyttä lukuun ottamatta. Sotamiehiä on 69%, korpraaleita 19% ja kahden tapaus on epäselvä. Monimutkaiseksi asian tekee se, että molemmissa tapauksissa mies on ylennetty karkaamisen jälkeen.⁶⁰ Ainoa järkevä selitys on se, että Pataljoonan päiväkäskyt annettiin sen verran harvakseltaan, että tapaukset ovat menneet ristiin. Sotamies on ansainnut ylennyksen, mutta ennen kuin asia on virallistettu hän onkin jo ehtinyt karata. Nämä tapaukset vaikeuttavat sitä tulkintaa, että sotilaallisestikin huonompi aines oli alttiimpaa karkuruudelle kuin muut. Inhimilliset tekijät saattoivat näyttellä suurempaa osaa kuin sankaruus itse.

Tuomiokirjoissa esiintyneiden ammattijakauma oli selvä. Kolmea poikkeusta lukuun ottamatta kaikki olivat joko työmiehiä, kirvesmiehiä tai sekatyömiehiä.⁶¹ Tässä voi myös peilata Tyrvään eli sittemmin Vammalan yhteiskunnallista jakautumaa. Tyrvää oli pienehkö kauppala, jossa suuri osa asukkaista sai toimeentulonsa varsin pitkälle alkutuotannosta. Samanlaisesta tehdaskaupungista kuin esimerkiksi Tampere ei voida puhua. Vuoden 1945 eduskuntavaalien äänestysjakauma osoittaa lievä

---

⁵⁹ Etelä-Satakunnan suojeluskuntapiirin KeO 1941, IV neljännes.

⁶⁰ Ylennykset ilmoitettiin pataljoonan päiväkäskyissä, joita 1941 annettiin 13 kappaletta.

⁶¹ 1. divisioonan ja Etelä-Satakunnan KeO tuomioluettelot 1941.

vasemmiston voittoa⁶², toisin kuin aivan naapuri Punkalaitumella, jossa vasemmisto on ollut murskaavan ylivoimainen, yli 63% äänistä⁶³.⁶⁴

Pelkkien Pataljoonan päiväkäskyjen perusteella on lähes mahdoton selvittää karkaamisen tarkkaa päiväystä. Päiväkäskyt annettiin sen verran harvakseltaan, että pakenemisen ja päiväkäskyn antamispäivän välillä saattoi olla parikin viikkoa. Toisaalta ne myös annettiin juuri silloin, kun taisteluissa elettiin vähän hiljaisempaa jaksoa, joten päiväkäskyjen päiväyksiin tutkittu karkuruus saa aivan toisenlaisen kuvan kuin tuomioluetteloihin nojaava tutkimus. Tuomioluetteloin on merkitty kunkin karkurin kohdalle tarkka karkaamispäivä, joka on kunkin kuulusteluissa tullut ilmi. Näin ollen ”Impolan poppoon”⁶⁵ karkuruus saa hieman ontuvan tulkinnan vähäisten tuomittujen johdosta. Tuomioluettelot antavat kuitenkin selvän kuvan karkuruuden laadusta ja tuomitsemattomia karkureita tarkastellaan jäljempänä.

Vanhan rajan ylittäminen ei lisännyt 6./JR60. karkurien määrää. Vanhalle rajalle pysähdyttiin aamukahveille. Tauon aikana keskusteltiin vilkkaastikin, pitäisikö rajaa enää ylittää? Joku esitti, että sotilasvala vaatii vain puolustamaan omaa maata ja nyt oltiin menossa vieraalle maaperälle. Tilanne ratkesi kuitenkin komppanianpäällikön kävellessä itse yli rajan ja kehottaessa miehiä seuraamaan hänen esimerkkiään. Hiljaisen vastajupinan seurailemana komppania jatkoi sotaretkeään.⁶⁶

---

⁶² SDP 32.8% ja SKDL 19.7%.

⁶³ SDP 21,8 ja SKDL 41.8%.

⁶⁴ Suomen Virallinen Tilasto XXX.Vaalitilasto.Eduskuntavaalit 1945, Tyrvää.

⁶⁵ Komppaniasta yleisesti käytetty lempinimi.

⁶⁶ Santa 1997,46.

Petroskoista hyökkäyksen jatkaminen lähes välittömästi sinne saavuttua oli komppanialle kova isku.⁶⁷ Lähes jatkuvasti etulinjassa taivaltaneille miehille oli lupailtu pidempää lomaa kaupungin saavuttamisen jälkeen ja lomienkin uskottiin alkavan 'pyöriä' paremmin. Muutamaa miestä lukuun ottamatta 6./JR60:n sota oli jatkunut vailla lomia lähes neljä kuukautta.⁶⁸ Parin päivän levon jälkeen komppanian kohtalo oli kuitenkin jälleen siirtyä etulinjaan ja jatkaa hyökkäystä kohti Karhumäkeä.

Maasto oli vaikeakulkuista ja ennen pitkää tie loppui kokonaan.⁶⁹ 8.10 alkoi neuvostojoukkojen kiivas hyökkäys kohti Suomen asemia. Päivän henkilotappiot olivat viisi kaatunutta ja neljä haavoittunutta, mikä oli kokonaisuudessaan nähden melko suuri tappio. Raskas tykistötuli jatkui lähes taukoamatta vielä seuraavankin päivän ja tilannetta vaikeutti entisestään sivustoilla etenevien komppanioiden jääminen jälkeen 6. Komppanian etenemisvauhdista.⁷⁰ Tämä luonnollisesti antaa viholliselle mahdollisuuden yrittää komppanian saartamista, joten 6. Komppanian eteneminen oli keskeytettävä.

Jatkuva raskas tulitus vaati veronsa miehistä ja kunnolliseen lepoon ei ollut mahdollisuutta. Komppanian päiväkirja mainitsee, että edellisen päivän katkerat kokemukset muistissa sekä yhtämittainen, lepoa suomaton eteenpäin vyöryminen tekivät sen, että nyt alkoi komppanian riveissä ilmaantua selviä väsymisen merkkejä.⁷¹ 9. Ja 13. päivän välillä kymmenen

---

⁶⁷ sama, 104.

⁶⁸ sama, 102.

⁶⁹ 6./JR60.sotapäiväkirja, 6.10.1941.

⁷⁰ sama, 8-9.10.1941.

⁷¹ sama 9.10.1941.

kuudestatoista tuomitusta lähtivät omille teilleen.⁷² Lienee turha edes pohtia tilanteen ja mahdollisen ilmiön välistä yhteyttä.

Tauno Yli-Houhala kirjoittaa päiväkirjaansa kyseisistä päivistä seuraavaa:

“Asemissa. Vihollinen hyökkää kiivaasti. Taivaalta sataa terästä. Hyökkäys lyötiin takaisin suurin ponnistuksin. Päivä meille raskas. Paljon tappioita. Kaikki hyvät miehet kaatuvat”

Karkaamiset tapahtuivat tuomiokirjojen päivämäärien perusteella, ei kiivaimman taistelun aikaan, vaan silloin kun komppania vetäytyi pariiksi päiväksi pois etulinjasta. Etulinjan takana oleminen tarjosi tilaisuuden pakenemiselle ja jopa asiasta sopimiselle muiden kanssa. Toinen tulkintavaihtoehto on se, että kun 12.10 ilmoitettiin jälleen etulinjaan siirtymisestä oli mitta kerta kaikkiaan täysi. 13.10 komppanian siirtyessä, muutamaa karkuria lukuun ottamatta etulinjaan, tehtiin 7. komppaniassa huomattava joukkokieltäytyminen⁷³. Koska heidän oli määrä edetä 6. komppanian sivulla, ei 6. komppaniakaan voinut jatkaa hyökkäystään ilman sivustan tukea.⁷⁴ 13. päivän tappiot olivatkin melko suuret, sillä kaatuneina menetettiin 4 ja haavoittuneina 4 miestä.⁷⁵ Muutaman päivän sisällä oli menetetty kaatuneina lähes 20% koko komppanian sodan aikana kaatuneista.

7. komppanian joukkokieltäytymisen vaikutuksia 6. komppanian karkuruuteen on turha arvailla. Esimiehen käskyn noudattamatta jättämisestä osa 7. Komppanian miehistä tuomittiin 7-8 vuoden

---

⁷² 6./JR60 sotapäiväkirja, 9.10.1941.

⁷³ Santa 1997,99.

⁷⁴ Tuokko 1997,184.

⁷⁵ 6./JR60 sotapäiväkirja, 13.10.1941.

kuritushuonetuomioihin.⁷⁶ Tämä katsottiin, tilanne huomioon ottaen, paljon suuremmaksi rikkeeksi kuin karkuruus milloinkaan.

Toinen varsinainen karkuruushuippu osuu aivan komppanian yhteisen taipaleen loppuhetkille. 6./JR60 hajotettiin ja siirrettiin suurimmalta osaltaan 6./JR56 alaisuuteen 28.12.1941.⁷⁷ Ennen vuotta 1912 syntyneet siirrettiin kotiutettaviin yksiköihin ja tilalle siirtyi nuorempia ikäluokkia täydentämään vanhoja.⁷⁸ 6.1.1942 annettuun päiväkäskyyn oli vielä sisällytetty kahdeksan 'Impolan poppoon' karkurin nimet. Heidän karkaamispäivästään ei ole sen tarkempaa tietoa kuin, että se on tapahtunut marras-joulukuun aikana. Tämä antaa mahdollisuuden kahdenlaiseen tulkintaan. Helpompi olisi se, että miehet olisivat karanneet mieluummin kuin siirtyneet uusiin joukko-osastoihin tai 'eksyneet/viivytelleet' siirron aikana ja näin ollen tulleet merkityiksi karkureiden joukkoon.

Toinen, ehkä todennäköisempi on se, että Karhumäen valtaukseseen liittyneet kolme vihollista: *'ryssä, nälkä ja vilu'*⁷⁹ olisivat edesauttaneet pakenemispäätöksen tekoa pitkien marssien aikana. Olihan pakkasta Karhumäenkin valtauksen aikaan lähes -40 astetta.⁸⁰

---

⁷⁶ Etelä-Satakunnan KeO 1941, IV neljännes.

⁷⁷ Tuokko 1995, 272.

⁷⁸ Santa 1997, 122.

⁷⁹ Santa, 108.

⁸⁰ Tuokko 1995, 209.

3.4 Tuomitaan rintamalta karkaamisesta!

'Impolan poppoon' 32 karkurista on I divisioonan kenttäoikeuden sekä Etelä-Satakunnan kenttäoikeuden tuomioluetteloihin merkitty 17 tuomittua. Muut tuomitut löytyvät vaihtuneiden alistusten johdosta muiden divisioonien tuomioluetteloista. Mikäli syksyn aikana karanneita oli enemmän, heidän täytyi pakoilla sodan loppuun asti tai heidät tuomittiin sodan viimeisien vuosien aikana.

Tuomiot annettiin SRL 78§ 2 mukaan rintamalta karkaamisesta ja tuomitut julistettiin vangituiksi välittömästi. Tämä siis tukee ajatusta siitä, että kaikki mikä oli sovittavissa, oli sovittu ennen kenttäoikeuteen joutumista. Oikeudenistuntoihin päätyneistä kaikki 'impolalaiset' tuomittiin. 6./JR60:n tuomitut tuomittiin saman 78 § perusteella, eikä esimerkiksi pelkuruudesta, joka karkaamisajankohdat huomioon ottaen olisi voinut olla mahdollista. Taistelusta pakokauhulla paenneet saatiin vielä useimmiten palaamaan rintamalle pienen rauhoittelujakson jälkeen ilman tuomioita, josta 'poppoosakin' on yksi selväkö esimerkki.⁸¹

Satakunnan suojeluskuntapiirin kenttäoikeus istui Vammalassa. Se antoi tuomion kolmessatoista tapauksessa. Kaikkien tuomittujen kuritushuonetuomiot olivat 2 vuoden ja 2 vuoden ja 8 kuukauden välillä, ja näin ollen, olivat juuri niin lieviä kuin SRL antoi mahdollisuuden. Nyt Etelä-Satakunnan skp kenttäoikeus tuomitsi kaikkein lievimmän mahdollisuuden mukaan, kun syksyllä erään yksittäisen, muutaman päivän myöhästymisen tuomio oli kovin mahdollinen. Tämä vahvistaa kuitenkin sitä oletusta, että kyseisen yksittäisen tuomion takana oli muitakin rasitteita

---

⁸¹ 6./JR60. sotapäiväkirja 27.8.1941 ja pataljoonan päiväkäsky N:o 4/41.

kuin yksinkertainen palveluksesta myöhästymisen. Karkuruusuomiot olivat lähes vuoden lyhyempiä kuin rintaman läheisyydessä annetut tuomiot. Tuomiot olivat kuritushuonetuomioita, joten ne olivat lyhyempiä kuin vankeusrangaistukset, tosin olotkin olivat kuritushuoneella vaikeammat.

4 ARMEIJAN JOHTO RYHTYY TOIMIIN

4.1 Kirjeen voimalla

Sotilasrikollisuus oli lisääntynyt paljon nopeammin, kuin oltiin osattu aavistellakaan. Jo loppukesällä 1941 kävi selväksi, että viranomaisilla tulisi olemaan huomattavia vaikeuksia sijoittaa tuomittuja vankiloihin ja kuritushuoneisiin. Elokuun alussa, 2.8.1941, sotatuomari Pentikäinen laati kirjeen karkurikysymyksestä. Hänen omien kokemustensa perusteella karkurit ja itsensä silpojat ovat tarkoituksella hakeneet tekosistaan pitkiä kuritushuonerangaistuksia. Tuomion kuullessaan ovat olleet ilmeisen onnellisia 2-3 vuoden tuomioistaan.⁸² Pentikäisen mielestä kurikomppania ja kaikkein vaarallisimmat tehtävät olisivat tehokkaimpia rangaistuskeinoja. Suoraan lainaten, *“tietäisivät ukot sen jälkeen karanneensa”*⁸³. Ensimmäisen kerran herätellään ajatusta erillisen tuomittujen joukko-osaston perustamisesta. Muita vaihtoehtoja ei ollut monta, uusien vankiloiden rakentaminen tai vankien sijoittaminen erillisille työleireille, olivat nekin hankalia vaihtoehtoja.

28. elokuuta annetun käskyn perusteella Itä-Karjalan joukoista perustettiin erillinen pataljoona 21, joten ajatusta on varmasti pohtinut muutkin kuin Pentikäinen.⁸⁴ Kriminaalivankien lisäksi pataljoonaan siirrettiin 236 poliittisista syistä turvasäilössä pidettyä vankia. Muuta päällystää, alipäällystää ja kantamiehistöä perustuskäskyssä arvioitiin tarvittavan noin 280 henkeä.⁸⁵ Kaiken kaikkiaan Er.P vahvuus oli noin

---

⁸²Hallinnollinen tsto, järj 2./PM. 2.8.1941 karkurikysymystä koskien.

⁸³ sama.

⁸⁴ Nuorteva,1987,132

⁸⁵E./Er.P 21, v.1941, n:o 2.

tuhat miestä. Myöhempi kokemus osoittaa, ettei kyseinen joukko-osasto ollut kovinkaan toimiva ratkaisu. Heti rintamalle jouduttuaan pataljoonassa ilmeni runsaasti tottelemattomuutta.⁸⁶ Sotapäiväkirjan mukaan, ensimmäisissä taisteluissa koettiin raskaita tappioita.⁸⁷ Paitsi, että kaatuneita ja haavoittuneita oli satakunta, oli 106 miestä hävinnyt teille tietymättömille. Suurimman osan epäiltiin lähteneen suorinta tietä itään.

Karjalan Armeijan johdossa Paavo Talvela edusti karkureiden suhteen kovaa linjaa. Hänen mielestään kuolemantuomiot olisi pitänyt ottaa varoittavana esimerkkinä käyttöön karkureiden kohdalla jo paljon aiemmin syksyllä.⁸⁸ Talvela sai kuitenkin kovan luokan vastustajan linjalleen, sillä ylipäällikkö Mannerheim oli sitä mieltä, että karanneille piti ehdottomasti antaa mahdollisuus palata joukko-osastoihinsa jos he niin halusivat⁸⁹. Päämaja varmisti vielä Mannerheimin mielipiteen leviämisen kaikkialle lähettämällä marraskuun alussa esikunnille kirjeen. Siinä painotettiin sitä, että aina tilaisuuden niin salliessa tilanne piti pyrkiä laukaisemaan muilla keinoin, ensisijaisesti puhuttelulla.⁹⁰ Mannerheim korosti hyvän johtajuuden ja komentajan taipumuksia selvittää ongelmatilanteet ilman ylimääräisiä pakkokeinoja, joista kuolemanrangaistus oli epäilemättä peruuttamattomin.

Päämajan järjestelyosasto otti kirjeessään 26.8.1941 lyhyesti kantaa itsensä silpojen käsittelystä⁹¹.

---

⁸⁶Vaara,1977,50-51.

⁸⁷ Er.P 21:n sotapäiväkirja 9.9-23.9.1941.

⁸⁸Talvela,1976,120.

⁸⁹ Yleisesikunnan päällikön kirje n:o 533/VIII sal.12.10.1941.

⁹⁰ Päämajan kirje n:o 2305/Kom.2/29/sal.3.11.1941.

⁹¹ Järj.os. Kirje n:o 997, järj 2 /PM. 26.8.1941 koskien itsensä silpomista.

Hoidon jälkeen heidät kehoitetaan palautettaviksi vartioituina henkilötäydennyskeskuksen kautta omiin joukko-osastoihinsa. Siellä voitaisiin jättää harkittavaksi, toimitetaanko heitä kenttäoikeuteen tuomittavaksi vai ei.

Käytäntö liittyy saumattomasti siihen, että pelkuruudesta karanneita ja kiinni jääneitä kehoitettiin ensisijaisesti oman komentajan toimesta palaamaan viipymättä omaan joukko-osastoonsa. Vasta kehotuksesta kieltäytymisen jälkeen heidät toimitettiin kenttäoikeuksiin. Järjestelyosasto oli jo heinäkuussa ollut sitä mieltä, että kirjaimellinen lain noudattaminen ei aina ollut se paras tapa⁹². Vähimmäisrangaistuksen ollessa 2 vuotta kuritushuonetta, ei sitä vallitsevissa olosuhteissa voinut pitää kohtuullisena. Toisaalta rintamalta pois pyrkinyt pääsisi juuri tällä tavoin tavoitteeseensa kauemmas rintaman vaaroista.

Yleisen taistelumoraalin kannalta tämä oli myös melkoisen arveluttava mahdollisuus. Luonnollisesti armeijalle oli ensiarvoisen tärkeää pitää asekuntoiset miehet taisteluvalmiudessa ja rivissä, menettelyä tulisi siis hallinnollisen toimiston esityksen mukaan muuttaa siten, että syytteeseen pantaisiin vain ne, joita ei mitenkään muuten saatu tottelemaan⁹³.

Koska asialla oli jo syksyllä kiire ja maanpuolustuksen etua pidettiin rauhan aikana luodun pykälän noudattamista tärkeämpänä, Päämajassa turvaututtiin mutkattomaan käskymenettelyyn⁹⁴. Ylipäällikkö Mannerheim hyväksyi esityksen uusista täydennetyistä määräyksistä karkurien käsittelyssä elokuun 12 päivänä⁹⁵. Varsinaisen lainvoiman muutos sai vasta lokakuussa, sen jälkeen kun sotatuomiolakiin oli tehty vastaava

---

⁹² Päämaja. Järjestelyosasto. Järj.2.PM. Sotilaskarkurien käsittelystä.

⁹³ Päämajan kirje n:o 935/järj.2 22.8.1941.

⁹⁴ Päämaja, kirje n:o 735/. Järj. 2/sal. 12.8.1941.

⁹⁵ sama.

korjaus ja rikoksen tekijän vangitseminen oli tehty päällystön harkinnasta riippuvaksi⁹⁶.

4.2 Sotatuomari ottaa kantaa

Marraskuun alussa 1. divisioonan Kenttäoikeuden sotatuomari vänrikki Matti Mali laati katsauksen 1. divisioonan kenttäoikeuden toiminnasta ja rikostilanteesta.⁹⁷ Hän kiinnitti huomiota JR 35:den karkuruuslukuihin jo elokuulta alkaen.

Kaikista divisioonan KeO 24 tuomitusta peräti 17 kuului JR 35. Syyskuun alkupuolella 35 siirrettiin pois divisioonan alaisuudesta, mutta kenttäoikeudessa ehdittiin tuomita 37 kyseisen joukko-osaston karkuria.

Koko divisioonan karkureiden määrä oli tässä vaiheessa 77. Mainituista 37 oli jälleen lähes puolet eli 18 miestä samasta pataljoonasta, joka oli III/35.⁹⁸

Karkaamisrikokset ovat joukko-osastossa näin levinneet lähes kulkutaudin tavoin. Yhtenä syynä rikoksiin voidaan nähdäkseni pitää sitä, että joillakin paikkakunnilla on jo lähes alusta lähtien ilmeisestikin poliittisista kiihotuksesta riippuen ollut haluttomuutta taisteluun. Karkaamisen halu on vähitellen levinnyt sellaisiin, joiden poliittisesta mielipiteestä ei pitäisi olla epäilystä, nimittäin aktiivisiin suojeluskuntalaisiin.⁹⁹

Sodan myöhemmissä vaiheissa, tässä tapauksessa lokakuun loppupuolella, karkuruuden syyn nähtiin olevan etupäässä fyysinen ja psyykinen väsyminen.

---

⁹⁶ As.kok. n:o 712/1941.

⁹⁷ Seostus 1. divisioonan KeO toiminnasta ja rikostilanteesta 8.11.1941.

⁹⁸ 1. divisioonan kenttäoikeuden tuomioluettelo.

⁹⁹ Selostus 1. divisioonan KeO toiminnasta ja rikollisuudesta 8.11.1941.

Erikoisen suuri lisäys karkuruuteen tapahtui, sen jälkeen kun joukot Äänislinnan valtauksen jälkeen joutuivat välittömästi uudelleen taisteluun. Jalkaväkirykmentti 56 ja 60 karkuruus alkoi vasta Äänislinnan jälkeen.¹⁰⁰

Tuomioluettelot kuitenkin osoittavat, ettei karkuruusrikokset olleet JR 56 vieraita ennen Äänislinnaakaan. JR 56:den miehistä oli 27 tuomittu 1. divisioonan kenttäoikeudessa karkuruudesta tai muista poistumisrikoksista jo ennen kaupungin valloitusta.¹⁰¹ Malin lausuntoa voitaneen perustella kuitenkin sillä tosiseikalla, että Äänislinnan valloituksen jälkeisen kuukauden aikana JR 56:stä tuomittiin nelisenkymmentä rikollista, joista 23 kohdalla syy oli 13.10. tapahtunut taistelusta pakeneminen. Vuoden loppuun mennessä JR56:den tilanne pahenee huomattavasti, sillä marras-joulukuun aikana lähes sata rykmentin sotilasta pakenee tai karkaa rintamalta. Esimiehen hyökkäyskäskyn laiminlyönnistä tulee rykmentille tyypillinen piirre.

1. divisioonan sotatuomarin selitys alkuperäisen Petroskoin, silloisen Äänislinnan valtauksen jälkeiseen rikosaaltoon oli joidenkin päällystään kuuluvien miehistölle antamat katteettomat lupaukset. Joukot, joille ennen Äänislinnan valtausta oli selitetty sen olevan divisioonan tavoitteena ja jotka sen vuoksi olivat ponnistelleet sen saavuttamiseksi, kokivat karvaan pettymyksen huomattuaan lupaukset perusteettomiksi.

Valtauksen jälkeen miehistön täytti jonkunlainen lamaannus ja kun tämän lamaannuksen ei annettu purkautua luonnollista tietä eli antamalla miesten levätä oli tästä seurauksena, että karkureita alkoi ilmaantua.¹⁰²

---

¹⁰⁰ Selostus 1 divisioonan KeO toiminnasta ja rikollisuudesta 8.11.1941.

¹⁰¹ 1. divisioonan KeO 1941.

¹⁰² Selostus 1. divisioonan KeO toiminnasta ja rikollisuudesta.

Malin kanssa saman tyyppisen huomion oli tehnyt Päämajan komento-osasto, joka 3.11.41 antamassaan ohjeessa käskyn täyttämättä jättäneiden käsittelemiseksi ottaa voimakkaasti kantaa jo edellä mainittuihin seikkoihin¹⁰³. Päälystää käsketään erityisesti huomioimaan, ettei katteettomia lupauksia missään tapauksessa saanut antaa. Vaikka se hetkellisesti olisikin ollut tehokasta, oli se omiaan laskemaan mielialoja lupauksen osoittaututtua perusteettomiksi. Korostettiin myös, että juuri katteettomien lupauksen varaan rakennettu luottamus on omiaan vähentämään esimiehen auktoriteettiasemaa.

Samassa kirjeessä huomioitiin tiettyjen rajojen ylittämistä kieltäytyminen. Koska 1. divisioonassa ei vanhan rajan ylittäminen tuottanut suuriakaan ongelmia viitataan tässä luultavasti Äänislinnasta hyökkäyksen jatkamiseen. Päälystää kehoitetaan omin toimenpitein vähentämään käskyn täyttämättä jääneiden lisääntyvää määrää. Ohjeiksi annetaan, että ryhdyttäisiin toimenpiteisiin fyysisen kunnan ylläpitämiseksi. Ajatuksena tämä tuntuu kaukaa haetulta, sillä ongelmallisimpia olivat jalkaväkirykmenttien miehet. Sotilaat, jotka jo viidettä kuukautta puskiivat kantamuksineen läpi tiettömän Karjalan umpimetsään. Olisi kiintoisaa tietää millaista fyysisen kunnan harjoitusta miehistölle kaavailtiin.

Toinen vaihtoehto on, että fyysisen kunnan ylläpitämisellä tarkoitetaan takkuilevan huollon parantamista ja miehistön kunnollisen ravinnon saannin varmistamista. Päämajan kirjeessä puututaan ansiokkaasti juuri niihin kynnyskysymyksiin, joiden voidaan katsoa olevan suurimpina syinä hyökkäysvaiheen loppupuoliskolla lisääntyvään karkuruus – ja kieltäytymisrikollisuuteen. Ruumiillisen väsymyksen merkitystä

---

¹⁰³ Päämaja kom.os, 2/29/sal.

korostetaan henkisen toimintakyvyn lamaannuttajana. Kirje kertoo 15. divisioonassa tehdystä kokeilusta, jossa miehistölle oli annettu mahdollisuus 4-5 vuorokauden täydelliseen ja häiriöttömään lepojakssoon kenttäsaaralassa. Kokeilun tulokset olivat niin lupaavia, että tällaisiin toimenpiteisiin ryhtymistä kehoitettiin harkitsemaan.

Huomio on varteenotettava, sillä jo karanneiden miesten lepoon päästämistä pidettiin yleisesti moraalisesti arveluttavana ja lisäävän ennestään paisunutta karkuruusongelmaa. Kuitenkin karkaamisrikokset lisääntyivät selvästi fyysisen rasituksen käydessä ylivoimaisen raskaaksi, joten väsymyksen merkitystä kokonaisuudessa ei pidä aliarvioida. Tämän kaltaisella täydellisten lepojaksujen järjestämisellä toivottiin olevan huomattava ennaltaehkäisevä vaikutus ja samalla se viestitti armeijan johdon yleisestä huolestuneisuudesta miehistön fyysisen ja henkisen tilan kestävyuden suhteen. Kirjeen lopussa palataan kuitenkin vielä siihen tosiseikkaan, että karkaamiseen ja kieltäytymiseen yllyttäjät kuuluivat edelleen pois joukko-osastoista kylvämistä ajatuksiaan ja sopivat parhaiten passitettaviksi linnaan. Tiedotteesta paistaa läpi syvä huoli asioiden tilasta ja ymmärrys miehistön totaalista uupumusta kohtaan. Inhimillisyydelle näkyy löytyvän tilaa varsinkin ylemmässä päällystössä. Miehistön kurjat olot, jatkuva eteneminen ja suuret tappiot saavat, ellei sympatiaa niin ainakin tietyn määrän ymmärrystä osakseen Päämajan taholta.

1. divisioonan sotatuomari Matti Mali haluaa kenttäoikeuden toimintakertomuksen lopussa huomioitavaksi vielä oman kantansa karkureiden tuomitsemiskysymykseen.

Viime aikoina joissain sääliävissä tapauksissa noudatetun menettelyn määrätä karkuri johonkin muuhun rintamantakaiseen toimeen on saatujen kokemusten mukaan tehnyt erittäin huonon vaikutuksen rintamalla palveleviin. Etulinjoilta lomalle matkustavat taikka asutuskeskuksissa komennuksilla käyvät miehet näkevät omin silmin, että heidän keskuudestaan häpeällisesti karannut mies on nauttinut rintamantakaisista mukavuuksista ilman mitään näkyvää seuraamusta rikoksesta¹⁰⁴

Omalta kohdaltaan Mali on vakuuttunut siitä, että poikkeaminen johdonmukaiselta tieltä – rikosta seuraa rangaistus – on jo saattanut ja tulee saattamaan kenttäoikeuden toiminnan väheksymisen alaiseksi.

Äskettäin annettu määräys, että joukkosyytteitä on vältettävä on vielä enemmän omiaan saattamaan sotilaallisen oikeudenkäynnin epäilyksen alaiseksi.¹⁰⁵

Vänrikki Mali ottaakin toimintakertomuksensa lopussa yleiseen linjaan nähden rajusti kantaa Päämajan aiemmin syksyllä antamiin käskyihin olla noudattamatta lain pykälää kirjaimellisesti, mikäli se ei ole aivan välttämätöntä. Mali, lainoppineena miehenä, puolustaa loppuun asti pykälien tinkimätöntä noudattamista. Armeijan johto sen sijaan on nähnyt paremmaksi pyrkiä mukautumaan käytännön tilanteen tuomaan pakkoon. Miesten pitäminen rintamalla katsotaan tärkeämmäksi kuin teoreettisen todellisuuden ylläpitäminen. Muutenkin Mali näyttäisi olevan ainoa, joka puolihuolimattomasti kylvää sanontoja sääliävistä tapauksista ja poliittisesta kiihotuksesta. Poliittisen näkemyksen merkitykseen otetaan 1. divisioonan johdon kirjeistössä kantaa hyvin vähän.

---

¹⁰⁴ Selostus 1. divisioonan KeO toiminnasta ja rikostilanteesta 1941.

¹⁰⁵ Selostus 1. divisioonan KeO toiminnasta ja rikostilanteesta 1941.

4.3 Armeijankin olisi tarkasteltava toimiaan

Marraskuun alkuun sijoittuu myös toinen 1. divisioonaa koskeva rikollisuuteen liittyvä laaja neuvonpito. Karjalan Armeijan esikunnan, 8.11.1941 kokoon kutsumassa kokouksessa oli tarkoituksena selvittää joukko-osastojen rikostilannetta yleensä ja varsinkin joukkosyytteen aiheuttavien rikosten syitä ja keinoja niiden pois kitkemiseksi. Karjalan Armeijan esikunnan hallinnollisen toimiston päällikkö, kapteeni Vilanka valotti kovalla kädellä niitä syitä, miksi tällaiseen neuvonpitoon oli jouduttu. Negatiivisten joukkoilmiöiden syiksi Vilanka listasi kahdeksan armeijan kannalta melko ikävää ilmiötä, jotka käsitellään seuraavassa yksitellen. Alkuperäisessä pöytäkirjassa lista oli numeroitu 1.,2., ja niin edelleen. Tässä ne käsitellään erikseen ja Vilangan huomioihin liitetään esimerkkejä muualta löydetyistä asiakirjoista, jotka pääasiallisesti tukevat hänen arvionsa oikeiksi. Poliittisesta vastarinnasta ei tässäkään kokouksessa mainittu sanallakaan.¹⁰⁶

1. Armeijaa muodostettaessa oli taistelujoukkoihin joutunut yksilöitä, joilla ei ollut riittäviä edellytyksiä kestää sodan rasituksia.¹⁰⁷

Tästä esimerkkinä voidaan pitää erästä sotamiestä, jonka tuomio löytyy 1. divisioonan tuomioluetteloista IV/neljännekseltä 1941. Sotamies oli palvellut aseettomana keittiömiehenä, koska hänellä oli todettu sellaista ruumiin heikkoutta, ettei hän kyennyt suorittamaan varusmiespalveluaan muualla. Sodan syttyessä hänet kuitenkin sijoitettiin aseellisena eturintamaan. Kieltäytyessään osallistumasta hyökkäykseen, hänet toimitettiin kenttäoikeuteen tuomittavaksi. Kuulusteluissa hän vetosi

---

¹⁰⁶ Liite n:o 5 Kar. A:ssa 8.11.1941 pidetyn neuvottelukokouksen pöytäkirja.

¹⁰⁷ Sama.

heikkouteensa ja siihen, ettei hän halutessaankaan pysyisi hyökkäyksessä joukko-osaston mukana. Sotamies vakuutti palvelevansa mielellään sellaisissa paikoissa, joihin hän olisi fyysisesti kykenevä.

2.Elintarvikehuolto ei aina toiminut moitteettomasti ja että paikoitellen puuttui kunnollisia varusteitakin. ¹⁰⁸

Sensuurin seulaan jäi syksyllä kotirintamalle lähetetty kirje, jossa elintarvikkeiden jakamisesta oltiin seuraavaa mieltä.

”Kerran päivässä saadaan paleltuneista perunoista keitettyä soppaa, vähän vaneria ja voita, niin arvaat, että väkisinkin mieliala painuu matalaksi...”¹⁰⁹

Näihin ajatuksiin verrattuna Vilangan mielipiteet ovat hyvin perusteltuja. Varusteiden puuttumisesta tuli karkaamiseen kiihottava seikka, sillä syksyllä 1941 talvi tuli poikkeuksellisen varhain. Jo ennen lokakuun puoliväliä satoi lumi Äänislinnasta jatkamaan lähteneiden miesten niskaan. I/JR 56 päiväkirja kertoo.

”Suurin osa porukasta kulkee tänäkin päivänä, vaikka järvet ovat jo jäässä, puseroisillaan ilman talvitakkia ja käsineitä”

3.Päällystökin alkoi olla siinä määrin yllirasittunutta, ettei jaksanut enää kiinnittää tarpeeksi huomiota miesten mielialaan ja yleiseen kuntoon. ¹¹⁰

Tässä Vilanka viittaa aikaisemminkin ilmi tulleeseen päällystön ennaltaehkäisevän toiminnan ratkaisevaan merkitykseen. Ja miten Päämaja piti joukko-osaston komentajia osittain vastuullisina esiintyneisiin joukko-ilmiöihin.

---

¹⁰⁸ Liite no 5 Kar. A:ssa 8.11.141 pidetyn neuvottelukokouksen pöytäkirja.

¹⁰⁹ Kar.AE:n kirje n:o 112/Ttus2 /L.

¹¹⁰ Liite no 5 Kar. A:ssa 8.11.141 pidetyn neuvottelukokouksen pöytäkirja.

4. Lääkäreiden tarkastukset ovat eräissä paikoissa liian pintapuoleisia.¹¹¹

Miehiä pyrittiin pitämään joukko-osaston mukana, jos he suinkin pystyivät seuraamaan muuta joukkoa. Yleisen mielialan kannalta tällainen käytäntö ei voinut olla tarkoituksenmukaista edes siinä tapauksessa, että etulinjassa oli huutava pula miehistä. Juuri tähän Vilanka painavan sanansa osoittaa.

5. Lomien myöntäminen oli liian vähäistä.¹¹²

Eri rintamaosuuksilla noudatettiin erilaista käytäntöä lomien myöntämisessä. Sanan kiertäessä, että muilla osuuksilla lomat olivat jo täydessä käynnissä, aiheutti se närää erityisesti 1. divisioonan miehissä. Eri lohkojen vertaileminen on vaikeaa, koska olosuhteet poikkesivat huomattavasti. Karjalan kannaksen sotatilanne antoi periksi miesten lomalle lähettämisen lähes paria kuukautta aikaisemmin kuin Maaselän kannakselta, jossa 1. divisioonakin taisteli. Miehistö ei kuitenkaan sellaista selitystä halunnut kuunnella, sillä oli miesten mukaan ilmeistä vääryyttä, eräänlaista kiusantekoa siitä huolimatta, että pataljoona oli koko sotaretken tehnyt parastaan.

6. Puhtaudenpito joukkojen keskuudessa oli paikoin niin huonoa¹¹³

Ongelmat hygieniassa olivat niin huomattavia, että sen voitiin arvioida suorastaan myötävaikuttaneen karkaamisiin ja omavaltaisiin koti-Suomeen lähtemisiin. Huolto-osaston kirjeessä¹¹⁴ 26.10.1941, jossa selostettiin

---

¹¹¹Liite no 5 Kar. A:ssa 8.11.141 pidetyn neuvottelukokouksen pöytäkirja.

¹¹² sama.

¹¹³ Liite no 5 Kar. A:ssa 8.11.141 pidetyn neuvottelukokouksen pöytäkirja.

¹¹⁴ n:o 1531/VII/2F.

Karjalan Armeijan terveydellistä ja hygieenistä tilaa, kerrottiin perinteisen vaivan – syöpäläisten nopeasta lisääntymisestä. Ryhmä Oinosessa sanottiin tätä olevan ”melkein 100%:lla” ja 1. divisioonassa, ”joka miehessä”. Myös karkureiden kokoamispaikoilla likaisuudesta oli tullut suosittu valittamisen kohde, eikä ihme. Jotkut pidätetyt kertoivat pitäneensä samoja alusvaatteita kolmekin kuukautta yhteen menoon ja peseytymismahdollisuuksia ei ollut ollut kuin viimeksi kuukautta tai paria ennen¹¹⁵. Kokoamispaikoilla vaivoja liioiteltiin, jotta karkaaminen olisi kuulostanut pakon sanelemalta, mutta epäilemättä hygienian ylläpitämisessä oli toivomisen varaa.

7. Yleistä sotatilannetta ei selvitetä miehille kylliksi tarkkaan¹¹⁶.

Miehistön katsottiin olevan herkkä joukoissa liikkuville huhuille ja lupauksille juuri sen tähden, ettei heillä ollut todellisuudessa tarkkaa tietoa, millainen sota tilanne oli tai mihin oltiin menossa.¹¹⁷ Äänislinnassa lokakuussa vierailut mielialatarkkailijan kertomuksesta miehistön epätietoisuus paistaa selvästi läpi¹¹⁸. Sotilaat kyselivät erityisen kiinnostuneina, että aikovatko suomalaiset edetä Neuvostoliiton alueelle määrättömän pitkälle.¹¹⁹ Kuten aiemminkin on tullut ilmi, 1. divisioonan sotilaat joutuivat jatkamaan matkaansa eturintamassa Äänislinnasta kohti Karhumäkeä. Huolimatta yleisestä käsityksestä, että kaupungin jälkeen ei enää hyökättäisi tai ainakin pidempi lepojako olisi tiedossa¹²⁰.

---

¹¹⁵ Tsto VII/KarAE .

¹¹⁶ Liite no 5 Kar. A:ssa 8.11.141 pidetyn neuvottelukokouksen pöytäkirja.

¹¹⁷ Fafortin-Heinonen, 1972, 28

¹¹⁸ VTL:n mielialatiedotus no:32.

¹¹⁹ sama

¹²⁰ Kaskimies, 1970, 130

Kaikkien toiveiden valuminen hiekkaan käynnisti ensimmäisen divisioona osastoissa varsinaiset joukkokieltäytymiset. Kysymyksen herättääkin, aiheuttiko lamaannuksen nimenomaan vahva usko siihen, että sotilaallinen tavoite olisi juuri Äänislinna ja jatkuva eteneminen eturintamassa päättyisi siihen. Vilangan peräänkuuluttama miehistön informoinnin merkitys on Äänislinnan tapauksessa poikkeuksellisen merkittävä. Toisaalta kuinka paljon esimerkiksi rykmentin komentajat tiesivät divisioonan etenemissuunnitelmista etukäteen ja miten laajasti tulevista sotatoimista voitiin miehistölle kertoa. Vihollisen puolelle loikkaaminen ei ollut joukoissa vierasta, joten kovin tarkkoja suunnitelmia ei ollut järkevääkään kertoa.

Äänislinnan valtaukseseen liittyy muitakin jännitteitä, sillä Osasto Paalun, johon myös 1. divisioona kuului sekä Osasto Laguksen välillä käytiin melkoinen kilpajuoksu kaupungin valloittamisesta. 1. divisioonan päiväkirjassa on 1.10.1941 kohdalla maininta,

”Meidän tulee ottaa haltuun myöskin kaupungin kaakkoisosa, jotta taisteluosasto Paalu valtaisi siten koko kaupungin.”

Myös VII Armeijakunnan käskyn mukaan 1. divisioona oli vallannut Petroskoin ensimmäisenä. IV armeijakunnan komentaja Paavo Talvelan muistelmien mukaan, hän mainitsi Karjalan Armeijan komentaja Heinrichsille, että Lagus oli joka tapauksessa ensimmäisenä Petroskoissa. Sillä Karjalan Armeijan johto oli pari päivää pidätellyt Laguksen etenemistä.¹²¹

---

¹²¹ Talvela, 1976, 67.

Tällaisia ristiriitaisia tietoja on tulkittava varovaisesti, varsinkin kun Talvelan kommentti on hänen myöhemmin kirjoitetuista muistelmistaan. Jotakin kuitenkin kertoo myös se, että 1. divisioonan miehiä ei Äänislinnan valtausparaatissa 12.10.1941 ollut kuin muutamia ja eversti Paalu, ainoana valloitukseen osallistuneena komentajana puuttui. Voisi ajatella, että mikäli 1. divisioonalle todella olisi annettu erityistä arvoa Äänislinnan valloittajana, olisi se ollut hyvin edustettuna myös valloitusparaatissa. Paalu joukkoineen oli kuitenkin hyökännyt jo Karhumäen suuntaan lähes puolitoista viikkoa¹²².

Äänislinnan suunnalta kantautui marraskuun ja joulukuun puolenvälin ajalta huolestuttavia tietoja. Karkureita oli enemmän kuin kolminkertainen määrä kaatuneiden lukuun verrattuna. Jos mukaan luetaan myös kieltäytyneet, kurittomien määrä kohosi kaikkia suoranaisia taistelutappioita suuremmiksi. Karjalan Armeijan esikunnasta joulukuun alussa Päämajaan lähteneestä mielialailmoituksessa todettiin operaatioon osallistuvan VII Armeijakunnan joukkojen hyökkäystahdon olevan heikko ja osittain täydellisesti lamaantuneen¹²³.

Hyökkäysten jatkamista ei enää pidetty miehistössä välttämättöminä ja koska yksittäisellä sotamiehellä ei voinut olla selvää käsitystä siitä, milloin taistelut hänen kohdaltaan loppuisivat, oli masennukselle sitä suotuisampi kasvupohja. Jatkuva hyökkääminen ja eteneminen poistivat miesten mielistä, talvisodan aikana yleisen käsityksen kansakunnan välttämättömästä selviytymistaistelusta. 1. divisioona oli jo niin kaukana vanhasta rajasta, että pelkästään neuvotteluvaran valloittamisesta käyty keskustelu alkoi kuulostaa epäuskottavalta. VII Armeijakunnan

---

¹²² 1. DE sotapäiväkirja 1941.

¹²³ Kar AE:n kirje n:o 925/Ttus2/O/1.1.12.1941 .

perusyksiköiden päälliköt määrättiin 17.11.41 antamaan miehistölle, tilanteen niin salliessa, vähintään kerran viikossa, lyhyt erityisesti mielialojen kohottamiseen tähtäävä selostus sotatoimista niin Suomen kuin muillakin suursodan keskeisillä rintamilla. Päämajasta lähetettiin materiaalia, joissa lyhyesti, helppotajuisesti ja yksityisen miehen osuutta korostavasti esiteltiin sodan tavoitteita¹²⁴.

8. Kotirintamalta tulee miesten mielialaa masentavia tietoja.¹²⁵

Katsottiin, että kotirintamalta tulleet valittelut sadon vaikeasta korjaamisesta ilman miehiä ja kaupunkien vaikeutunut elintarvike tilanne olivat omiaan masentamaan miesten mieliä. Kotirintamalta kyseltiin, etteikö 1. divisioonan miehet ollenkaan päässeet lomille, vaikka muualta kuultiin käydyn kotona jo moneenkin kertaan ja osan jo päässeen siviiliinkin.

“kyllä se niin suututtaa, mitäs isänmaan miehiä te yksin olette, vaatikkaa samat oikeudet te myös¹²⁶”

Saksalaisten sotilaiden oleilu kotirintaman alueella aiheutti myös närää, vaikkei se juurikaan koskenut 1. divisioonaa. Miehet oli koottu samalta alueelta Satakunnasta ja Varsinais-Suomesta, joten pääasiassa pohjoisessa olleet saksalaiset eivät olleet tämän joukon suurimpina huolina. Mikäli saksalaisissa jokin asia 1. divisioonan mieliä masensi oli heidän sotilaallisen apunsa määrä. Tähän asti oli suhde 'aseveljiin' ollut hyvinkin luottavainen. Tietous saksalaisten kehnoudesta suomalaisessa maastossa, varsinkin juuri Laatokan pohjois-puolella levisi yhä laajemmalle ja oli

---

¹²⁴ VII AKE: kirje n:o 229/val./26. 17.11.1941.

¹²⁵ Liite no 5 Kar. A:ssa 8.11.141 pidetyn neuvottelukokouksen pöytäkirja.

¹²⁶ Liitteet Kar.AE kirjeeseen n:o 112/Ttus2/L, otteita kenttäpostikirjeistä.

omiaan heikentämään voimissaan ollutta uskoa Suomen mahdollisuuksiin sodassa Saksan avustuksella.¹²⁷

Eniten suretti viljanpuinnin aikaan se, ettei edes lyhyisiin lomiin ollut mahdollisuutta.

”kyllä tämä saatanan homma saisi loppua jo meidän osalta. Kohta ei ole ainoatakaan miestä joka työhön pystyy koko maassa. Kyllä minä ainakin omasta puolestani otan lopputilin tästä savotasta ja lähden siviili hommiin.”¹²⁸

Omaisten tiedetään joskus suorastaan kehottaneen karkaamaan, mutta perheen olemassaolo ja henkinen tuki saattoi olla myös kannustava ja taistelutahtoa ylläpitävä tekijä. Erityisesti vähävaraisemman väestönsan keskuudessa kotiväen toimeentulo riippui toisinaan paljonkin miesten sotakuukausipalkasta, johon huoltajan asepalvelus oikeutti. Kotijoukoilta saattoi toisinaan tulla kirjeiden muodossa myös moraalista tukea kieltäytymisille.

”hyvä kun panitte jarrut päälle, siellä teille tehdään kyllä oikein vääryyttä vieläkkään ei vaan päästetä kotiin vaikka on niin monta kertaa luvattu”¹²⁹

Mielialoja painoi myös kotirintamalla yleistynyt käsitys siitä, ettei jatkuva hyökkääminen ja eteenpäinmeno palvelisikaan enää Suomen omia turvallisuustarpeita vaan enemmänkin Saksan intressejä.¹³⁰

---

¹²⁷ Jutikkala, 1997, 67.

¹²⁸ Liitteet Kar.AE kirjeeseen n:o112/Ttus2/L, otteita kenttäpostikirjeistä.

¹²⁹ Liite KarAE:n kirje n:o 243/Ttus/2/L/sal. Otteita kenttäpostikirjeistä.

¹³⁰ Päämajan valvontaosaston katsaukset loka-joulukuulta 1941.

Karjalan Armeijan hallinnollisen osaston päällikkö Vilanka oli itsekin listannut yleisimpiä kenttäpostin sensuurin haaviin jääneitä mielialaa laskevia tekijöitä. Niissä kertautuvat osittain jo aiemmin mainitut joukko-ilmiöitä lisäävät seikat. Lisäksi valitetaan sitä, että

upseerit omassa kunnianhimossaan aiheuttavat miehistölle tarpeettomia tappioita. Ja sitä, että upseerit eivät pysyneet antamissaan lupauksissa. Luvataan, että määrättyssä tavoitteessa pysähdytään, mutta heti paikka saavutettua jatketaan matkaa seuraavaan kohteeseen.

Tällaisia viestejä varmasti lähti useampiakin kotirintamalle Äänislinnan kahden päivän tauon aikana.

Tällaiset upseeriston käytöstä rajusti arvostelevat viestit eivät olleet mairittelevaa kuultavaa armeija johdolle.¹³¹ Upseeristo oli otollista riistaa syytöksille, vaikkei heidän tekemisillään ratkaisevaa merkitystä esimerkiksi miesten kaatumiselle olisi ollutkaan. Kuitenkin, jos on edes pieni epäily siitä, että upseeriston henkilökohtaiset intressit maksavat sotilaiden henkiä on joukkokieltäytymisille mitä otollisin pohja muodostettu. Varsinkin kun 1. divisioonankin miehet, kuten myös useiden muiden yhtymien sotilaat, olivat siviilistäkin toisilleen tuttuja. Miehistötappiot olivat näissä olosuhteissa aina myös henkilökohtaisen surun ja menetyksen paikkoja.

Kapteeni Vilanka päätti tämän kattavan ja pitkälle pohditun esityksensä kehottaen muitakin kertomaan näkemyksensä asiasta. Luutnantti Saloranta painotti erityisesti hyvän huollon suurta merkitystä mielialan ylläpitäjänä. Erityisesti tapauksissa, jolloin joukko-osasto löytää itse ruokatarpeita esimerkiksi kylä valloitettaessa, olisi ensiarvoisen tärkeää antaa miesten

---

¹³¹ Päämajan valvontaosaston katsaus syyskuulta 13.10.1941.

pitää ne itse. Elintarvikkeiden takavarikointi aiheutti tarpeetonta kaunaa upseeristoa kohtaan kun kyseessä olevien tarvikkeiden takavarikointi on selvästi tarpeetonta. Saloranta jatkaa vielä, että hyvän vaikutuksen miehistöön toisi luultavasti myös vanhimpien miesten vapauttaminen siviiliin. Sotatuomari Vesterlund oli havainnut, että erityisen tehokas keino tyytymättömyyden torjumiseksi on kanttiinin lähettäminen nurisevaan joukko-osastoon. JR60:n kohdalla lottakanttiinia saatiin kuitenkin odotella pitkään. Joulun tienoilla Kärppäselkään lähetettiin kanttiini, josta miehille tarjottiin korviketta. Kärppäselässä oli tarjolla myös viihdytystilaisuuksia ja jopa elokuvanäytäntöjä.¹³²

Nämä kaksi neuvottelussa ollutta komentajaa olivat selvästi positiivisen kannustuksen ja miehistön olojen mahdollisuuksien mukaisen helpottamisen kannalla. Joukossa oli myös toisella kannalla olleita. Luutnantti Karapää painotti erityisten kurikomppanioiden perustamisen tärkeyttä. Erillinen pataljoona 21 oli jo perustettu, mutta sen toimista ei oltu saatu kovinkaan hyviä tuloksia. Vuoden 1942 alussa perustettiin rangaistuista koottu JR 101, mutta senkin toiminta perustui enimmäkseen, ainakin muodollisesti vapaaehtoiseen valintaan palata kuritushuoneelta rintamalle.

Luutnantti Savolainen yhtyi edellisen puhujan mielipiteeseen ja lisäsi toivovansa, että kurikomppaniaan pitäisi saada siirtää nurisijoita suoraan joukko-osastoista ilman kenttäoikeuden tuomioita. Varsinaisesti pelkästään 'nurisemisesta' ei ollut tiedossa muuta tuomiota kuin arestia. Savolainen halusi ilmeisestikin päästä eroon mahdollisista kieltäytymis- tai

---

¹³² Tuokko,1991,218

karkaamismielialaa levittävästä henkilöistä lähettämällä heidät ilman sen suurempia oikeudenkäyntejä suoraan kurikomppaniaan.

Savolaisella lienee ollut samanlainen asenne vastaavien rikosten suorittajiin kuin aiemmin sotatuomari Pentikäiselläkin. Heidät olisi passitettava rintaman kovimpiin olosuhteisiin, jotta tietäisivät karanneensa tai yllyttäneensä muita vastaavaan.

Kokouksen päätteeksi sen anti koottiin yhteen ja seuraaviin toimenpiteisiin päätettiin ryhtyä. Ennen kaikkea päätettiin ryhtyä toimenpiteisiin sitä vastaan,

ettei joukko-osastoissa vallalla oleva käsitys kaikkien rangaistusten raukeamisesta sodan jälkeen enää leviäisi.¹³³

Jälkeenpäin ajatellen miehistön käsitys oli oikea, sillä joulukuussa 1944, sodan jo päätyttyä tuli kyseinen armahduslaki voimaan. Sen mukaan kaikki, jotka olivat suorittaneet rikoksensa ennen 19.9.1944, enintään kahden vuoden pituiseen rangaistukseen tuomitut vapautuivat kaikista seuraamuksista. Ankarampia määräaikaistuomioita huojennettiin puolella ja elinkautiset rangaistuksetkin alennettiin 10 vuoteen. Edelleen rangaistuksia oli mahdollista pienentää muun muassa hyvällä käytöksellä.¹³⁴

Tietoa tällaisesta laista ei luonnollisestikaan miehistöllä vuosia aiemmin ollut, mutta herääkin kysymys oliko miehillä kerrassaan niin vahva aavistus sodan lopputuloksesta, että vastaavaa pidettiin jopa todennäköisenä. Saksalaisten panos ei ollut osoittautunut odotetuksi tai ainakaan se ei

---

¹³³ Liite no 5 Kar. A:ssa 8.11.141 pidetyn neuvottelukokouksen pöytäkirja.

¹³⁴ Lakivaliokunnan mietintö n:o 22. Valtiopäivät 1944.

täyttänyt niitä kuvitelmia, joita suomalaisen rivimiehen mielissä kehittynyt ja joiden olemassa oloa oli aktiivisesti ylläpidetty armeijankin toimesta.¹³⁵

Kotiseudun johtomiehiä tulisi kehottaa enemmän miehiään taisteluun ja muistamaan heitä useammin kannustavin tervehdyksin¹³⁶

Tällä kenties pyrittiin lisäämään kotirintaman positiivisia vaikutuksia hallitsevien negatiivisten sijaan. Voidaan tietysti pohtia, kuinka paljon mielialaa kohottaa suojeluskunnan päällikön sotaan innostava viesti silloin, kun sanoma kotoa on, että parempi olisi kun sota hetimmiten loppuisi. Erilaisten ratkaisujen etsimisen puutteesta ei neuvottelukokousta ainakaan voi syyttää!

Eturintamalle päätettiin lisätä kanttiineja ja yleistä viihdytystoimintaa¹³⁷.

Taistelumoraalin ylläpitämisessä keskeisenä pidetty viihdytystoiminta liitettiin entistäkin kiinteämmin valistustyön yhteyteen¹³⁸. Vielä marraskuun alussa, jolloin neuvottelukokouskin järjestettiin oli rintamalla joukkoja, joille ei ollut voitu järjestää minkäänlaisia virkistystilaisuuksia. Jatkuvasti hyökkäysmuodostelmissa edennyt 1. divisioona oli yksi näistä. Kanttiini toiminnan lisääminen eturintaman läheisyydessä oli vaikeaa, sillä lottia ei yleensä haluttu tuoda näin lähelle aktiivista taistelutoimintaa mikäli se vain voitiin välttää.

Kaiken kaikkiaan yhden päivän aikana järjestetyssä Karjalan Armeijan esikunnan kokoon kutsumassa neuvottelussa katettiin huomattava osa niitä

---

¹³⁵ Jutikkala, 1997, 67.

¹³⁶ Liite no 5 Kar. A:ssa 8.11.141 pidetyn neuvottelukokouksen pöytäkirja.

¹³⁷ Liite no 5 Kar. A:ssa 8.11.141 pidetyn neuvottelukokouksen pöytäkirja.

¹³⁸ Salminen, 1976, 41-46

ongelmia ja niiden syitä, jotka aiheuttivat rikollista liikehdintää joukko-osastoissa. Kesällä kutsuntavaiheessa ilmenneet kieltäytymiset ja niiden laajuus oli yllättänyt kaikki. Talvisodan aikana tällaisia ilmiöitä ei ollut esiintynyt nimeksikään.

Armeijan syksyn toimista voidaan kuitenkin päätellä, että asia oli otettu tosissaan ja oltiin ymmärretty, ettei pelkästään oikeustoimet riittäneet hillitsemään liikehdintää. Toisin, kuin sodan jälkeinen tutkimus heppoisinkin perustein on leimannut karkuruuden ja rintamalta pakenemisen vasemmistolaisten yksinoikeudeksi, ei näissä keskusteluissa siihen viitata mitenkään. Ilmiön katsotaan olevan seuraus olosuhteista ja toisaalta ihmisistä, jotka eivät missään tapauksessa kestäisi rintaman rasituksia.

4.4 Hullujako ne ovat?

Lääketieteellisen näkemyksensä asiasta antoi Karjalan Armeijakunnan lääkintäkapteeni Kaila, joka 4.12.1941 julkaisi laajan pohdinnan sotilaskarkurien mielentilasta.¹³⁹ Tutkimuksessa, jota on pidettävä kuitenkin vain pistokokeena on Kaila päätenyt seuraavanlaisiin tuloksiin sotilaskarkureiden mielentilasta ja karkaamisen perustavaa laatua olevista syistä.

Sotilaskarkurit eivät ole suurimmalta osaltaan sosiaalisesti millään tavalla huonompaa ainesta kuin muutkaan rintamalla olevat miehet. Pääosa heistä on siviilielämässä hoitanut velvollisuutensa työssään ja perhesuhteissaan hyvin.¹⁴⁰

---

¹³⁹ Liite Kar.AE:n kirjeeseen n:o 2030/x/6/sal. 4.12.1941.

¹⁴⁰ Sama.

Sotilaallisesta näkökulmasta katsoen enemmistö heistä oli ollut mukana myös talvisodassa ja silloin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta selviytynyt ilman minkäänlaisia ilmoitettuja rikkeitä¹⁴¹. Siviilioloissa valtaosa on elänyt yksinkertaista ja vaatimatonta elämää. Karkurit olivat yleensä jonkin verran keskitasoa huonommin selviytyneet kansakoulussa ja luonteenomaista heille näyttäisi olevan kaikkien harrastusten puuttuminen.

Huomioitavaa on, että vain ani harva on kuulunut mihinkään aatteelliseen järjestöön sen paremmin suojeluskuntaan kuin työväenliikkeeseenkään. Tuskin kukaan on aktiivisesti myöskään harrastanut minkäänlaista urheilua. Erittäin pienen osan muodostavat sellaiset henkilöt, jotka jo ennen sotaa ovat kärsineet mielenterveydellisistä ongelmista.¹⁴²

Kailan tutkimuksessa päädytään melko yksiselitteisesti siihen johtopäätökseen, että psyykkiset ja fyysiset syyt ovat hyökkäysvaiheen karkuruuden huomattavimmat tekijät. Talvisodassa karkuruusongelma oli häviävän pieni, mutta jatkosodan oikeutus ja monilla jo pitkään jatkunut sotaretki alkoivat vaatia veronsa aivan tavallisista miehistä. Kyllästyneisyyttä ja haluttomuutta kestää sodan jatkuvia kovia ruumiillisia rasituksia ja henkistä jännitystä voidaan pitää keskeisimpänä syynä Kailan otoksen rikollisissa. Yleistä yhteisen päämäärän saavuttamisen - ja vastuunpuutetta oli myöskin havaittavissa.

Huomattavalla osalla karkureita on jo alun perin nykyiseen sotaan nähden toinen asenne kuin aikanaan talvisotaan. He eivät sisäisesti ole olleet vakuuttuneita siitä, että tämä sota olisi ollut yhtä väistämätön kuin edellinen ja että kysymys olisi nytkin kansakunnan olemassaolosta. Vain kuudenneksessa tapauksista eli n. 15% karkureista EI tällaista kyllästymistä tai torjuvaa asennetta sotaan ollut havaittavissa.¹⁴³

---

¹⁴¹1. divisioonan KeO kuulustelupöytäkirjat 1941.

¹⁴²Liite Kar.AE:n kirjeeseen n:o 2030/x/6/sal. 4.12.1941.

¹⁴³Liite Kar.AE:n kirjeeseen n:o 2030/x/6/sal. 4.12.1941.

Tärkeämpänä tekijänä kuin edellinen on henkinen väsähtäneisyys ja alakuloinen, usein tuskalliseen jännitykseen tai alistuneeseen masennukseen liittynyt mieliala, joka tutkituissa karkureissa oli silmiinpistävän selvä.¹⁴⁴

17 karkurilla eli 1/3 tutkituista se oli niin vahva, että sitä oli pidettävä jopa syyntakeellisuutta vähennettävä. Useimmilla tämä masentuneisuus tai tuskallinen jännittyneisyys ei ollut syntynyt välittömästi taisteluväsämyksen yhteydessä. Taisteluväsämykseen välittömästi liittyneeseen masennukseen vaipuneita miehiä oli kaikkiaan vain 7 kappaletta.¹⁴⁵

Useimmat sotakarkurit suhtautuivat karkaamiseensa joko alistuneen alentuvasti tai aivan välinpitämättömästi ja vain harvat olivat tunteneet karkaamisensa häpeälliseksi rikokseksi. Rangaistuksen ankaruus huomattiin useimpiin miehiin menettäneen tehonsa täysin ainakin niin kauan kuin kyseessä oli kuritushuonetuomio. 1. divisioonassa asiantilan varmistaa juuri näin olleen eräs JR56 sotilas, joka totesi 18.7.1941, että

vaikka ampuisivat niin minä en enää lähde¹⁴⁶.

Varsin ilmeisenä voitiin pitää sitä, että monessa tapauksessa karkaaminen oli tapahtunut toverin tai toverin kanssa olleen neuvottelun jälkeen. Oikeuden kuulustelupöytäkirjoista voidaan päätellä, että mikäli sotilas ei myöntänyt sopineensa karkaamistaan toisen kanssa, ei heitä näytön puutteen vuoksi myöskään siitä tuomittu. Karkeimpana esimerkkinä voitaneen pitää 7./JR60:ssa, 13.10.1941 esiintynyttä 14 miehen kieltäytymistä. Kuulustelupöytäkirjoissa kaikki vakuuttavat kuin yhdestä

---

¹⁴⁴Ponteva,1977.

¹⁴⁵Liite Kar.AE:n kirjeeseen n:o 2030/x/6/sal. 4.12.1941.

¹⁴⁶ Tuokko 1995 ,67.

suusta, ettei asiasta oltu sovittu ennalta, vaikka samassa teltassa asuttiinkin. Eikä kukaan ollut kuullutkaan puhuttavan mahdollisesta esimiehen käskystä kieltäytymisestä. Uskomattomin selitys on kuitenkin se,

ettei oikeastaan tuntenutkaan ketään siinä teltassa, eikä näin ollen ollut voinut mistään yhteisestä kieltäytymisestä sopiaakaan, eikä sen paremmin ollut kuullut kenenkään muunkaan teltassa puhuvan asiasta aiemmin¹⁴⁷.

Selitys ei kuulosta uskottavalta kun kyseessä on kuitenkin vain komppanian kokoinen ryhmä ja sotaa oli käyty yhdessä jo 4 kuukautta. Oikeuden päätös oli kuitenkin se, ettei sotilaita voitu tuomita kapinasta, koska ei kyetty osoittamaan asiasta olisi ollut sovitun etukäteen.

Esiintynyt karkaaminen vaikutti myös ilmeisesti muihin samassa joukko-osastossa oleviin heikompiin yksilöihin karkuruutta kannustavasti. Muiden tekemä karkaamispäätös nähtiin vaihtoehtona, vaikka se ei muuten olisi mieleen tullutkaan. 1 divisioonan kenttäoikeuden katsauksessa viitataan tähän samaan ilmiöön. JR35:n ja JR56:n karkaamiset olivat paikoitellen hyvinkin yleisiä samalla, kun JR 60:ssä rikollisuus oli huomattavan vähäistä. Muutamat karkaamiset aiheuttavat tavallisesti samassa joukko-osastossa uusia karkaamisia muutaman päivän välein.

Kaila pohtii laajasti miten sotilaskarkurien mielentilan tutkiminen olisi vastaisuudessa järjestettävä. Hän pitää luonnollisena, että sotilaskarkurien mielentilan tutkimiseen ryhtyminen ei saa muodostua sellaiseksi tekijäksi, joka ennen muuta saattaisi synnyttää käsityksen, että heidän rikokselleen koitetaan löytää lieventäviä asianhaaroja.

---

¹⁴⁷ 1. divisioonan KeO pöytäkirjat, kuulustelu 20.10.1941.

Tällainen käsitys voisi olla niihin nähden, jotka heiluvat karkaamisen partaalla, vaikuttaa vaarallisen suggestion tavoin. Tästä syystä ei ole tarkoituksen mukaista, että sotilaskarkureita toimitetaan sairaaloihin tutkittaviksi. Se saattaisi saada aikaan käsityksen, että sairaus on itse asiassa todellinen syy heidän karkaamiseensa.¹⁴⁸

Kuljetus sairaaloihin oli lisäksi erityisen hankalaa, koska sen oli tapahduttava vartioinnin alaisena. Karkureiden tutkimisen joissakin sotasairaaloissa koettiin myös vaikuttavan muutenkin tutkimuksia haittaavasti. Sairaalat olivat ilman karkureiden mielenterveyden tutkimistakin tupaten täynnä ja sairaalaorganisaatio toimi kestävyytensä rajoilla. Mielentilantutkiminen olisi pitänyt suorittaa mahdollisimman nopeasti pidättämisen jälkeen, mikä ei olisi ollut mahdollista jos karkuri kuljetettiin kauaksi rintaman taakse.

Kaila katsoi myös olevan ilmeistä, että toimettona olo sairaalassa saa karkurin usein ajattelemaan rikoksensa seurauksia ja on siten omiaan lisäämään taipumusta tähdentää hermostollisia häiriöitä karkaamisensa perimmäisenä syynä.

Sotapoliisien ei katsottu olevan kelvollisia arvostelemaan sitä, millaisessa mielentilassa karkuri karkaamishetkellä oli ollut. Koska heillä ei ollut tarvittavaa koulutusta arvioida tilannetta, oli oletettavaa, että heidän henkilökohtaiset mielipiteensä nousisivat liian merkittävään asemaan. Sotilaspoliisien ei myöskään uskottu kykenevän havainnoimaan sellaisia karanneen oireita, jotka eivät selvästi herättäneet poikkeuksellisen paljon huomiota. Parhaana ratkaisuna pidettiin, että divisioonan oikeusupseeri kävisi tutustumassa karkuria koskeviin pöytäkirjoihin ja puhuttelisi häntä mahdollisimman nopeasti pidättämisen jälkeen. Voidaan kuitenkin kysyä

---

¹⁴⁸ Liite Kar.AE:n kirjeeseen n:o 2030/x/6/sal. 4.12.1941.

miten paljon paremmin oikeusupseeri pystyi diagnosoimaan karkureita kun sotapoliisikaan?

Karkaamiseen johtaneiden psyykkisten oireiden havainnoiminen oli kuitenkin mahdollista vain, mikäli karkuri tavattiin rintamalinjojen läheisyydessä. Jos karkuri oli kyennyt pakoilemaan useita päiviä oli todennäköistä, että ammatti ihmisenkin olisi ollut erittäin vaikea analysoida karkaamiseen johtaneita todellisia psyykkisiä syitä.

Varsinkin jos karkuri vielä kuulusteluissakin vetosi siihen, että oli mennyt taistelun aikana paniikkiin, oli lausuntoa vastaan mahdotonta viikkoa myöhemmin löytää todisteita.

”hermot ovat niin aivan täydellisesti pilalla, ettei mitenkään pystynyt enää palvelemaan etulinjassa. Kaikki jäsenet alkoivat taistellussa niin holtittomasti vapisemaan¹⁴⁹

Kaila arvioi myös täyttä ymmärrystä vailla olevien karkurien tuomitsemista. Vuoden 1919 sotaväen rikoslaki, ei ollut varautunut tällaisiin tuomittaviin. Ainoastaan SRL 70,71§, jotka käsittivät pelkuruudesta paenneet tai joukoista jälkeen jättäytyneet, sisältävät laajasti katsoen hermostolliset ongelmat. Toisaalta pelkuruudesta paenneiden piti, juridisesti katsoen, olla paennut nimenomaan taistelutilanteesta.

42 tutkimani sotilaskurin joukossa oli 18 sellaista, joita jo aikaisemmin esiintyneiden mielenterveydellisen häiriöiden, henkisestä tai ruumiillisesta liikarastuksesta johtuneen sairaalloisen mielentilan takia oli karkaamishetkellä pidettävä täyttä ymmärrystä vailla olevina. Heistä 7 oli siinä mielentilassa, että heitä ei ankaraakaan mittapuuta käyttäen voida pitää rintamapalvelukseen sopivina. Heidän tuomitsemisensa kuritushuoneeseen, vaikkapa

---

¹⁴⁹ 1. divisioonan KeO pöytäkirja 1941.

¹⁵⁰Levennettyäkin rangaistusasteikkoa käyttäen tuntuu kohtuuttomalta.

Kun poikkeuksetta kaikki tällaiset karkurit olivat vielä ilmoittaneet, että rintaman takana he suorittaisivat minkälaista palvelua hyvänsä ja kuinka pitkään tahansa. Kailan mielipide asiasta oli, että tulisi ottaa harkittavaksi etteikö syytettä voisi toistaiseksi lykätä ja siirtää heidät rintaman takaisin tehtäviin. Karkureiden vastaisesta käytöksestä tulisi riippumaan pannaanko heidät syytteeseen vai ei.

Näin saatiin armeijan sisältä lääketieteellinen mielipide karkuruuden syistä ja toimenpiteistä joihin tulisi ryhtyä. Erilaisia mielipiteitä oli armeijan sisällä useita, sillä sotatuomari Mali vastusti jyrkästi juuri Kailan ehdottamaa helpompaa palvelua. Voidaan tietysti kysyä miten paljon vänrikin mielipiteet yleensä asiaan sodan aikana vaikuttivat. Kailan suosittelema helpompi palvelus oli lisäys maaliskuulta 1940 peräisin olevaan oikeudenkäyntilakiin. Sen mukaan tuomion täytäntöönpanoa voitiin siirtää, enintään kuukauden ajaksi, jos armeijan etu niin vaati ja tuomioistuin ei ollut määrännyt tuomittua vangittavaksi.

Kuten aiemmin jo havaitsimme, Päämaja puolsi lain laajaa soveltamista elokuussa 1941. Päämajan järjestelyosaston mukaan vangitsemista olisi mahdollisuuksien mukaan vältettävä ja tuomitut olisi palautettava oikeudenkäynnin jälkeen takaisin joukko-osastoihinsa. Yleistä rivissä pysymisen tärkeyttä kuvastaa myös se, että mikäli mahdollista joukkueen komentaja kehotti miehiä palaamaan paikoilleen jo kerran ennen, ennen kuin kenttäoikeuteen edes lähetettiin. Rangaistuslaitoksiin olisi aiheellista

---

¹⁵⁰ Liite Kar.AE:n kirjeeseen n:o 2030/x/6/sal. 4.12.1941 .

toimittaa vain ne, joita ei terveydentilan tai rikoksessa ilmenneen niskoittelun takia mitenkään voitu rintamalla käyttää¹⁵¹.

Juuri tähän terveydentilaa koskevaan kommenttiin Kaila puuttuu. Terveydentilakin voi hänen mukaansa olla sellainen, että se varsin hyvin kestäisi rintaman takana tapahtuvan palvelun. Useat kenttäoikeuteen päätyneet kuitenkin kieltäytyivät niin hanakasti enää palaamasta rintamalle, että heidät oli pakko tuomita kuritushuoneisiin. Useita kuukausia kuolemanvaarassa olleille miehille vankila ei muodostanut enää sellaista pelotetta, kuin miksi lainsäätäjä sen oli aikanaan toivonut. Jotkut kuritushuoneelle lähtijät olivat Kailan mukaan kohottaneet kolminkertaisen raikuvan hei-huudon rintamalle jääneille lähtiessään linja-autolla kohti vankilaa. Kailan päätelmä olikin, ettei rangaistusten koventamisella olisi tässä tilanteessa mitään vaikutusta rikollisuuden määrän kehitykseen.

---

¹⁵¹ Päämajan kirje n:o 935/järj.2.22.8.41.

5 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Yhtä jalkaväkirykmenttiä tarkasteltaessa johtopäätöksinä voidaan pitää seuraavia keskeisimpiä seikkoja. Kun karanneiden määrällistä kehitystä verrattuna ajankohtaan tarkastellaan, on elokuu 46:lla ja lokakuu 47:llä tuomitulla JR35:n kannalta synkintä aikaa. Heinäkuun ensimmäiset taistelukokemukset sekä joulukuun Karhumäen valloitus eivät lisänneet rikollisuuden määrää. Itse asiassa nämä hyökkäysvaiheen molemmat päät ovat hämmästyttävän vähän edustettuina rikollisuuden osalta. Yhteenkään laskettuna ei päästä kymmeneen rikokseen.

Elokuun osalla karkuruuden ja kieltäytymisien suuri määrä voidaan selittää melko yksinkertaisestikin sotatilanteen kehityksellä. Neuvostoliiton ensimmäinen laajamittainen vastahyökkäys osuu elokuun ensimmäisille viikoille. Neuvostojoukot hyökkäsivät vahvojen tykistökeskitysten tukemina Suomen joukkoja vastaan ja nimenomaan JR35:si sai osakseen kovan paineen.

Elokuun alussa on ensimmäinen karkaamispiikki ja kuun lopussa, kun etulinjaan oli palattava, toinen. Karkaamiset tapahtuivat lähes poikkeuksetta suurella joukolla, vaikkei niitä sovituiksi pystytty osoittamaan. Yhdessä karkaamisen todistaminen oli varsin mahdotonta kaikkien miesten pysyessä tiukasti kertomuksessaan. Näin oltiin pakotetut tuomitsemaan karkaamisia yksittäisinä tekoina, vaikka ne selvästi osoittautuvat räikeimmässä tapauksessa yhden telttakunnan yhteiseksi tekoseksi. Tämä suuntaus puhuisi sen puolesta, että tietyt tilanteet joukko-osastossa olivat niin sietämättömiä, että useiden mitta tuli täyteen yhtä

aikaa. Yksi selitys on sekin, että kun huomattiin muiden lähtevän, mielessä kytenyt pakenemispäätös oli helpompi toteuttaa. Sosiaalinen mahdollisuus toimia lainvastaisesti näennäisesti erottumatta joukosta petturina.

Lokakuun yli 40 miehen karkaaminen osuu taas raskaaseen sotilaalliseen rasiin. Ryhmä Oinosen alaisuudessa taistellut JR35 sai runsaasti vastuuta kun joukot jatkoivat Äänislinnasta eteenpäin. Paitsi raskaat taistelut, myös Äänislinnan pitäminen hyökkäyksen päätepisteenä rasitti miesten henkistä kanttia. Samaan aikaan alkoivat myös muiden armeijakuntien rintamaosuudet helpottua ja tiedot muiden pyörivistä lomista aiheuttivat kovaakin kritiikkiä. Kaiken tämän lisäksi sää kylmenivät lokakuun puolessa välissä huomattavasti. Varusteiden taso ei vastannut sään muutosta, monilla oli edelleen nauhakengät jalassa ja päällystakki oli antaa vain joka neljännelle. Tällainen varustus oli omiaan myös lisäämään sairastuneiden määrää ja näin heikentämään joukko-osaston fyysistä -ja henkistä mielialaa.

Ruoka-annosten säännöllinen toimittaminen oli myös JR 35:den joukoille välillä mahdotonta. Vihollinen ahdisteli tehokkaasti huolto-joukkoja ja toisinaan etulinjan miehet jäivät sellaisiin aseisiin, ettei sinne ollut ruokakuljetuksilla mitään asiaa, hyvä kun matalana poteroihin kätkeytyneenä pysyttiin hengissä.

Kuukausittain jakautuneet tappio luvut kaatuneiden osalta, eivät divisioona tasolla täsmää rykmentin karkuruuden kehitykseen. Heinäkuussa prosentteiksi muutetut tappio luvut ovat kaikkein raskaimmat yli 11%, mutta samalla heinäkuun karkuruusluvut ovat pienimmät. Lokakuun taistelutappiotkaan eivät yllä kuin hieman 6% yläpuolelle.

JR35:n korkeiden karkuruuslukujen määrää verrattuna miehistötappioihin voidaan pitää useamman inhimillisen seikan yhteisseuraamuksena. Taistelurasitus ja huolto olivat luonnollisesti silmiinpistävimät syyt. Rykmentin jatkuva siirtäminen paikkakunnalta toiselle ei voinut myöskään olla vaikuttamatta mielialaan. Alistukset vaihtuivat jatkuvasti ja vaikka pienemmät joukko-osastot pysyivätkin yhtenäisenä, kokonaisuus muuttui useamman kerran. Edes rykmentti ei ollut koossa kuin aika ajoin. Tällainen irtolaisuuden tunne on epäilemättä aiheuttanut epävarmuutta ja karkaamisia. Siirtäminen aina sinne, missä olot olivat vaikeimmat ja muiden osastojen tappiot jo huomattavia oli omiaan tuomaan Joukko-osastoon vastahankaista ja alistunutta mielialaa.

Tähän lisätään pidettyjen komppanian päälliköiden ja joukkueen johtajan kaatuminen, kokonaisuus järkkyy entisestään. Sodan keskellä on vaikea säilyttää minkäänlaista tunnetta pysyvyydestä. Pakokauhu vieraillee ihmisen mielessä pienempienkin kriisien keskellä.

Liitteisiin on työn loppuun koottu viivadiagrammille 1. divisioonan karkuruusrikkeet kuukausittain. Niistä näkyy selvästi, että rikokset kasautuvat enimmäkseen muutamien päivien osalle. Tämä puhuu työssä todettujen syiden puolesta. Tietyt tapahtumat olivat niin vaikeita sotilaiden kestää, että he valitsivat mieluummin rikollisen tien kuin jäivät rintamalle. Toisaalta karkuruuden voidaan katsoa lisänneen karkuruutta tietyissä joukoissa. Kun muutama lähti karkuun, teki useampi mies saman päätöksen muutaman päivän kuluessa. Diagrammeja lukiessa on syytä kiinnittää huomiota rikosten lukumäärä-asteikon lukuihin. Esimerkiksi joulukuussa akselin asteikko on 0-5 kun lokakuussa asteikko on 0-50.¹⁵²

---

¹⁵² Liitteet 1,2,3

Yleensä arvioidaan, että armeijan oikeuslaitos on sodan aikana ankarimmillaan, eikä joustoihin ole halua, eikä varaa. Varsinkin sellaiset tahot, jotka näkevät vuoden 1939-1944 tapahtumat väistämättömänä taisteluna Suomen kansallisesta olemassa olost, haluavat tuomita karkuruuden suurimpana maansa pettämisenä. Tämä on kuitenkin hyvin yksipuoleista ajattelua, sillä näin ei ollut kaikilta osin edes armeijan johdon piirissä. Sotapäiväkirjat osoittavat, että vielä vähemmän niiden rintamamiesten joukossa, josta karkurit lähtivät.

Myöhäissyksyn karkuruuden ymmärrettiin johtuvan fyysisen ja psyykkisen rasituksen kasaantumisesta tiettyjen joukko-osastojen niskaan. Kieltää ei kuitenkaan voi, että toisissa joukoissa karkaamisrikokset muodostuivat eräänlaiseksi kulttuuriksi siinä, kun toisissa yksiköissä ei karattu juuri nimeksikään. Aina tätä eroa ei voi perustella edes miehistötappioilla tai rasituksen määrällä. Jalkaväkirykmentti 60 on kokonaisuudessaan osoitus juuri harvinaisen rikkeettömästä joukosta, vaikkei sekään mikään täysin rikosvapaa rykmentti ollut.

Tutkimus osoittaa, ettei armeijan johto, ja tässä tapauksessa Karjalan Armeijan johto, suhtautunut asiaan välinpitämättömästi. Lausunnoissa ja pohdinnoissa otetaan karkuruuteen sekä muihin joukkoilmiöihin hyvin maltillisesti kantaa. Syitä pyritään selvittämään perusteellisesti ja perustellusti, eikä sorruta edelleen vallassa olevaan vasemmisto selitykseen. Joukkojen mukana olleet ihmiset tiesivät, että neuvostomielisyys hyökkäysvaiheen karkuruustulvan edessä olisi ollut liian yksinkertainen ja hedelmätönkin selitys. Asioiden tilaa pyrittiin parantamaan, eikä piilottamaan päätä pensaaseen.

Kovan linjan kannattajiakin oli. Heistä Paavo Talvela etunenässä oli vaatimassa kovia rangaistuksia ja varoitukseksi toimeenpantuja kuolemantuomioita karkuruuteen syyllistyneille. Rangaistuskomppanioillakin oli kannattajansa ja niiden toimivuutta yritettiin 1. divisioonan alaisuudessa, mutta melko huonolla menestyksellä. Talvelan vaikutusvaltaisimmaksi vastustajaksi osoittautui ylipäällikkö Mannerheim, joka vastusti kovia rangaistuksia karkureita vastaan. Hänen mielipiteensä oli, että johtajan on pystyttävä säilyttämään uskottavuutensa muutenkin kuin kuolemalla uhkailemalla. Sotilaiden tuli totella ja seurata johtajaansa kunnioituksesta, ei pelosta. Ironisesti ajatellen rintamalla pysyminenkin oli kuoleman kanssa vastakkain asettumista, joten sillä uhkaileminen omien toimesta ei Mannerheimin mukaan osoittanut arvokasta joukkojen johtamista.

Hän oli oikeassa, sillä miehistön pelottelulla ei olisi saavutettu kovinkaan edullisia tuloksia. Sotapäiväkirjoista näkyy sikseen selvästi, ettei miehistö ollut valmis jyrkästi tuomitsemaan niitä, jotka pakoon lähtivät. Miehistön mielialoja pyrittiin seuraamaan tai ainakin joukkojen komentajia kehoitettiin tarkkailemaan ja kohentamaan niitä mahdollisuuksien mukaan. Huollon- ja viihdetoiminnan lisäämistä pidettiin tärkeänä, mutta ennen kaikkea mahdollisuutta häiritsemättömään lepoon pidettiin ensisijaisena. 1. divisioonan olosuhteissa se oli vaikeata järjestää, sillä paikka oli kova ja miehiä vähän. Tosiasia oli kuitenkin se, että ellei lepoa saataisi järjestettyä, olisi koko lohko saattanut romahtaa täysin. Yliväsyneille ihmisille kaiken tiedettiin muuttuvan yhdentekeväksi. 1. divisioonan useiden uudelleenjärjestelyjen ja alistussuhteiden muutosten voidaan katsoa johtuvan juuri yrityksestä vaihdella joukko-osastojen rintamavastuun

määrää. Näin pyrittiin järjestämään miehille edes hieman inhimillisemmät oltavat helvetin keskellä.

Sotilaskarkuruus sen kaikissa eri ilmenemismuodoissa on loputtomasti laajeneva tutkimus aihe, jonka perusongelmiin edelleen kuuluu tutkijan vaitiolovelvollisuuden asettamat rajat. Karkaamis- ja pakoilurikoksia on palveluksesta kieltäytymisestä alkaen aina rintamalta karkaamiseen tai esimiehen käskyn täyttämättä jättämiseen asti. Karkuruuden yleisyys vaihtelee huomattavasti eri joukko-osastojen välillä. Rintama olosuhteissa pohjoisessa karattiin vähemmän kuin keskeisimmillä rintamaosuuksilla ja luonnollisesti eturintamasta lähdettiin helpommin kuin taemmista huoltomuodostelmista. Tutkimus venyy ja laajenee sitä mukaan, kun siihen syvenny. Uusia kysymyksiä nousee esiin jatkuvasti. Sellaisia, joihin on mahdotonta löytää vastausta ja sellaisia joihin vastausta etsiessä eteen avautuu aina laajeneva arkistojen ja kysymysten joukko.

1. divisioonaa tutkiessa selkiytyy kuitenkin kuva rikoksen tekijästä, joka tilanteen ja olosuhteiden pakottamana päätyy lainvastaiseen tekoon.

Kun kaikki 1. divisioonan karkaamisrikoksista tuomittujen tiedot kerätään yhteen voidaan luoda kuva divisioonan tyypillisestä karkurista. Tämä ei missään tapauksessa tee oikeutta yksittäisille tapauksille, mutta on suuntaa antava.

Kolmannen ja neljännen neljänneksen rintamakarkuri on hieman erilainen, joten luon molemmista omat tyypilliset kuvansa. 1941 kolmannen neljänneksen karkuri on lähtöisin JR 35:tä. Kyseisen rykmentin osuus koko divisioonan karkuruusrikollisista III/neljänneksellä on 48%. Hänet on tuomittu karkaamisesta tai yhdessä karkaamisesta, joiden osuus on 37% 1.

divisioonan rikkeistä. JR35:n tuomioista osuus on 58%. Ammatiltaan hän on työmies, 46% osuudella divisioonan tuomituista. Iältään hän kuuluu haarukkaan 26-30-vuotta. 34% 1. divisioonan karkuruusrikoksiin syyllistyneistä kuului tähän ikäjakaumaan.

Neljännän neljänneksen 1941 karkuri taas on keskimäärin seuraavanlainen. Hänen rykmenttinsä on JR56, jonka edustus IV/neljänneksen karkureista on ylivoimainen 64% koko divisioonan kaikista karkuruusrikkomuksista. Karkuri on tuomittu pelkuruudesta karkaamisesta. 54% tämän aika välin rikkeistä oli nimenomaan pelkuruusrikkomuksia. Esimiehen käskystä kieltäytyminen on toiseksi yleisin rikkomus, mutta vain 10% osuudella. Ammatin kohdalla ei ole tapahtunut muutosta. Työmiesten osuus on edelliseltä neljännekseltä kasvanut edelleen 63%. Ikäjakaumassa on tapahtunut selkeä muutos. Rikoksesta tuomittu on selvästi nuorempi 21-25-vuotias 40% osuudella. Edellisen neljänneksen 26-30-vuotiaiden sektori on pudonnut alle 20%. Sotilasarvoltaan karkausrikkomuksista tuomitut olivat molemmilla vuosineljänneksillä valtaisalla prosentuaalisella enemmistöllä miehistöön kuuluvia.

1. divisioonan osalta voidaan todeta, ettei poliittisuudella ei ollut suurtakaan merkitystä, vaan väsymys, kyllästyminen ja pelko tekivät tehtävänsä monen miehen kohdalla. Poliitikasta ei puhuta tuomiopöytäkirjojen kuulusteluissa sen paremmin kuin armeijan johdon keskusteluissakaan. Kulomaa on omassa laajassa tutkimuksessaan kartoittanut myös tätä puolta karkuruudesta, mutta 1. divisioonan *rintamakarkuruudessa* ei politiikalla ollut sijaa. Aatteelliset kieltäytyjät löydetään ensisijaisesti kutsunnoista kieltäytyneiden joukosta, jota tämä tutkimus ei juurikaan kartoita.

Rintamalle jääneet miehet eivät yleensä olleet valmiita tuomitsemaan karkureita kovinkaan jyrkin sanoin. 6./JR60:nen sotapäiväkirjassakin mainitaan varsin maltilliseen sävyyn, että

'toiset ottivat asian siltä kannalta, että lähti omille teilleen. Toiset pääsivät sinne minne kohtalo soi, toisten palatessa omia aikojaan takaisin.¹⁵³

Myös haastateltaessa komppanian veteraani Raine Jokisaloa, sai käsityksen, että karkaaminen oli se viimeinen vaihtoehto silloin, kun hermot eivät enää kestäneet, ei niinkään se ensimmäinen laiskuuden oire.

Karkureiden kohdalla rangaistus ei ole rajoittunut kärsittyihin kuritushuonetuomioihin, vaan he ovat saaneet osakseen paljon asiatontakin halveksuntaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Kaikkia meistä ei ole luotu kestäämään rautasadetta ja kuolemaa, nälkää ja vilua kuukaudesta toiseen ilman, että henkinen tasapaino järkkyy. Tämä hyvin kielteinen asenne karkuruuteen ja karkureihin itseensä, on monilta osin vaikeuttanut puolueettoman tutkimuksen tekoa ja mielekkyyttä aina näihin päiviin asti.

Kysymykseen syyllinen vai syytön on kaksi vastausta. Karkuri on syyllinen Suomen sotaväen rikoslain 71- 90 § näkökulmasta silloin, kun hänet tuomittiin kenttäoikeudessa kyseisistä rikoksista. Laki puuttui ongelmalliseen omankädenoikeuden käyttämiseen ja rankaisi siitä valitsemillaan keinoilla. Tässä suhteessa sotilas epäilemättä oli syyllinen. Kysymykseen ” syytön ?”, vastaa jokainen omien näkökantojensa mukaan

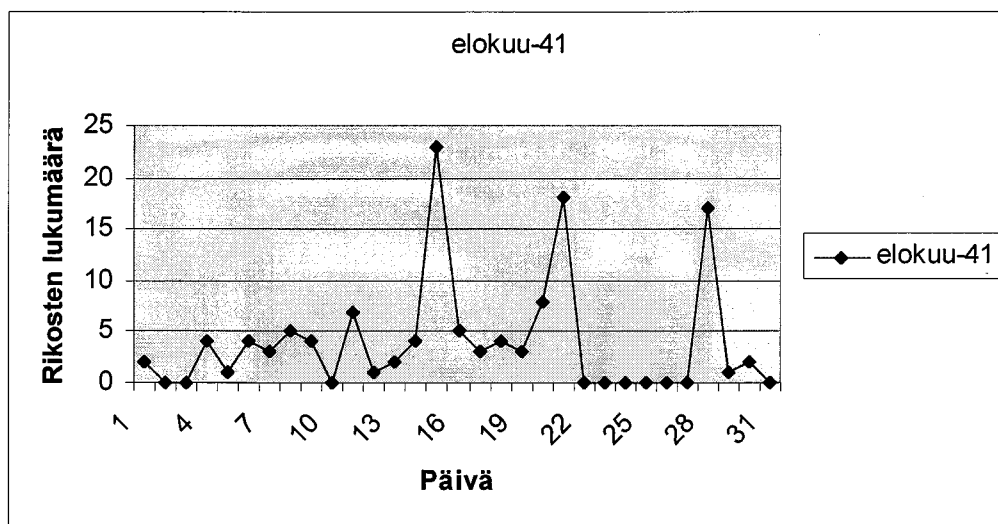
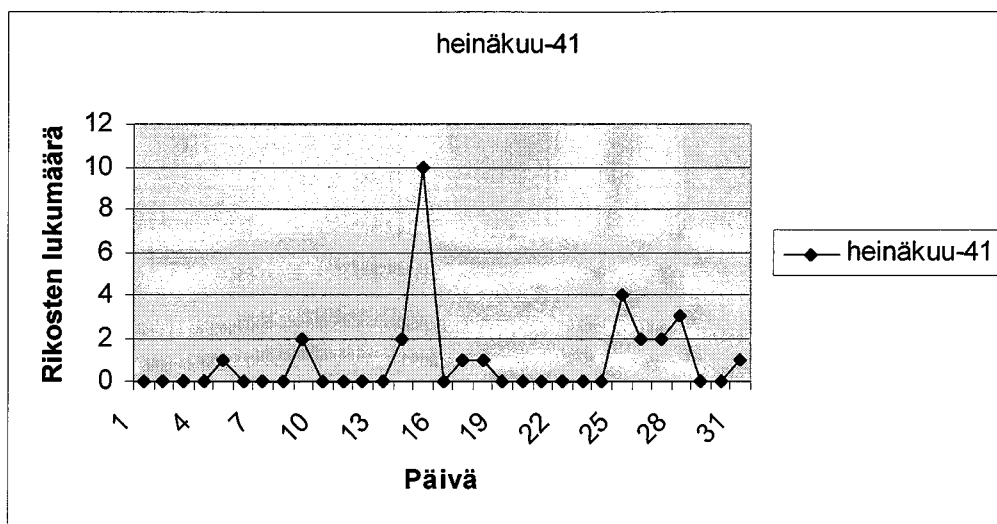
---

¹⁵³ 6./JR60. sotapäiväkirja, 9.10.1941.

vasta sen jälkeen, kun on punninnut niitä tilanteita, ja vaihtoehtoja, joita Suomen armeijan sotilaalla oli rintamalla 1941.

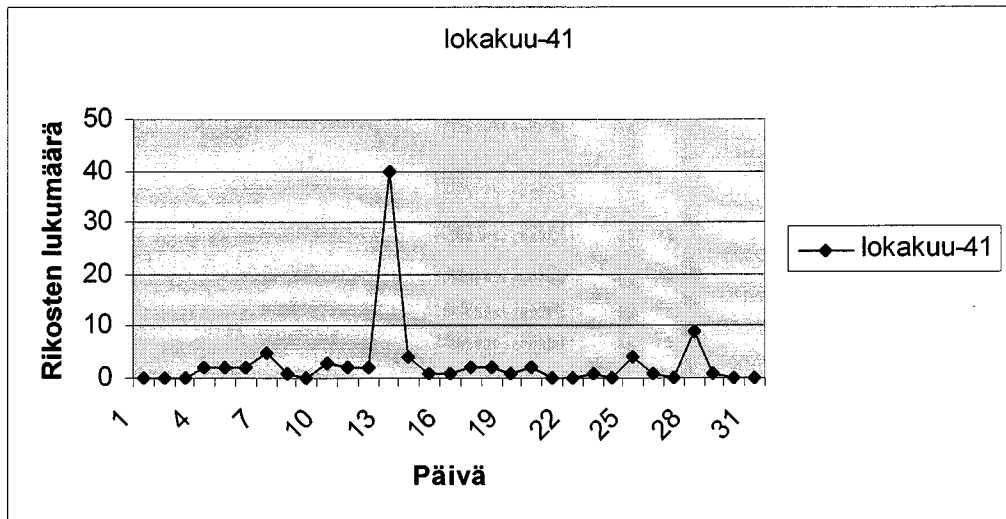
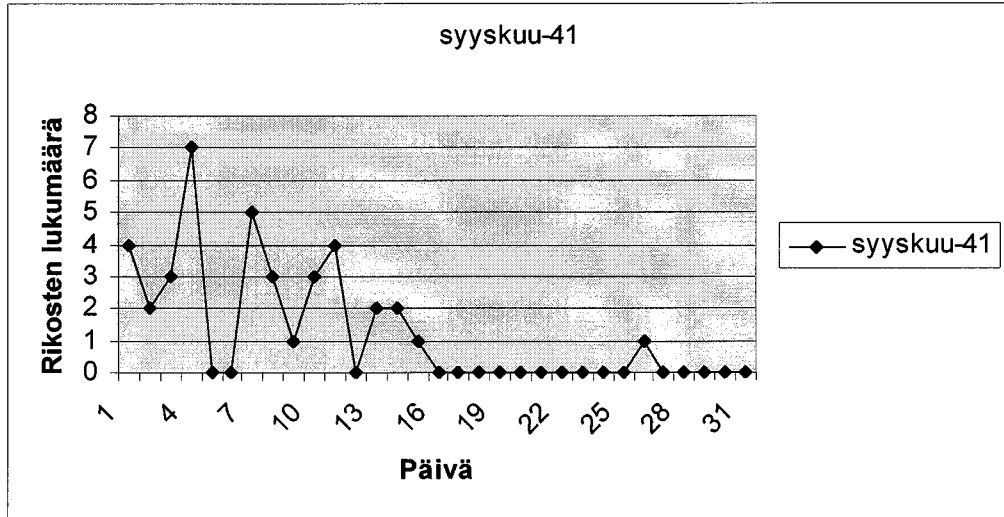
LIITE 1

1. divisioonan rintamakarkuruus kenttöoikeuden tuomioluetteloiden mukaan 1941.

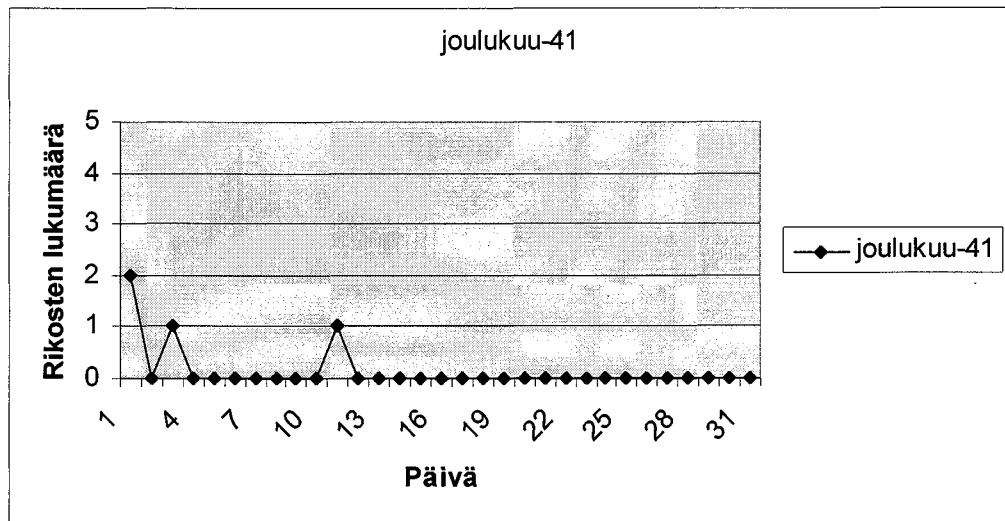
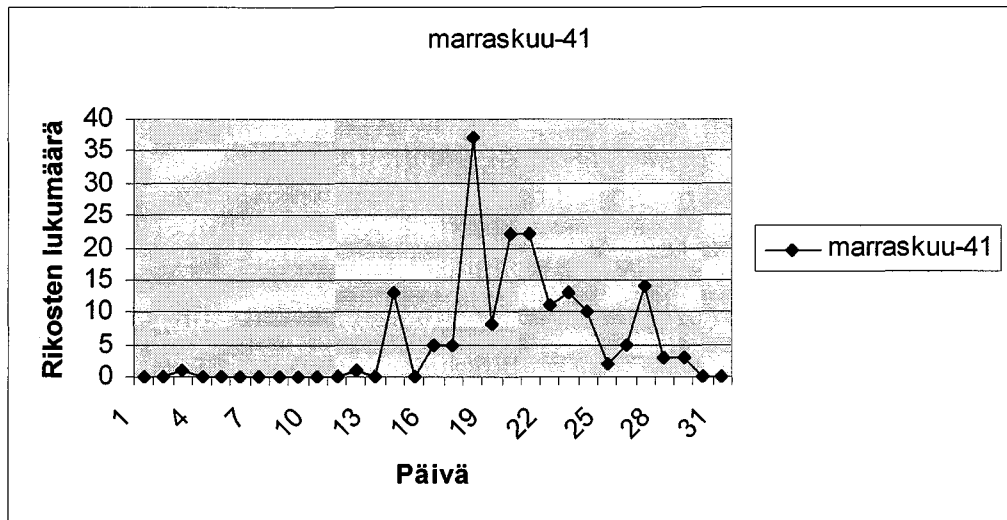
LIITE 2

1. divisioonan rintamakarkuruus kenttäoikeuden tuomioluetteloiden mukaan 1941.

LIITE 3

1. divisioonan rintamakarkuruus kenttöoikeuden tuomioluetteloiden mukaan 1941.

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

Sota-arkisto

- T18899 1. divisioonan kenttäoikeuden tuomioluettelot ja kuulustelu pöytäkirjat (KeO)
- T18884 Ryhmä Oinonen kenttäoikeuden tuomioluettelot (KeO)
- T7261/7 E/JR35 Oikeusasiat 1941.
- T7249 JR35 rangaistuspäiväkirjat 1941.
-
- T19198/4 Selostus 1. divisioonan KeO toiminnasta ja rikostilanteesta
Liite n:o 1 Kar. AE
- T2261/2 Karjalan Armeijan esikunnan toimisto VII/KarAE. Sotaväestä karkaamisen syistä.
-
- SArk. Päiväkäskyarja, Ylipäällikön päiväkäskyt 1941.
- T 3673 II/JR 60 Pataljoonan päiväkäskyt N:o 1-13/1941 ja 1-2/1942
-
- T11938/41 Hallinnollinen toimisto järj. 2./PM yleistä kirjeistöä 1941
Päämajan kirje n:o 373/järj. Sal. 12.8.1941
Päämaja, järjestelyosasto. sotilaskarkurien käsittelystä
Päämaja, komento-osasto, 2/29 sal.3.11.1941
Liite n:o 5, Karjalan Armeijassa 8.11.1941 pidetyn neuvottelukokouksen pöytäkirje
Päämajan kirje n:o 2305/kom/2/29/sal. 3.11.1941

- T 2246/6 Karjalan Armeijan huolto-osaston kirje n:o 1531/VII/2 F.
26.10.1941
- T8362/9 Karjalan Armeijan esikunnan kirje n:o 925/Ttus2/O/1.
11.12.1941
- T2067/13 VII AKE:n kirje n:o229/val/26. 17.11.1941
- T8362/8 Päämajan valvontaosaston katsaukset loka-joulukuulta 1941.
VTL:n mielialatiedotus no:32.
- P10548 Karjalan Armeijan esikunnan kirje n:o112/Ttus 2/L/sal.
Mielialaa ilmaisevia lausumia.
- T20104/2 Päämajan kirje n:o 935/järj2. 22.8.1941
- T2257/1 Yleisesikunnan päällikön kirje n:o 533/VIII sal. 12.10.1941
- T3454 E./Er.P 21. V. 1941, n:o 2/perustamiskäsky
- T 12088/28 Tappiot sodissa 1941-44
- T2151/2 Vahvuusilmoitukset ja T-ilmoitukset ajalta 17.6-31.12.41
- T12418 1. divisioonan esikunnan päiväkirjat 1941.
- Spk 6843 Er.P 21N sotapäiväkirja 1941.
- Spk 116666 JR35:n sotapäiväkirja 1941.
- Spk 13485 6./JR 60 sotapäiväkirja 1941.

Kansallisarkisto

VALPO I ,Pääosaston tilannekatsauksia 1937-1945 (kansiot 1394,1395)

XXIX 32c luutnantti A. Lehtovirran muistio 25.4.1942.
Alkuperäinen

Yksityisarkisto

Yli-Houhala 1941: Yli-Houhala, Tauno, Muistiinpanoja ylimääräiseltä ajalta 19.6-21.11.1941, Tyrvää.

Painetut lähteet:

Valtiopäivät 1941, pöytäkirjat II. Eduskunnan kirjasto.

Suomen Virallinen Tilasto XXX. Vaalitulasto. Eduskuntavaalit vuosina 1945

Rintama - ja sanomalehdet:

Tappara, N:o 25, 1941

Karjalan Viesti 11.7.1941

Uusi Suomi, N:o 196, 23.7.1941

Muistelmat:

Talvela 1976: Talvela, Paavo, Sotilaan elämä. Muistelmat II. Jyväskylä.

Tutkimuskirjallisuus:

Fafortin- Heinonen 1972: Fafortin, Matti- Heinonen, Jouko (toim.) Kotirintama 1941-1944. Helsinki

Heikura 1967: Heikura Mikko, Rintamajoukkojen mieliala. Tutkimus Suomen armeijan rintamajoukkojen mielialasta Suomen ja Neuvostoliiton välisen sodan aikana vuosin 1941-1944. Sosiologian lisensiaattityö. Helsingin yliopisto.

Hernesniemi 1991: Hernesniemi, Oiva, Vanhan Ruoveden historia 1939-1989. Ruoveden kunta.

Jutikkala 1997: Jutikkala, Eino, Valtion Tiedotuslaitoksen salainen sotakronikka. Helsinki.

Klefström 1994: Klefström, Kalevi, Oikeudenhoito, teoksessa Jatkosodan historia osat 1 ja 6. Porvoo.

Kaasalainen 1992: Kaasalainen, Erkki, Siellä jossakin: Vammalan seudun naiset ja miehet talvi- ja jatkosodassa. Vammala.

Kaskimies 1940: Kaskimies, Einari (toim.) Puhtain asein. Suomen Marsalkan Päiväkäskeyä vuosilta 1918-1944. Helsinki.

Kulomaa 1995: Kulomaa, Jukka, Käpykaartiin? 1941-1944. Sotilaskarkuruus Suomen armeijassa jatkosodan aikana. Helsinki

Lappalainen 1985: Lappalainen, Matti, Vuorenmaa, Anssi (toim.) Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt, Sotatieteen laitoksen julkaisuja XX. Porvoo.

Lehmus 1967: Lehmus Kalle, Tuntematon Mannerheim. Katkelmia sodan ja politiikan poluilta. Helsinki.

Lindstedt 1999: Lindstedt, Jukka, Kuolemaan tuomitut: Kuolemanrangaistukset Suomessa toisen maailmansodan aikana. Helsinki

Manninen 1994: Manninen Ohto, Molotovin coctail-Hitlerin sateenvarjo. Toisen maailmansodan uudelleenkirjoitusta. Helsinki.

Nuorteva 1987: Nuorteva Jussi, Vangit -vankilat -sota, Suomen vankeinhoitolaitos toisen maailmansodan aikana, teoksessa Suomen vankeinhoidon historiaa. Osa 4. Helsinki.

Ponteva 1977: Ponteva, Matti, Psykiatriset sairaudet Suomen puolustusvoimissa vv.1941-1944. Jatkosodan aikana sota- ja kenttäsairaalassa hoidettujen sotilaspotilaitten epidemiologinen ja seurantatutkimus. Sotilaslääketieteellinen Aikakauslehti 1977.

Rientola 1994: Rientola Kimmo, Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937-1945. Juva.

Ruanheimo 1952: Ruanheimo,U.V, Ryhmä Oinosen eteneminen Tsalkista linjalle NimJärvi-Vatselänjärvi, teoksessa Suomen Sota 1941-1945. 2. osa. Helsinki.

Salminen 1976: Salminen Esko,Propaganda rintamajoukoissa 1941-44. Suomen armeijan valistustoiminta ja mielialojen ohjaus jatkosodan aikana. Keuruu.

Santa 1997: Santa, Matti, Impolan poppoo Tyrvään komppanian rajua joukkoa. Vammala.

Sillanpää 1962: Vammalan kauppalan historia 1897-1961.Vammala

Syrjö 1994: Syrjö, Veli-Matti, Sotiin ja puolustuslaitokseen liittyvät asiakirjat, teoksessa Suomen historian asiakirja lähteistö. Porvoo

Tasala 2000: Tasala Markku, Metsäkaarti: Kolarin metsäkaartin sota ja rauha. Helsinki.

Tenhunen 1969: Tenhunen, Matti, Kuolemanrangaistus rikoslainsäädännössä. Rikosoikeudellinen laudaturkirjoitus. Helsingin yliopisto.

Tuokko 1991: Tuokko, Kaino, Jalkaväkirykmentti 60 1941-1944. Saarijärvi.

Tuokko 1995: Tuokko, Kaino, 1. Divisioona 1941-1944. Saarijärvi

Tuokko 1997: Tuokko, Kaino, Komppania sodassa 1941-1944.Saarijärvi.

Vaara 1977:Pärmin pirut.Er.P 21:n vaiheita jatkosodassa 1941-1942. Keuruu.